

БРОЙ 12

ИНФОРМАЦИЯТА ПОД КОНТРОЛ

СОФИЯ

2022

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

проф. д.н. Андреана Ефтимова

Софийски университет, София, България

доц. д-р Дияна Петкова

Софийски университет, София, България

ас. д-р Йордан Карапенчев

Софийски университет, София, България

д-р Ива Иванова

Софийски университет, София, България

докт. Александър Георгиев

Софийски университет, София, България

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

проф. д-р Войчех Кайтох

Ягелонски университет, Краков, Полша

проф. д-р Веселина Вълканова

Софийски университет, София, България

проф. д-р Алла Архангелская

Оломоуцки университет, Оломоуц, Чехия

проф. д-р Елжбета Солак

Ягелонски университет, Краков, Полша

проф. д-р Грета Дерменджиева

Софийски университет, София, България

доц. д-р Дана Кожокару

Букурещки университет, Букурещ, Румъния

проф. д-р Тотка Монова

Софийски университет, София, България

проф. д-р Илиана Генов-Пухалева

Варшавски университет, Варшава, Полша

д-р Доминика Попиелец

Университет „Казимеж Велки“ в Бидгошч, Полша

д-р Олга Ненонен

Университет в Тампере, Финландия

Съдържание

АНАЛИЗИ	4
<i>Войчех Кайтох. Съществува ли текстова картина на света?</i>	5
<i>Светлозар Кирилов. Мариупол – информационната война</i>	27
<i>Теодора Петкова. Метаданни, говорене и разбиране в дигиталните маркетингови комуникации</i>	58
 МЕДИЕН МОНИТОРИНГ	 68
<i>Сергей Тодоров. Пълна прозрачност или контролирано изпускане на информация като дилема на съвременния кризисен PR</i>	69
 МЕДИЕН КОРПУС	 103
<i>Радостина Димитрова. Транскрипция на откъс от телевизионното предаване „Тази събота и неделя“ по bTV (03.04.2022 г.)</i>	104
<i>Радина Джабирова. Транскрипция на откъс от телевизионното предаване „Тази сутрин“ по bTV (20.06.2022 г.)</i>	111
 ДИСКУСИИ	 119
<i>Силвия Коева, Елица Топалова. Как медиите отразяват проблемите на преподаването на българския език във висшите училища</i>	120

АНАЛИЗИ

Съществува ли текстова картина на света?

Войчех Кайтох

Институт по журналистика, медии и социални комуникации към Ягелонския университет в Краков
имейл: wkajt@poczta.onet.pl

превод: Ива Иванова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Заглавието на статията „Съществува ли текстова картина на света?“ неслучайно е формулирано именно така. Причината е, че общността на полските езиковеди не е постигнала консенсус относно реалната необходимост от въвеждането на тази категория, и преди всичко, учените не са достигнали до общо мнение по повод на това не съвпадат ли понятията *текстова картина на света* и *езикова картина на света* (по-нататък съкратено ЕКС), а следователно не трябва ли в този случай да се приеме „бръсначът на Окам“, т.е. принципът на икономия на разсъжденията или „*Не умножавай същностите повече от необходимото*“.

Въпреки това ползата от категорията *текстова картина на света* (по-нататък съкратено ТКС), както предполагам, е очевидна. Тази категория може да се разглежда многоаспектно, понякога просто от гледна точка на здравия смисъл. Освен това съществуват и свързани с нея други категории¹. Преди почти петнадесет години аз я определих по следния начин:

¹ Една такава категория е концепцията за дискурсивната картина на света, чийто автор е В. Чахура: „Естествено, може да се постави въпросът за това, явява ли се дискурсивната картина на света (ДКС) алтернатива на ЕКС. Предполагам, че не в качеството си на епистемологическа категория, а като аналитична категория, без всякакво съмнение“ (Czachur 2020, 169). Чахур определя ДКС по следния начин: „Дискурсивната картина на света (ДКС), така както и езиковата картина на света във версията на Бартмински, представлява дискурсивно профилирана интерпретация на действителността, която следва да си представим във вид на сбор от разсъждения за света, за хората, за нещата и събитията. Следва да се подчертае, че ДКС, бидейки репрезентация на определени знания за света, се конструира с помощта на езика и се обсъжда на базата на емоционални или рационални аргументи, разпределени посредством масовата информация“ (Czachur 2020, 168). По такъв начин в определенията на ДКС се подчертава нейният непостоянен характер, анализируем в конкретен дискурс на определен етап от неговото развитие.

„Текстовата картина на света (съществуваща на равнището на речта) представлява своеобразна, реализирана в конкретен текст – или в група текстове – реализация на езиковата картина на света (съществуваща на равнището на езика), а следователно съдържа набор от закономерности, произтичащи от факта на избор в даден текст или група текстове² на определени морфологически, словообразователни и синтактични конструкции и преди всичко – на определена лексика. Текстовата картина на света показва изразените в даден текст (група текстове) възгледи за съществуването и функционирането на съставните части на света и взаимовръзките и взаимозависимостите помежду им, а значи, на такова разбиране за организацията на света с приета йерархия и ценности, които се считат предпочитани от отправителя на дадения текст и се одобряват от ползвателя на този текст [...] Всеки набор от текстове, притежавайки собствена лексика, която се подбира специално за всеки случай, образува особен текстов свят, различен от другите“ (Kajtoch 2008, т.1, 15).

Това определение, доколкото ми е известно, е било използвано в повече от двайсет работи на млади изследователи: езиковеди, културолози, специалисти в областта на средствата за масова информация и др., от което следва, че е удачно³. Освен това то

² Текстът (в лингвистичен смисъл) аз определям като „изказване, т.е. последователност от знаци, съединени по правилата на синтаксиса на даден език, различно от останалите, свързано, т.е. имащо начало и край, а така също и три основни характеристики: говорещ, адресат на изказването и съдържание на изказването. В конкретното изказване обикновено се реализира определен жанрово-стилистичен образец (литературен или утилитарен), но се случва и така, че жанрът предполага комбинация от няколко изказвания (анкета, интервю). Текстът може да има писмена форма (напр. разкази, фейлетони, писма и т.н.) и устна форма (в случаите на реплики, дискусии, речи, анекдоти, разказани в приятелски кръг)“ (Кайтох 2006: 214). Цитираното по-горе определение, създадено под влияние на трудовете на Р. Якобсон (вж. Jakobson 1976 т. II, с. 27) и Т. Милевски (вж. Milewski 1976:6), аз считам за непротиворечащо на следната дефиниция на Е. Бартмински: „Текст се нарича езикова единица, по-голяма от изречение (т.е. типологически по-висша, не задължително по-голяма по размер), макрознак, самостоятелен от комуникативна гледна точка, който има свой субект (отправител); изразяващ определена интенция, която получателят е в състояние да интерпретира; маркиран от гледна точка на жанр и стил (квалификатор на текста); поддаващ се на цялостна интерпретация; характеризиращ се със структурен и семантичен синтез; вътрешносемантично членим, а в случаите на по-сложни текстове – членим и логически и композиционно“ (Bartmiński, Niebrzegowska-Bartmińska 2009: 36).

³ Тук ще посоча авторите: Л. Багиньска, М. Боровска, М. Брытан-Чепеляк, М. Чюнович, Д. Денисевич, Б. Грохаля, Д. Ягодиньска, М. Ярош, И. Кемпка, Л. Варда-Яныс, А. Кияк, И. Кубащик, И. Маршалек, М. Флент, Л. Свеца, И. Козера, Э. Капеля, Д. Лаврынов, П. Мазурек, А. Гут, М. Вильчевский, М. Пелюжек, В. Скальцоне, Г. Смерецка.

изхожда от известното определение на ЕКС⁴ на Р. Токарски и се надявам, че не влиза и няма да влезе в логическо противоречие с друго, също известно определение на Е. Братмински⁵, наскоро споменато в статията *В търсения на парадигми в етнолингвистиката: терминологичен речник на ключови термини и понятия* (Бартмински 2020:88).

Въпреки това методологическата коректност на такъв подход се оспорва. Е. Бартмински счита за излишна категорията ТКС и през 2006 г. той пише:

Появиха се опити да се противопоставят „езиковата“ и „текстовата“ картина на света, което ми се струва невярно, тъй като значението на думата „езиков“ обхваща както това, което се отнася към системата на езика, така и това, което показва конвенционалния му характер (макар и не задължително „системен“ в структуралистското разбиране на това понятие), и в края на краищата това, което се съдържа в конкретни, единични езикови текстове, които дори и да съдържат индивидуална конкретизация на системата и нормите, като напр. определени нарушения на правилата и конвенциите, винаги са свързани и със системата, и с нормите и конвенциите, приети в обществото (Bartminski 2006: 12).

Струва ми се, че той не е изменил мнението си, защото в упоменатата по-горе нова статия, не се споменава нищо за ТКС.

Неговата позиция е ясна: езикът – това е система от знаци (с всички техни семантични проблеми) и (така също разнообразни) правила за използването им, обикновено достъпни за нас във вид на текстове. Езиковите текстове представляват своего рода фигури на абстрактната система на езика и в тях няма друга картина, освен езиковата. ТКС е излишна категория, защото по принцип съвпада с ЕКС.

Гледната точка на Токарски е била подложена на изменение и така в края на краищата през 2016 г., приемайки идеята за

⁴ ЕКС представлява „сбор от закономерности, заключаващи се в категориални граматически връзки (морфологически, словообразователни, синтактични), а така също в семантични структури на лексиката, изразяващи свойствените за даден език способности за представяне на отделните съставни части на света и по-общо разбиране на неговата организация, съществуващите в нея йерархии и приетите в езиковото съобщество ценности“ (Tokarski 2001, 366).

⁵ ЕКС – това е „вербализирана по различни начини интерпретация на действителността, която може да бъде представена във вид на сбор от съждения за света. Това може да са „устойчиви“ съждения, основани на езиковата материя, т.е. на граматиката, лексиката, текстовите клишета (напр. поговорките), а също и съждения пресупозиции, т.е. подразбиращи се с помощта на езиковите форми и закрепени на равнището на обществените знания, убеждения, митове, ритуали“ (Bartmiński 2006, 12).

многочислеността на езиковите картини на света и необходимостта да се обърне повече внимание на техните текстови реализации⁶, се съгласява с целесъобразността на отделянето на ТКС в определени изключителни случаи:

Конкретен набор от текстове може да бъде в голяма степен ограничен до повторения или илюстрации на системните (langue) съставляващи на езиковата картина на света, но също така може да създава нови способности за разбиране на действителността, като системно интерпретира наново повтарящи се категоризации и оценки. Само в първия случай е възможно да се съгласим с гледната точка на Е. Бартмински, който не вижда необходимост от въвеждането на допълнително равнище на описание, тъй като текстовата картина на света се намира в непосредствена взаимовръзка с езиковата картина на света (Tokarski 2016: 33).

В същото време е възможно „образът на човека и картината на света“ в даден набор от текстове „да се отличават от системно приетите категоризационни и аксиологически схеми. Това е свят, в който признатите традиционни йерархии са подложени не толкова на изменение, колкото на основотелно преобразяване, а способите за интерпретация на специални категории, например жизнените функции, се оказват далеч от традиционните представи за тях“ (Tokarski 2016: 33).

Признавайки ценността на изследванията на ТКС в групи от текстове, в цитираната по-горе статия Токарски предлага да се изучават картините на света, съдържащи се в конкретни текстове.

Третата гледна точка, с която ми се наложи да се срещна, е концепцията на А. Киклевич, който счита понятието ЕКС непълно и спекулативно, а обратно, ТКС счита за важен изследователски обект.⁷

⁶ „Ако на формата на езиковата картина на света оказват влияние толкова много променливи, то естествено следствие от това се явява, първо, необходимостта от приемането на тезиса за многочислеността на тези светове, и второ, установяването на взаимовръзки между интерпретациите и техните текстови реализации“ (Tokarski 2016: 32).

⁷ „Множество семантични конотации, основани на връзките между езиковите единици в структурата на думата или в структурата на изречението и текста не отразяват правилно произхождащите познавателни и мисловни процеси. Разбираната по такъв начин теория на конотациите фактически няма нищо общо с понятието *стереотип*, а следователно също и с когнитивната лингвистика или с антропологичния подход към езика. Този изследователски метод следва да се характеризира иначе: като феноменологична хиперинтерпретация на лингвистичните данни, получени с помощта на структурната лингвистика. Стремещът на изследователите към повишаване равнището на релевантност на лингвокултурологичните категории води до обръщане към термина *текстова картина на света*, която представлява алтернатива на „езиковата картина на света“ тъй като текстовата картина на света е закодирана в конкретен текст, както пише Войчех

Във връзка с възникването на различни мнения и концепции (а също и със съществуването на други подходи към проблема, които не засягам в тази статия⁸) бих искал да представя по точки своето актуално виждане (тъй като през изминалите години в теорията за текстовата картина на света са настъпили някои изменения⁹) и да

Кайтох [...], т.е. основава се на реално предавана информация" (Kiklewicz, Wilczewski 2011: 176). В полемиката, свързана с тази гледна точка, се включва и А. Глаз, който поддържа концепцията на Бартмински и заявява, че противопоставянето на езиковата картина на света на текстовата в качеството ѝ на алтернатива е напълно необосновано, тъй като „в рамките на триадата „система – норма – текст“ [...] няма необходимост от постулиране на текстова картина на света като отделна същност, защото всичко намира мястото си в ЕКС. Може даже да се твърди, че ЕКС се съотнася към ТКС примерно така, както цялата полска музика към един етюд на Шопен" (Glaz 2013: 144).

⁸ Заедно със споменатата по-горе концепция на Чахура, ще приведа за пример и концепцията за „медийната картина на света" на Д. Кемпа-Фигура и П. Новак, която, както предполагам, заема междинно положение между концепциите на Бартмински и Токарски: „В средствата за масова информация журналистите оперират с битовата картина на света, тъй като създаването на нова езикова картина на света е невъзможно. Медийната картина на света представлява интерпретация на ЕКС, а не нова същност или ценност" (Kempa-Figura, Nowak 2006 :62).

⁹ Например Б. Сковронек творчески развива възгледа за съществуването на ТКС и нейната полезност, базирайки се основно на концепцията за културното и текстовото профилиране (Tokarski 1998: 49). Концепцията на Сковронек предполага, че ТКС (заедно с дискурсивната и медийната картина на света) е един от начините за „конкретизация и актуализация" на ЕКС (Skowronek 2020: 43). Познавайки се на трудовете на Р. Токарски (Tokarski 1998; 2013), в своята книга „Езикът в киното. Медиалингвистичен подход" (Skowronek 2020) Сковронек пояснява: „В съвременните обосновки особено важна остава окончателната текстова актуализация на езиковата картина на света, т.е. текстовата картина на света (ТКС). Именно с нея работим при вербалния анализ на конкретен филм. Основен когнитивно-лингвистичен механизъм, благодарение на който се създава ТКС, е текстовото профилиране (Światy za słowami: Wykłady z semantyki leksykalnej. Lublin 2013) на Р. Токарски. Текстовата картина на света, естествено, е свързана с езиковата картина на света (ЕКС), дискурсивната картина на света (ДКС) и медийната картина на света (МКС) и представлява окончателна финална актуализация именно защото това е текстова актуализация. Най-важното, дори, може да се каже, решаващото при избора на ТКС е индивидуализираното, креативното, творческото конкретизиране и/или модифициране на ЕКС. Текстовото профилиране (ТКС) не само препраща към ЕКС посредством текста. То представлява новаторско, формално и/или семантично преобразуване на езика, което би могло да бъде използвано за създаване на нови понятийни категории или за нови семантични интерпретации на вече съществуващи категории (Nowak, P. Tokarski R., Medialna wizja świata a kreatywność językowa. В: Nowak, P. Tokarski R., (ред.), Kreowanie światów w języku mediów. Lublin 2007: 30). Централният механизъм на текстовата креативност е основан на избора на някоя от предлаганите от ЕКС опции – на приемане на елементите на неговото съдържание или, обратното – на противопоставяне посредством възможни семантични трансформации. Едни елементи остават в сянка, други се експонират, трети се развиват. Най-честите подходи са: 1) приемане или неприемане на съществуващите в ЕКС значения и

представя доказателства за правомерността на този подход.
Предпоставките на изследването ми са следните:

1. В действителността (не в качеството си на конструкции) съществуват езикови картини на света, които се явяват свойство на вариантите на естествените езици. Говорейки на естествения език като такъв, ние винаги използваме някой от неговите варианти. За ЕКС като единствено възможна за даден език може да се говори само в случаите на изкуствените езици, но за даден конкретен естествен език единствената определена картина на света не може да не представлява конструкт.
2. ЕКС представлява информация за света, заключена в категориите на граматиката, а така също и в лексико-семантичните, лексико-стилистичните и лексико-тематичните групи на речниковия запас на езика. ЕКС може да се изследва, тя може да бъде представена в съответния тип граматики, където се акцентира върху културулогическото значение на граматичните категории, а също и в големи тематични речници с разнообразни раздели.
3. Ако става дума за проблема с речевите жанрове, предполагам, че техните схеми на организация участват в създаването на граматиката на езика (и се отнасят към ЕКС), а конкретните реализации на жанровете се отнасят към ТКС (участват в нейното създаване).
4. Думата в текста съществува преди всичко като знак, а следователно текстът (така както и знакът) представлява структура не само понятийна, но и частично конкретна: думата в текста притежава такива характеристики като експозиционност¹⁰, честотност; устното слово съществува във времето, а писменото – в пространството.
5. Езиковата картина на света съществува в нашите глави и в текстовете, които създаваме и възприемаме. Но във всеки

концептуализации; 2) конкретизация – в случаите, когато даденият текст заменя случайна картина на тази понятийна категория, която се явява ключова за мнозинството текстове (или определени дискурси); 3) развитие (детайлизация) на понятийни съставляващи на ЕКС (вж. R. Tokarski Światy za słowami: Wykłady z semantyki leksykalnej. Lublin 2013: 322-333)» (Skoworomek 2020: 48-49)

¹⁰ Във възприятията на читателя думата може да изглежда повече или по-малко важна в зависимост например от мястото ѝ в текста (напр. начало, край), мястото ѝ на страницата на вестника (напр. отгоре или по-долу), използването на цветен печат и др.п.

текст или в корпус от текстове присъства само ограничен набор от данни за ЕКС.

6. По-точно, данните, съдържащи се в граматическите категории, винаги и напълно присъстват в отделните текстове, следователно изследването на елементи на ТКС в зависимост от граматичните категории няма смисъл (в нито един текст, освен може би в експериментално-художествените текстове, не се допускат модификации на граматичните категории, задължителни за съответния вариант на езика, на който даденият текст е създаден, защото те биха довели до създаването на неразбираеми или оценявани като грешно конструирани текстове, т.е. само частично разбираеми).
7. ТКС на отделни текстове или корпуси от текстове, създадени в рамките на един и същ вариант на езика, на практика се отличават само по използваната лексика. ТКС, присъстваща в даден текст/корпус от текстове, би могла да съвпада напълно с ЕКС в случаите, когато в дадения текст/корпус от текстове е използвана цялата лексика на даден език в някакви „средни“ пропорции. В този смисъл, на практика само ТКС с правилно конструиран национален езиков корпус може да съвпадне с ЕКС на националния език. Освен това, следва да се помни, че с оглед на обема на материала в изследванията на ТКС, подходът на изследователите към въпроса за лексикалната семантика трябва да бъде опростен – при определянето на ТКС не се определят конотации и се вземат под внимание главно основните денотативни значения. Така следва да се постъпва и в случая с фразеологията – фразеологизмите се разглеждат като т.нар. прекъснати лексеми или, във връзка с това, че те се появяват твърде рядко, въобще не се вземат под внимание. Затова се прилагат процедури (т.нар. аксиологическо измерване (Кайтох 2018: 655-659), които позволяват при изследването на ТКС абсолютно точно да се изучи проблемът с наличието на оценка и нейната доминация в текста/корпуса от текстове.
8. Различията в използвана лексика в отделни текстове, и особено в корпуси от текстове, имат основно количествен характер, защото не може да се каже със сигурност, че някаква лексема няма да присъства в определен текст на произволна тема. Поради това може да се случи така, че наборът от използваните лексеми в два текста да е един и същ, но изразените в тях ТКС да се различават в значителна степен. Значимостта на дадена лексема и обслужваното от нея семантично/тематично поле се определя от честотата (или

също от експозиционността, макар тук да не става дума за това), а не единствено от появата ѝ в текста.

9. Текстовата картина на света (така, както аз я разбирам), присъстваща в даден текст/корпус от текстове, е резултат от потенциален избор от ЕКС – избор, а не профилиране¹¹. Профилирането се отнася до понятията и тяхното съчетаване и дава съвсем различни резултати дори само защото, както точно пише Токарски, „текстовата употреба на думата винаги представлява избор на определена семантична опция“ (Tokarski 1998: 49). В моята концепция ТКС представляват понятийни структури, които се определят само с оглед на „твърдите инвариантни семантични ядра, т.нар. лексикални значения“ (Tokarski 1998: 43), при което не се отчита цялото поле на конотациите. Аз смятам, че лексикалното значение винаги присъства (и се явява най-главното) във всяка текстова реализация на лексемата.
10. Съществуват ТКС както за определени текстове, така и за корпуси от текстове. Могат да се открият два вида ТКС: единият съществува на равнището на явната (повърхнинната) структура на текста/текстовете, другият – на дълбинно равнище. Например случва се ТКС, идентифицирани на дълбинно равнище, да изразяват малко по-различни значения от тези, които се появяват на повърхнинното равнище. Първият, повърхнинният вид на ТКС е наречен „карта“, а вторият, скритият, аз нарекох „съобщение“. Примерите са приведени в края на текста. „Картата“ се определя на следните основания: първо, на базата на направената тематична/понятийна класификация на лексемите (конкретно на съществителните или, при аксиологичното измерване – на съществителните и прилагателните) в текста, и второ, на базата на честотата на групата на съществителните или съществителните и прилагателните, обслужващи отделните тематични/понятийни категории в дадената класификация (Kajtoch 2018: 651-655). „Съобщението“ получаваме с помощта на съставянето на рейтингов списък на съществителните, а след това, като съставяме текст от съществителните с най-висок ранг (първите 25-30). За да

¹¹ Разбирано според Бартмински и Небжеговска като: „субективна, (т.е., имаща свой субект) понятийно-езикова операция, която се състои в своеобразното формиране на образ на предмета посредством възприемането му в определени аспекти (подкатегории, фасети), като напр. произход, характерни черти, външен вид, функции, събития, преживявания и др.п. в рамките на подобен тип знание и в съответствие с изискванията на определен тип представи за света“ (Bartmiński, Niebrzegowska 1998: 212; Niebrzegowska-Bartmińska 2020: 214-225).

може съобщението да предаде някаква информация, съществителните трябва да бъдат допълнени (възможно най-прецизно) с думи от други, произволно избрани части на речта, което позволява да се придадат на тази комуникация определени рамки или скриптове¹². Подборът на такива рамки не пречи на разбирането на информацията, която носят съществителните. Известно е, че именно съществителните носят основна и в определена степен, еднозначна информация за света така, както прилагателните дават характеристика, т.е. изразяват (често, макар и невинаги) ценности; а съществителните могат да изразяват и действия, движение, процеси и др.п., макар и не съвсем точно; местоименията позволяват да се разместят елементите в пространството и др.п. – но всичко това служи само за допълване на основната информация, най-важната, най-често повтаряната конкретна информация за света, която носят най-често срещаните съществителни.

„Съобщения“ (messages) могат също да се съставят за отделни, особено пространни текстове. Текстовете, както отбелязва Бартмински¹³, могат да се разглеждат като макрознаци, а в този случай „съобщенията“ могат да се приемат като понятия, образуващи „маркираното съдържание“ на тези макрознаци.

11. Текстовите картини на света в моето разбиране имат обективен характер, освен това в голяма степен неинтенционален, доколкото ми е трудно да си представя, че

¹² „Скриптовите в най-обобщеното си значение представляват своеобразни интерпретационни рамки на текста, в които се отчитат културните, ситуационните и езиковите детерминанти на неговата семантична и прагматическа интерпретация за целите на реконструкцията не само на съдържателните съставляващи на картината на света, но и на интенциите на текста“ (Tokarski 2015: 55).

¹³ „Текстът – в своя прототипен вид – представлява езикова единица от надизреченски порядък, *макрознак* (к.м. – В.К.), който носи определена жанрова и стилистична конотация (квалификатор на текста), може да бъде подложен на цялостна семантична и комуникативна интерпретация, характеризира се със структурна интегралност и семантична свързаност и може да бъде разчленен в съответствие със своята вътрешна семантична структура, а в случаите на по-разпространени текстове – и от гледна точка на логиката и композицията. В този смисъл текстът представлява не само конструкция от езикови единици (*думи*, изречения), но *езикова единица* [...] сложна полифонична структура“ (Bartminski 2004–2005: 123). Тук Бартмински цитира фрагмент от своя статия от 1998 г. (Bartminski 1998: 17). Следва да се отбележи, че във варианта от 1998 г. последното изречение от приведения по-горе цитат изглежда различно: „В този смисъл текстът представлява не само конструкция от езикови единици (*думи*, изречения), но *продукт на езика* [...], продукт, притежаващ сложна полифонична структура“ (Bartminski 1998: 17).

някой персонален „генератор на текстове“ – а те всъщност са много – е в състояние да контролира рейтинга на честотата на употреба (а следователно на значимостта) на думите даже ако е възможно определянето на някакви общи направления на действията, чиято цел би била да внушат на читателите или слушателите определени представи за действителността. Все пак окончателният резултат не може да бъде предвиден във всичките му подробности, даже в случая на конструиране на „карта“, въпреки че естествено, този, който конструира отделен, особено кратък текст, има по-голям шанс да създаде ТКС, отколкото всяка друга група отправители.

12. Присъстващата в текста/корпуса от текстове разбира се по този начин ТКС сякаш сама се налага на получателя, по-точно, влиза в подсъзнанието и има поразителен характер.
13. Определянето на *текстова картина на света*, а по-точно, на *текстова лексическа количествена картина на света*, която потенциално може да се открие както в отделен текст, така и в цял корпус от текстове, представлява само един от възможните подходи за изследване на текста. Може и дори е нужно да се изучава *картината на света, интенционално представена в текста, корпуса от текстове или в дискурса*, която се извежда от различни стилистични, риторични, наративни, композиционни и идеологически черти на дадения текст/корпус от текстове или дискурса. Също така съществува възможност за определяне в даден текст/дискурс на особено изразително проявяваща се, профилирана езикова картина на света. Въпреки това споменатите в последните две изречения методи на изследване не са специфични методи за определяне на ТКС (ТЛККС) така, както аз я разбирам.

Завършвайки разсъжденията си, бих искал да подчертая, че моята концепция се явява резултат на своего рода „инженерски“ подход към въпросите за теорията на езика, които съм овладял в качеството си на специалист в областта на средствата за масова информация. Спецификата на този подход се заключава в това, че определяйки задачата, аз обръщам внимание на това, може ли да бъде изпълнена, и ако може, в каква степен; с какви средства разполагам за изпълнението ѝ и с какви бих могъл да разполагам, какви междинни цели мога да постигна по пътя към главната цел¹⁴. Ето защо

¹⁴ Другата, „отрицателна“ страна на медала при подобни разсъждения се състои в това, че бидейки прагматик, за съжаление, съм принуден да се съглася с необходимостта от опростяване, ако, разбира се не ми се отдаде да го избегна в

предполагам, че изследвания на ЕКС на вариантите на полския език са възможни, но би следвало да се посветят цели десетилетия на тази задача, а освен това трябва да се осъществят съществени изменения в структурата и способа на финансиране и в традициите на полската наука. Въпреки това би следвало тази задача да се изпълни, за да подобрим своето себепознаване, начина си на мислене и културата, за да знаем по-добре как трябва да се учим и как да се държим. Изследванията на ТКС, ако се развиват и консолидират, могат да послужат за един от необходимите полигони за провеждане на изпитания преди последните етапи на определянето на ЕКС, т.е. преди изпълнението на главната задача. Така също предполагам, че от провеждането на изследвания на ТКС – а те биха могли да се модифицират и разширят – биха могли да спечелят специалистите в областта на средствата за масова информация, политолозите, културоведите и други специалисти в областта на хуманитаристиката.

По-долу привеждам примери, свързани основно с мои отдавнашни изследвания, въпреки че в моя арсенал има и по-нови, реално определени „карти“ и „съобщения“, препратка към които давам в библиографията (Kajtoch 2008, 2018, 2021a, 2021b; Flont, Kajtoch, Pieluzek 2015).

Пример за конструиране на „карта“

Приведената по-долу *таблица 1* представлява опростена и съкратена схема на тематичната класификация на полската лексика¹⁵, съставена при подбор на над 750 хиляди думи от текстове (по-пълните схеми се намират в трудовете на Халиг и Вартбург¹⁶, на А. Марковски (Markowski 1990, раздел; Kajtoch 2008, т.1: 36) и в речника на З. Курцова (Kurzowa 2005; Winiarska 2005), но те не са пригодни за целта на изследването поради прекалено широкия им тематичен диапазон).

практиката. „Инженерът“ е длъжен да приеме факта, че дори постигането на междинната цел често следва да се нарече успех, особено ако крайната цел все още блещука далеч напред.

¹⁵ Съставена е за изследване на лексиката на полските младежки списания от 90-те г. (Kajtoch 2008: 65), но може, както предполагам, да се приспособи за класификация и на други популярни или любителски списания.

¹⁶ Тази класификация е повлияла силно на полската тематична лексикография. Тя е била съставена за немски език, но е адаптирана за полски език. Наскоро бе издаден полски превод на понятийната система на този речник (Sieradska-Baziur 2020: 140-154).

Таблица 1. Тематична класификация на полската лексика, употребявана в младежкия и алтернативния печат

Сфера1: Онтологични и физични свойства на света	I. <u>Съществуване (Битие)</u> 1. Призвание и начало 2. Спонтанно съществуване 3. Процеси 4. Преднамерено съществуване 5. Колективно (събирателно) съществуване 6. Връзка и различия 7. Край, небитие	II. <u>Време</u> 1. Обективно (абсолютно) 2. Относително 3. Времеви поток	III. <u>Пространство</u> 1. Абстрактно 2. Конкретно	IV. <u>Количествен и характеристики на множествени елементи.</u> А. Количество/кратност в общи линии В. Точно количество С. Диференциация	V. <u>Количествен и данни за отделни елементи</u> А. Тежест Б. Размер	VI. <u>Последователност</u> А. Приблизителна В. Точна	VII. <u>Качества, свойствени преди всичко на движения и процеси</u> А. Интензивност В. Сила	VIII. <u>Универсално движение възможно за всеки обект</u> А. Придвижвания, последователности (секвенции) В. Удари С. Кръгово движение Д. Полет и падане Е. Задържане
Сфера 2: Природа	IX. <u>Неодушевена природа</u> А. Природата като цяло В. Мимолетни физични явления „известно“ С. Земя, околна свят възприеман чувствено и като естествен	X. <u>Одушевена природа</u> 1. Растения 2. Човекът като биологично същество и животните 3. Тялото и неговите функции 4. Движение на живото същество						
Сфера 3: Личност	XI. <u>Човешки и животински чувства</u> 1. Зрение 2. Слух 3. Осезание 4. Вкус 5. Обоняние	XII. <u>Емоции</u> А. Общи определения В. Физическо изразяване на чувства С. Телесни (соматични) впечатления Д. Психофизични впечатления	XIII. <u>Постоянни емоционални тенденции, характер, черти на характера</u> 1. Разглежда ни в индивидуален аспект 2. Разглежда ни в свръхиндивидуален аспект (социални добродетели)	XIV. <u>Воля</u> А. Доброволни ситуации и актове В. Общи оценки С. Непосредствени словесни жестове	XV. <u>Мисъл и реч</u> А. Познаваем предмет (предметна перспектива) В. Познаващ предмет (предметна перспектива) С. Източници и средства за познание Д. Човешко общуване (език и ментална прагматика)			
Сфера 4: Творчество	XVI. <u>Художествена култура и писменост</u>							

	А. Институти и произведения, общи за няколко вида литература и изкуства В. Музикални институти и произведения С. Филм, театър, зрелища Д. Литература, писменост Е. Изобразително изкуство, фотография и др. Ф. Естетически и антиестетически ценности и категории							
Сфера 5: Съдба и постъпки	XVII. Ход на живота и човешки дейности 1. Действие на съдбата (предназначение) 2. Прагматика на интенционалната дейност							
Сфера 6: Общество	XVIII. <u>Цивилизация, ежедневие</u> А. Производство и потребление на хранителни продукти В. Дрехи и стил на облеклото С. Грижа за външния вид Д. грижа за здравето Е. Къща, апартамент, местност	XIX. <u>Малко институции</u> нализирани <u>сфери на дейност (извън производството и работата)</u> А. Поддържане и нарушаване на обществения ред В. междупличностни контакти, обществен живот, развлечения С. Спорт и игри	XX. <u>Сфера на собствеността, заетостта и търговията</u> А. Собственост в общия смисъл – получаването ѝ, разпореждането с нея, преобразуване В. Ежедневно разпореждане с финансите С. Работа и заетост Д. Сфери на управлението	XXI. <u>Произвеждащият и трудещ се човек</u> А. Производство, производствена дейност в индивидуален мащаб В. Управление на макрониво, производство и промишлена техника	XXII. Обществени учреждения 1. Големи обществени институти 2. Участие в основни и малки обществени групи			

		D. Свободно време и отдых Е. Преместване в пространств ото и пътешествия F. Комуникаци я на нивото на колектива G. Езиков етикет						
--	--	---	--	--	--	--	--	--

Представете си три ситуации:

1. В рамките на категориите на дадената класификация е представена лексика от корпус със списания, в които преобладава тематика, свързана с алпинизма. В подобен род корпуси биха се появили много повече лексеми, определящи неодоушевената природа, и те биха имали висока честота на употреба. В този случай тематичното поле Сфера 2/IX „Неодоушевена природа“ и отнасящите се към нея лексеми биха били много важни за корпуса и биха съставлявали значителен процент от общото количество на съществителните, което би могло да се представи на картата, като се отдаде на тази лексика пропорционално голяма част от „общата повърхност на картата“ – други тематични полета биха били съответно по-маловажни, а разликата може да се изчисли в процент от общото количество лексеми в дадения корпус от текстове.
2. Събирайки в корпус списания, които публикуват основно репортажи от ежедневието на хората в градовете в която и да е страна и проверявайки какъв процент лексеми от този корпус принадлежат на отделните категории на класификацията, приведена по-горе, навярно бихме забелязали, че огромен процент от лексемите са присъщи на сферата на ежедневието и междуличностните отношения – Сфера 6 „Общество“ (особено XVII, XIX, XX). В този случай именно тя би заела централно място в „картата“, несъмнено по-важно от Сфера 2 „Природа“.
3. В случая на корпус от списания, популяризиращи отиди в гората, особено важни биха били лексемите от Сфера 2 „Природа“/ X „Одушевена природа“. И отново „картата“ би се отличавала по своя вид от картите, съставени за гореспоменатите корпуси.

Извод: трите карти, съставени за три реални репортажни дискурса, биха били различни, биха демонстрирали различни пропорции поне в тези „полета“, които в рамките на тематичната класификация съм обозначил като Сфера 2/ IX, Сфера 2/ X и Сфера 6/ XVII, XIX, XX. Такива реални изчисления и образното им представяне не бих могъл да покажа тук поради големия им обем, но моля да ми се доверите, че съм направил такива изчисления (Kajtoch 2008, т.1: 49-73).

Пример за реконструкция на „съобщения“, съдържащи се в три големи корпуса от младежки списания от 90-те г. (материал от 3 корпуса от по 250 000 лексеми)

„Съобщенията“ бяха реконструирани по следния начин: в началото бяха съставени списъци на съществителните с най-висока честота на употреба (Kajtoch 2008: т. 2, 382-84, 420-422, 454-456), а след това списъци със съществителните, които заемат от първо до 25. – 26. място по честота на употреба, бяха представени във вид на текстове, заключени в определени рамки/скриптове в съответствие с информацията за това, как функционират дадените списания (известно е, че една от целите е била да се достигне до възможно най-широка аудитория и да има самореклама, каквато е обичайната практика на цветните многотиражни списания).

I.Списания за млади жени (90-те години)

1. година/години 733

2. човек 532

3. млада жена/момиче 503

4. златен/златна 452

5. живот 423

6. ден/дни 406

7. коса 390

8. време 386

9. човек 367

10. дом 319

11. любов 301

12. работа 244

13. свят 243
14. личност/човек 242
15. очи 240
16. родители 238
17. кожа 238
18. миг 231
19. кино 212
20. брой (на списанието) 209
21. училище 209
22. място 199
23. цвят 191
24. майка 179
25. проблем 177
26. жена 174

II. Списания за млади фенове на поп музиката

1. година/години 1269
2. диск 644
3. ансамбъл/група 534
4. филм 426
5. музика 383
6. албум 373
7. човек 368
8. песен 361
9. време 322
10. живот 319

- 11. млада жена 305
- 12. група 290
- 13. свят 275
- 14. концерт 264
- 15. дом 261
- 16. фен 232
- 17. ден 244
- 18. човек/млад мъж 229
- 19. любов 224
- 20. снимка 213
- 21. личност 207
- 22. звезда (идол) 203
- 23. композиция 203
- 24. място 198
- 25. момче 185
- 26. хит 18

III. Фензони на металистите

- 1. група 918
- 2. музика 867
- 3. година/години 653
- 4. диск (записан) 539
- 5. човек 536
- 6. ансамбъл 453
- 7. време 424
- 8. метъл (музика) 332

- 9. материал (муз.) 326
- 10. група (муз.) 323
- 11. брой (на списанието) 316
- 12. концерт 310
- 13. нещо 291
- 14. интервю (с някого) 276
- 15. композиция (муз.) 248
- 16. страница 228
- 17. текст 224
- 18. тема 221
- 19. албум (с музика) 219
- 20. бизнес 211
- 21. среда (съобщество) 210
- 22. редактор 193
- 23. адрес
- 24. лента (музикална) 184
- 25. живот 183
- 26. демо 182
- 27. фирма (звукозаписна)

При съпоставянето на списъците следва да помним, че думите с най-висока честота (напр. 1, 2, 3) в ТКС на дадения корпус от текстове са по-важни от думите с по-ниска честота на употреба (напр. 25, 26, 27), но ако сравняваме различни ТКС, може да предположим, че думите, които в различни корпуси имат подобни рейтингови честоти, са с аналогична значимост в своите корпуси. Строго погледнато, става дума за понятията, обозначени чрез дадените лексеми и тяхната значимост за характеризираната посредством ТКС действителност.

Съобщения:

- I. **Момиче**, ти вече си на толкова много години. Всяка **личност**, всеки **човек** жадува за **любов**. Нека да имаш **приятел**. Това е твой **живот**. **Времето** тече – всеки **ден** е важен. Купи ни. **Броят** струва само няколко злоти, а ти ще разбереш как да решиш **проблемите** си. Тук има толкова ярки **цветове** за твоите **очи**, това е твоето **място**, твой **свят**. Почини си от **училището, дома, работата, родителите**. Гледай **кино**, погрижи се за **косата и кожата** си. Само един **миг**, и ще станеш **жена** като своята **майка**.
- II. **Момиче, младежо**, тази **година** всеки **ден** се създават нови **песни**, известни **ансамбли, групи и артисти** са записали за вас **композиции** на **дискове**, създали са **албуми**. **Младежки групи** пеят **хитове**. Бъдете **фенове**, ходете на **концерти**, гледайте **филми**, слушайте **музика**. На това **място** има много **снимки**, ще разберете, че **звездите** също са **хора**, те също имат свой **дом**, свой **живот**, свой **свят** и **време** за **любов**.
- III. **Хора**, слушайте нашата **метъл музика**. **Редакторът** ще разкаже какво са издали музикалните **фирми** тази **година**, кои **групи** вече имат нови **албуми** или **дискове**, а кои засега имат само **демо** или записват на **лента**. На **страниците** ни ще прочетете как в нашите **среди** си прекарваме **времето**, какъв **живот** водим. Пишете за **проблемите** си на нашия адрес. В **броя** има много **текстове**. Нашите **теми** – музикалният **бизнес** на **групите, концерти**, известни **композиции, интервюта с групи** и много други.

БИБЛИОГРАФИЯ

Bartmiński, J. (2006), Językowe podstawy obrazu świata. Lublin.

Bartmiński, J.(2004–2005), Pytania o przedmiot językoznawstwa: pojęcia językowego obrazu świata i tekstu w perspektywie polonistyki integralnej. B:Postscriptum. 1–2 (48–49), 114–125.

Bartmiński, J.(1998), Tekst jako przedmiot tekstologii lingwistycznej, B:Bartmiński, J./Boniecka, B.(ред.), Tekst: Problemy teoretyczne, Lublin, 9–25.

Bartmiński, J.(2020), W poszukiwaniu paradygmatu etnolingwistyki: glosariusz kluczowych terminów i pojęć. B:Јужнословенски филолог. LXXVI(2), 79–103.

- Bartmiński, J./Niebrzegowska-Bartmińska, S.(2009), Tekstologia. Warszawa.
- Bartmiński, J./Niebrzegowska, S.(1998), Profile a podmiotowa interpretacja świata.B:(ред.), Bartmiński, J./
- Tokarski, R., Profilowanie w języku i w tekście. Lublin, 211–224.
- Czachur, W.(2020), Lingwistyka dyskursu jako integrujący program badawczy.Wrocław.
- Flont, M./Kajtoch, W./Pielużek, M.(2015), Perspektywy leksykalnej ilościowej analizy zawartości.B: Kiklewicz, A./Uchwanowa-Szmygowa, I. (ред.), Dyskurs: aspekty lingwistyczne, semiotyczne i komunikacyjne.Olsztyn, 129–145.
- Głaz, A.(2013),Prostowanie zwierciadła: Przyczynek do (jeszcze?) niezaistniałej dyskusji nt. kondycji lubelskiej etnolingwistyki.B:Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego. 69, 139–151.
- Hallig, R./von Wartburg, W.(1952),Begriffssystem als Grundlage für die Lexikographie:Versuch eines Ordnungsschemas, Berlin.
- Jakobson, R.(1976), Poetyka w świetle językoznawstwa (przełożyła K. Pomorska).B:Markiewicz, H. (ред.), Współczesna teoria badań literackich za granicą:Antologia.т. II.Kraków,22-68.
- Kajtoch, W. (WK)(2006), Tekst.B:Pisarek, W. (ред.), Słownik terminologii medialnej.Kraków, 214.
- Kajtoch, W.(2008),Językowe obrazy świata i człowieka w prasie młodzieżowej i alternatywnej.т. 1 i 2, Kraków.
- Kajtoch, W.(2018), O niektórych rodzajach badań prasy drukowanej.B:Jęczeń, J./Guzdek, P. (ред.), Medioznawstwo personalistyczne.т. 2: Wybrane zagadnienia z kultury mediów. Lublin. 625–668.
- Kajtoch,W. (2021a), Uwagiowspółczesnej polskiej piosence patriotycznej.B:Kawka, M./Prażuch, W./Płaneta, P.(ред.) Medialne i transmedialne procesy narracyjne w identyfikacji postaw patriotycznych Polaków.Kraków. 333-356.
- Kajtoch,W. (2021b), Wykładwykładu: Rzeczomowienoblowskiej Olgi Tokarczuk/ The Lecture about Lecture: On Olga Tokarczuk’s Nobel Speech.Kraków.
- Kępa-Figura, D./Nowak, P.(2006), Językowy obraz świata a medialny obraz świata.B:Zeszyty Prasoznawcze. 1–2 (185–186), 51–62.

Kiklewicz, A./Wilczewski, M.(2011), Współczesna lingwistyka kulturowa: zagadnienia dyskusyjne (namarginesie monografii Jerzego Bartmińskiego Aspects of Cognitive Ethnolinguistics.B:Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego.67, 65–178.

Kurzowa, Z.(2005), Ilustrowany słownik podstawowy języka polskiego wraz z indeksem pojęciowym wyrazów i ich znaczeń. Kraków.

Markowski, A.(1990),Leksyka wspólna różnym odmianom polszczyzny.т. 1 i 2. Warszawa.

Milewski, T.(1976), Językoznawstwo, Warszawa.

Niebrzegowska-Bartmińska, S.(2020), Definiowanie i profilowanie pojęć w (etno)lingwistyce. Lublin.

Nowak, P./Tokarski, R.(2007), Medialna wizja świata a kreatywność językowa.B:Nowak, P./Tokarski R., (ред.), Kreowanie światów w języku mediów. Lublin, 9–36.

Sieradzka-Baziur, B.(2020),Onomazjologiczny słownik online: Metodologia, zawartość, wykorzystanie w badaniach na przykładzie „Słownika pojęciowego języka staropolskiego”.(тут: Tłumaczenie systemu pojęciowego R. Halliga, W. von Wartburga, Begriffssystem als Grundlage für die Lexikographie:Versuch eines Ordnungsschemas. 2., neu bearbeitete und erweiterte Auflage, Akademie-Verlag, Berlin 1963, 101–112).Kraków, c.140–154.

Skowronek, B.(2020), Język w filmie: Ujęcie mediolingwistyczne. Kraków.

Tokarski, R.(1998), Kulturowe i tekstotwórcze aspekty profilowania.B:Bartmiński, J.(ред.),Profilowanie w języku i w tekście.Lublin, 35–52.

Tokarski R. (2016), Od językowego obrazu świata do obrazów świata w języku.B:Język Polski. XCVI 2, 28–37.

Tokarski, R.(2015), Skrypty w językowym i tekstowym obrazie świata. B:Hofman,I./Kępa-Figura, D. (ред.), Współczesne media: Medialny obraz świata. t. 1: Zagadnienie teoretyczne.Lublin, 47–60.

Tokarski, R.(2001),Słownictwo jako interpretacja świata.B:Bartmiński, J. (ред.), Współczesny język polski. Lublin, 343–370.

Tokarski, R.(2013), Światy za słowami:Wykłady z semantyki leksykalnej. Lublin.

Winiarska, J.(2005), Indeks pojęciowy wyrazów i ich znaczeń.B:Kurzowa, Z. Ilustrowany słownik podstawowy języka polskiego wraz z indeksem pojęciowym wyrazów i ich znaczeń. Kraków, 377–515.

Is there a Text Image of the World?

Wojciech Kajtoch

Institute of Journalism, Media and Social Communication at the
Jagiellonian University in Krakow
ORCID 0000-0003-3000-2384
email: wkajt@poczta.onet.pl

Abstract. The article "Is there a Text Image of the World" will present the most important opinions in Poland on the interdependence of the Linguistic Image of the World and the Text Image of the World. He will try to answer the title question on the basis of empirical examples. Establishing a Text Picture of the World is also a kind of discourse research. The text proposes to refer to the lexicographic tradition (creating thematic dictionaries) and to the quantitative lexical analysis of the content. The empirical material used in the article consists of three text corpora of 250,000 words each. They collect texts taken from youth magazines of the 1990s. The views presented in the article are in opposition to the findings of the Lublin school of ethnolinguistics.

Keywords: Linguistic, Picture of the World, Text Picture of the World, Discourse Analysis, Thematic lexicography, Quantitative content analysis

Мариупол – информационната война

Светлозар Кирилов

Факултет по журналистика и масова комуникация,
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
имейл: skivanov@uni-sofia.bg

Резюме. Статията разглежда основните аспекти в информационната война между Русия и Украйна за Мариупол – кого подкрепят жителите на града, кой е виновен за цивилните жертви и разрушенията в Мариупол, доколко са истинни твърденията на воюващите страни. Внимание е отделено и на медийното отразяване на четири конкретни събития при обсадата на Мариупол – пораженията на Родилен дом №3, разрушаването на театъра, евакуацията на цивилните от завода „Азовстал“ и блокирането на кораба „Царевна“ в пристанището.

Ключови думи: информационна война; Русия; Украйна; Мариупол.

Значението на града и проблемът за истината по време на война

Битката за Мариупол е един от най-драматичните епизоди във войната между Русия и Украйна през 2022 г. Украинският град Мариупол на Азовско море е обкръжен още в началото на март 2022 г. от руските сили, които го превземат окончателно в края на май. Стотици цивилни загиват при сраженията и много от сградите са разрушени. Успоредно със същинската война се води и информационна война, в която и Русия, и Украйна използват твърдения в своя полза.

Целта на текста е да разгледа информационната война относно Мариупол. Доколко са истинни твърденията на руската и на украинската страна? Могат ли хората, които не се намират в района на бойните действия и нямат лични впечатления за войната между Русия и Украйна, да формират достоверна представа за ставащото в Мариупол от традиционните медии и социалните мрежи? Кои са причините за изкривяването на информацията и за фалшивите новини? Кого по-скоро подкрепят жителите на Мариупол – Украйна или Русия? Коя от двете воюващи страни е виновна за цивилните жертви и разрушенията в града? Отговор на тези нелесни въпроси ще бъде потърсен чрез анализ на публикациите на руски език за Мариупол от 24 февруари до 26 юни 2022 г. на сайтовете на двете държавни информационни агенции – руската ТАСС и украинската

Укринформ. От тях се очаква да изразяват позицията на съответната държава, вкл. публикуването на изявленията на ключовите лица на официални постове и най-значимите институции. За допълване на картината и по-голяма съпоставителност са добавени и още от традиционните медии и социалните онлайн мрежи на двете воюващи страни за ставащото в Мариупол, както и медии и източници от други страни, тъй като е ясно, че позициите на руската и на украинската страна ще са пристрастни. Когато хората не могат да имат първичен опит, тъй като не пребивават в Мариупол и не са свидетели на обсадата, те се осланят на вторичен опит – впечатления на други хора, информация от медиите, чужди свидетелства и спомени (Попова 2012: 140). Като изследване на случаи (case studies) е разгледано медийното отразяване на четири конкретни събития от обсадата на Мариупол: разрушаването на Майчин дом №3, на театъра, съдбата на цивилните в „Азовстал“ и на кораба „Царевна“.

Мариупол е стратегически важен град – неговото овладяване от руските сили осигурява сухопътна връзка между Крим, анексиран от Русия през 2014 г., и проруските сепаратистки републики в Донбас и откъсва Украйна от достъп до Азовско море. Населението на Мариупол преди войната е от ок. 430 000 души, което прави града десети по големина в Украйна (Енциклопедія Історії України 2009, Том 6: 509). Мариупол е важно пристанище на Азовско море. В града има два металургични завода – „Илич“ и „Азовстал“, – чиято продукция (стомана, чугун и др.) се изнасяла и този износ преди войната формирал значителен дял от валутните приходи на Украйна. Мариупол е бил известен като „експортната врата на Украйна“, през която стоките са достигали до 152 световни пристанища (Hurska 2022: 15). Градът е в тази част от Донецка област, която остава под контрола на Украйна след 2014 г. На 21 април 2022 г. руските сили обявяват, че Мариупол е превзет, но на територията на стоманодобивния завод „Азовстал“ все още остават украински бойци, които слагат край на съпротивата си на 20 май 2022 г. Между 16 и 20 май се предават последните украински защитници в „Азовстал“ – над 2 400 души (ТАСС 2022: 20 мая).

Атаката на Мариупол се осъществява от части на руската армия, въоръжените сили на самопровъзгласилата се Донецка народна република (ДНР) и чеченци, които се сражават на страната на руснаците. Градът е отбраняван от части на украинската армия (предимно морска пехота), граничари, полицаи и батальона „Азов“.

Една от особеностите на информацията по време на война е нейната противоречивост и трудното определяне кое е истина, кое – не. Още в древен Китай Сун Дзъ в „Изкуството на войната“ говори за опитите за заблуда на противника, за формиране на погрешно впечатление за нашите намерения, за използването на шпиони, които съзнателно

носят лъжлива информация на противника (Sun Tzu 2013: esp. ch. 13). Пруският теоретик на войната Карл фон Клаузевиц отбелязва неопределеността на информацията по време на война и че едно от важните качества на пълководеца е да преценява валидността на постъпващите фрагментарни и противоречиви сведения и да разбира какво реално се случва на бойното поле (Clausewitz 1997: 64–65).

Един от аспектите на информационната война е свързан с влиянието върху мненията, пресъздаването на събитията по начин, който обслужва интересите на конкретната воюваща страна, понякога дори използване на дезинформация. Информационната война не е нещо ново, тъй като е използвана и в конфликти в миналото, но навлизането на комуникационните иновации – интернет, дигитализацията, социалните онлайн мрежи, – ѝ придава нови измерения. Информационната война може да бъде разглеждана като част от хибридната война. Под хибридна война се разбира, че наред със същинското воюване с пехота, танкове и артилерия, се използват и други действия – дипломация, икономически натиск, информационна война, – както и участието на нередовни военни части (Wither 2022). Понятието „хибридна война“ се използва често в научните публикации след войната между Израел и „Хизбула“ през 2006 г. и Украинската криза през 2014 г. „Хибридна война“ се появява нерядко и в политическите дебати и в медийните публикации, макар че анализ на Ралица Ковачева показва, че често употребата на термина в българските медии е с неточен смисъл (Ковачева 2019).

Кого подкрепят мариуполци – Украйна или Русия?

Много области на Украйна са етнически и езиково разнородни, а етническата и езиковата идентичност на хората влияе накъде клонят техните симпатии – към Украйна или към Русия. Украинците дълго време са живели в Руската империя и после в Съветския съюз, който се разпада в края на 1991 г. Наследството на разпадналите се многоетнически държави е, че териториите на новите страни са като леопардова кожа – различни етноси съжителстват в определени региони. Руснаците са 17% от населението на Украйна според последното преброяване през 2001 г. (State Statistics Committee of Ukraine 2001a). В Украйна етническата идентичност невинаги съвпада с говорения език. Така по своята идентичност хората в Украйна се делят на три основни групи:

- а) етнически украинци, които смятат украинския за роден език – основно живеещите в западна Украйна;
- б) етнически руснаци, които говорят руски – повечето живеят в Крим и Донбас (Донецка и Луганска област); и

в) етнически украинци, които говорят основно на руски – много от живеещите в източната и южната част на Украйна.

Мариупол се намира в Донецка област, а тя е част от Донбас. При преброяването през 2001 г. украинците в Донецка област са 57%, а руснаците – 38%; в Луганска област, другата част от Донбас, украинците са 58%, а руснаците – 39% (State Statistics Committee of Ukraine 2001a). Т.е. руснаците са значима част от населението на Донбас, над 1/3, но все пак мнозинството са украинци. Дори и при предишното преброяване, през 1989 г., когато Украйна още е била част от Съветския съюз, украинците са имали превес, макар и лек: 51% украинци срещу 44% руснаци в Донецка област и 52% украинци срещу 45% руснаци в Луганска област (State Statistics Committee of Ukraine 2001a).

Само на полуостров Крим от територията на Украйна руснаците са били мнозинство: 59% руснаци срещу 25% украинци през 2001 г. (66% руснаци срещу 27% украинци през 1989 г.) (State Statistics Committee of Ukraine 2001a). Промяната на дяловете между 1989 и 2001 г. показва миграцията на населението: относителното намаляване на руснаците в Донбас и Крим за сметка на украинците (в Крим – за сметка и на татарите, които се завръщат на полуострова след 1989 г. от принудителното си изгнание след Втората световна война). Това намаляване на руснаците се дължи на желанието на част от тях след разпадането на Съветския съюз през 1991 г. да се преместят да живеят от Украйна в Русия.

Войната от 2022 г. предизвиква обратната тенденция в Донбас и Мариупол – намалява делът на украинците и се увеличава делът на руснаците. Симпатизиращите на Русия остават в Мариупол и Донбас, а предпочитащите Украйна напускат Мариупол и Донбас, прогонени от войната и нежелаещи да живеят в територии, контролирани от Русия. Над 1 600 000 души от Украйна пристигат в Русия като бежанци, но изглежда част от тях се прехвърлят в друга страна (Медуза 2022: 22 априля). Ако се стигне до референдум, който да определи дали Донбас да бъде към Украйна или към Русия, разместването на населението през 2014–2022 г. би оспорило легитимността на гласуването.

Преброяване на населението през 2001 г. сочи, че по етническа идентичност населението на Мариупол е приблизително поравно, с лек превес на украинците – 49% украинци и 44% руснаци; следващата етническа група са гърците, 4%. Но в езиково отношение картината е съвсем различна – 90% от мариуполци са посочили руския като роден език срещу само 10% за украинския (Енциклопедія Історії України 2009, Том 6: 509). От 57% украинци в Донецка област едва 41% посочват украинския за роден език (State Statistics

Committee of Ukraine 2001b). Повечето от украинците в Донецка област смятат руския за майчиния си език.

Би могло да се предполага, че хората с украинска идентичност подкрепят Украйна, а с руска – Русия, но нещата са по-сложни. Намесват се и други фактори: украинските граждани, които са благосклонно настроени към Запада, либерализма, пазарната икономика, Европейския съюз, симпатизират на Украйна, дори и да са рускоезични и с руско самосъзнание. Настроените критично към Запада, Европейския съюз, либерализма и пазарната икономика, предпочитат Русия. Това разделение на мариуполци се проявява и в оценката им за сраженията в града.

Друг фактор е скептицизмът относно перспективите за развитие на Украйна. Новите държави, каквато е и Украйна, съществуваща като самостоятелна страна едва от 1991 г., тепърва изграждат институции и идентичност. Те се сблъскват с проблемите на недемократичното развитие, неефективните институции, нетолерантността към малцинствата. Скептичните към бъдещото развитие на Украйна предпочитат Русия. Въпросите за руския език и руското малцинство често присъстват в политическия дебат на Украйна. Езиковите спорове не подминават и Мариупол – театърът в града се е казвал Руски драматичен театър до 2015 г., след което местните власти премахват думата „Руски“, а от юли 2021 г. нареждат всички пиеси да са на украински език (Hinnant et al. 2022). Съществена причина за сепаратизма в Крим и Донбас през 2014 г. е отмяната в Украйна от новата власт на закона за руския език от 2012 г.

Украинската държавна информационна агенция Укринформ публикува преценки след превземането на Мариупол от руснаците, че 200 000 от жителите на града са отишли на териториите под украински контрол, 50-70 хил. са в приазовските села или териториите на изток и юг, окупирани от Русия, 47 хил. са „депортирани или принудени да отидат на територията на Русия или Беларус“, до 22 хил. са загинали и в града остават към 100–120 хил. души. (Укринформ 2022: 7 юня). Може да се предполага, че значителна част от мариуполци, отишли на територията на ДНР или Русия, са проруски настроени. От останалите в града вероятно една немалка част предпочитат Мариупол да е под руски контрол. Но от намиращите се в града след неговото превземане от руснаците една значителна част са възрастни хора, които нямат възможност, сили или желание да се местят – пенсионери се оказват 46 000 от останалите в града.

Демонизирането на врага

При война и двете страни дават жертви, загиват цивилни, разрушени са жилища, мостове, заводи, магазини. Това озлобява и ожесточава

воюващите страни и често се стига до език на омразата. Езикът на омразата е тълкуван като противостоящ на езика на политическата коректност (Ефтимова 2016). При войни и вътрешни социални конфликти нерядко се използва изграждане на образ на врага, който мобилизира „ние-групата“, противопоставя я на „те-групата“ и формира отношението „ние-срещу-тях“. Например в България при увеличаването на мигрантите от Близкия изток след 2013 г. някои медии и социални мрежи очертават контурите на образа на сирийските бежанци като опасни, престъпни и икономическо бreme (Станкова 2014).

Руската държавна агенция ТАСС и руските политици често наричат украинците „нацисти“ и „националисти“. Образът на батальона „Азов“ се използва от Москва за аргументиране на „денацификацията“ като оправдание на руското военно нападение срещу Украйна. Външният министър на Русия Сергей Лавров не се поколебава да нарече в интервю бойците от „Азов“ „отявлени главорези“ (ТАСС 2022: 4 юня). Но се предполага, че батальонът е от около 800 души, а пленените в „Азовстал“ са над 2 400 – т.е. една част, вероятно повечето, не са членове на „Азов“, а са украински морски пехотинци, граничари и полицаи, които също са потърсили укрите в металургичния комбинат.

Укринформ и украинските държавници в публикациите си изписват „Русия“ и „Руска федерация“ с малки букви, както и личните имена на ключовите руски политици (Владимир Путин, Лавров, Шойгу и др.). Ирина Верещук, вицепремиер на Украйна, пише в своя профил във Фейсбук: „Ние нямаме политически и морални дискусии с руснаците – ние воюваме с тях, не спорим с тях, те са наши врагове, ние ги убиваме“ (Верещук 2022a). Категорично заявяваната омраза на украинските държавници и медии към Русия може да бъде разбрана – войната е започната от Русия, води се на украинска територия, хиляди украински цивилни са загинали, десетки селища са понесли значителни разрушения. Но похватът на Украйна в информационната война за тотално очерняне на противника вероятно има бумерангов ефект – категорично и ярко откроената омраза към Русия може да допадне на тези, които вече симпатизират на Украйна, но отблъсква онези, които се колебаят кого да подкрепят. Използването на отрицателни внушения в комуникацията е проблематично.

Укринформ рисува апокалиптична картина на Мариупол под руски контрол. Според украинската информационна агенция руските власти не могат да осигурят нормално съществуване на останалите в Мариупол; все още под развалините на големите здания се откриват тела, понякога по 50–100 души (Укринформ 2022: 8 юня). Според езиковия омбудсман на Украйна Тарас Кремен украинският език е важен фактор за национална консолидация и затова в Мариупол и другите завладени територии Москва предприема действия да

ограничи употребата на украинския („лингвоцид“, „колонизаторска политика“) – пътните табели и образованието да не са на украински, учителите да се преквалифицират идеологически в Крим, да бъдат спрени украинските телевизии и радиостанции (Укринформ 2022: 3 юния).

Украинската информационна агенция остро заклеява украинските граждани, които приемат постове в новата проруска администрация – те са наричани „колаборационисти“, подобно на местните хора, сътрудничели на германците по времето на Втората световна война. Полицаяте в Мариупол, преминали на страната на самопровъзгласилата се ДНР, са уволнени като „предатели“ от украинското министерство на вътрешните работи; кметът, назначен от руските власти, е „гаулайтер“ (Укринформ 2022: 5 юния). Украинското Министерство на цифровата трансформация създава сайт, където украинците могат да съобщават за преминалите на страната на Русия – изисква се аргументация защо смятат, че човекът е колаборационист, посочване на геолокацията му, качване на снимка или видео. Украинската агенция съобщава, че гражданите са дали сведения по този начин за 700 колаборационисти (Укринформ 2022: 2 юния). Гневът на украинските власти към гражданите, които са нарушили лоялността си към украинската държава, е разбираем. Но пък подобни средства напомнят доносите по времето на социализма, но вече придобили дигитални измерения.

Кой застрашава живота на цивилните в Мариупол?

В информационната война украинската страна заявява, че цивилните жертви и разрушенията са предизвикани от руското нападение – че руската артилерия и авиация безогледно разрушават жилищни райони и цивилни обекти. Украинският кмет на града казва, че са регистрирани над 1200 военни престъпления в Мариупол, извършени от руснаците, и украинската прокуратура ще ги разследва (Укринформ 2022: 3 юния – а) Руската страна изтъква, че разрушенията са дело на украинските военни и националисти, които съзнателно разполагат своите танкове и батареи до училища, болници и жилищни блокове.

Основните пропагандни твърдения и на двете страни се съдържат в бекграунда на публикациите на двете държавни информационни агенции и неумолимо повтарят. В руските – че Русия атакува само военни обекти и гражданското население на Украйна няма от какво да се страхува. В украинските – апокалиптична картина на Мариупол: „...Агресията на Русия предизвика в Мариупол една от най-големите хуманитарни катастрофи. Градът практически е напълно разрушен в резултат на вражеския обстрел. Мариупол сега е без нормално снабдяване с енергия, вода и газ. От началото на руското нахлуване в

града са загинали до 22 хил. мирни жители... Мариупол сега е на прага на екологична и инфекциозна катастрофа" (Укринформ 2022: 8 юния и др.)

При воденето на съвременна война в градски условия много цивилни стават косвени жертви. Използването на авиация, артилерия и танкове в градовете води до много загинали граждани, които не са преки участници в сраженията. Това става ясно още по време на Втората световна война след мащабните битки в градски условия, каквито са станалите в Смоленск, Сталинград, Воронеж, Будапеща, Варшава и Берлин.

Първопричина за цивилните жертви в Мариупол е нападението на Русия срещу Украйна. Руските сили атакуват града, а украинските военни го отбраняват упорито и така се стига до боеве в градски условия, при които има значителни жертви сред цивилното население. Руската армия има по-мощна артилерия, която е използвана при обсадата на града, и дори и да не е целенасочено, обстрелите разрушават жилища и убиват цивилни. Русия има предимство и в авиацията, която извършва бомбардировки на Мариупол. Много от украинските самолети и хеликоптери са унищожени и украинската авиация не може да противодейства ефективно в небето над града.

В информационната война руската страна акцентира, че украинските военни целенасочено използват гражданите като жив щит. Руският журналист Александър Лукянов публикува видео с разпит на пленен украински подполковник, който признава, че командваната от него 152 мм самоходна артилерийска установка е обстрелвала жилищни райони в Мариупол по заповед на висшестоящ офицер (Lukyanov 2022). Признанието на украински военен, че е обстрелвал цивилни жилища би могло да бъде влиятелно, но все пак той е пленник, зависим от пленилите го руснаци, и не е сигурно доколко свободно може да изразява мнение или говори това, което му е казано и би му помогнало в ситуация на оцеляване.

Петр Андрищенко, съветник на украинския кмет на Мариупол, твърди, че руските власти изискват от жителите на града да дават сведения за измислени престъпления на украинската страна: „...руснаците спуснаха в Мариупол цял десант от доброволци пропагандисти. За парче хляб гладните и объркани хора са записвани на камера от тях и провокирани да говорят за „престъпленията на „Азов“, а наблизо винаги има човек с автомат" (Укринформ 2022: 15 юния).

Американският проруски настроен журналист Патрик Ланкастър публикува видео, в които разговаря с жители на Мариупол и ги пита кой разрушава града. Някои от интервюираните мариуполци действително казват, че разрушенията се дължат на украинските

сили, а други – че и двете страни предизвикват разрушения (Lancaster 2022: 29 March).

Убеждаването е ефективно, когато източниците на информация са преценявани от аудиторията за безпристрастни, компетентни и вдъхващи доверие (Арънсън 2009: 106–119). Ясно е, че руската и украинската страна в конфликта се стремят да представят своята гледна точка за правилна и не могат да бъдат считани за безпристрастни. Особен случай на безпристрастност е когато комуникаторът заявява нещо, което е в ущърб на неговия интерес – тогава аудиторията е склонна да му вярва. Елиът Арънсън провежда експеримент, при който престъпник, съден за притежание и търговия на наркотици, апелира за по-ефективно правосъдие и по-сурови присъди – тогава аудиторията е склонна да му върва, но не и когато той иска по-голямо снизхождение от съда и по-леки присъди (Арънсън 2009: 115). Очакването двете воюващи страни да признаят нещо, което е в тяхна вреда, едва ли е реалистично. Но може да се потърсят логически противоречия в съобщенията, в отделните късчета информация, които издават нещо, което не е в интерес на комуникатора.

Например сайтът „Медуза“ е критичен към Владимир Путин и е против военното нападение на Русия срещу Украйна. В медията работят руски журналисти, но тя функционира в Латвия, за да избегне медийния контрол в Русия. „Медуза“ интервюира семейство, което е критично настроено към Русия. Семейството е било в обсадения Мариупол, успяло е да напусне града и намира убежище в Естония. Сайтът публикува и дневника на момиче от семейството. То пише, че известно време семейството, заедно с още около 100 цивилни, се укрива в сградата на администрацията на левобрежния район на Мариупол. Четирима украински военни идват на 10 април 2022 г. и заемат позиции на двата най-горни етажа, след което руските самолети започват да пускат бомби, а с това заплашват живота и на цивилните (Медуза 2022: 25 априля). Сградата е била достатъчно висока, за да бъде използвана за наблюдение и вероятно за обстрел от украинските военни, но пък така те предизвикват ответен руски огън, от който могат да пострадат цивилните.

Другият спорен въпрос е кой пречи на цивилните жители да се евакуират. Според украинската страна руските сили пречат на евакуацията – ако са договорени хуманитарни коридори за извеждане на гражданското население, руските части започват да ги обстрелват и правят евакуацията опасна и невъзможна (Укринформ 2022: 19 март) . Руската страна твърди, че националистите пречат на цивилните да напуснат, за да ги използват за жив щит.

Оценките за завладяването на Мариупол

Предвидимо двете страни дават различни оценки, пропагандно обогрени, за попадането на града под руски контрол в края на май 2022 г. За Русия това е голяма победа – цялото украинско азовско крайбрежие е под неин контрол, падането на града е стъпка към завладяването на Донецка област. По руски данни при обкръжаването на Мариупол в него е имало около 8 000 украински военни, от които 4 000 загиват в сраженията (ТАСС 2022: 21 априля).

За украинците битката за Мариупол има положително влияние – руските сили са задържани дълго време, трудно превземат града. Руската страна има значително военно превъзходство – артилерия, авиация, кораби, а изразходва много време и усилия да превземе Мариупол. Задържането на руските сили в Мариупол прави невъзможно прехвърлянето им другаде и така се осуетяват възможни атаки в други направления – към Запорожие, Николаев, Одеса или Харков.

За украинците отбраната на Мариупол има огромно символно и морално значение – градът е превзет, но е отбраняван дълго срещу превъзхождащ по сила противник, а последните украински военни, които дават отпор на територията на „Азовстал“, са героизирани. Украинското знаме, развявало се над металургичния комбинат, е изнесено и ще се съхранява в музей – несъмнено това ще го превърне в реликва, обект на почитание. Войната ще произведе герои и от двете страни.

Сблъсъкът на гледните точки ясно се вижда в тълкуванията дали последните украински бойци в „Азовстал“ са евакуирани или са се предали. Укринформ го нарича „евакуация“; ТАСС и руските държавници заявяват, че това не е хуманитарна операция – азовците са се предали, а не са евакуирани.

Ще разгледаме няколко конкретни събития в Мариупол по време на обсадата, обект на противоречиви сведения и оценки, като изследване на случаи (case studies).

Пораженията на Родилен дом № 3 в Мариупол

Родилният дом пострадва на 9 март 2022 г., когато (според украинската страна) руска авиационна бомба (Укринформ 2022: 11 март) пада до него и поне 17 души са ранени (Associated Press 2022). По-късно една от бременните жени и току-що роденото ѝ дете умират (Укринформ 2022: 14 март). Руската страна веднага дава друго обяснение. Руският външен министър Сергей Лавров заявява, че болницата е използвана за база на батальона „Азов“ и в нея по време на въздушния удар е нямало медицински персонал и пациенти, тъй

като те вече са били прогонени от азовците (ТАСС 2022, 10 март – а).

Бъдещите майки и новородените са едни от най-уязвимите същества, а майчинството и новият живот имат огромно символно значение в много култури, включително и европейската, свързано с християнството. Избиването на младенците във Витлеем и околностите му, което според Новия завет цар Ирод наредил, за да погуби и малкия Исус (Матей 2: 16), е драматичен сюжет, който редица европейски дейци на изкуството пресъздават. Нидерландският художник Питер Брьогел Стари интерпретира сюжета съобразно конфликтите на своето време – изобразява войните на Ирод като испански войници, които убиват децата в нидерландско село пред ужасените погледи на майките им, за да отрази потисничеството на испанците в родината си през XVI в. Апокалипсисът разказва за жена, която ражда „момче, което ще управлява всички народи с железен жезъл“ (Откровение 12: 5), но огромен огненочервен змей със седем глави се опитва да ги убие. Историята несъмнено се отнася за Богородица и Исус, а Господ защитава майката и новороденото дете от ужасния змей (Откровение 12: 5–6, 13–18). Това е архетип, който се появява много пъти, вкл. и в съвременното изкуство – филми и др. произведения, в които майките и децата им са заплашени от смъртна опасност, но оцеляват или са спасени.

Реалните поражения на майчиния дом в Мариупол и заплахата за смърт на майките и децата актуализират точно този архетип. Драматични са фотографиите и видеоматериалите, които показват няколко жени в напреднала бременност, които напускат ужасени болницата, едната на носилка. Някои от фотографиите и видеата са заснети от двама украински журналисти, Евгений Малолетка и Мстислав Чернов, работещи за Асошиейтид прес. Едната от бременни жени, попаднали във видеоматериалите и фотографиите, Марианна Вишемирская (моминско име – Подгурская), на следващия ден ражда момиче, но друга жена получава тежки рани при бомбардировката, изнесена е на носилка и по-късно умира, както и детето ѝ (Укринформ 2022: 14 март). Тази майка в Мариупол и детето ѝ не оцеляват, за разлика от Богородица и младенеца Исус в Апокалипсиса – жестоките реалности на войната надхвърлят апокалиптичните кошмари.

След твърдението на Сергей Лавров, че в сградата няма болни и бременни, тъй като преди това там се настанил батальонът „Азов“ и прогонил медиците и пациентите, Дмитрий Полянский, първи заместник на постоянния представител на Русия в ООН, заявява, че обстрелът на родилния дом е инсценировка. Полянский казва, че Марианна Подгурская „играе“ и трите роли на уж различни бременни жени (ТАСС 2022: 10 март – б). Сайтът „Проверено“ проверява информацията и заключава, че сведенията за поразяването на

родилния дом от руснаците са достоверни и най-вероятно са предизвикани от руска авиационна бомба от 500 кг, а напускането на сградата от ужасените бременни и медицинския персонал е действително събитие, а не инсценировка (Бер 2022).

Но по-късно Марианна Вишемирская дава интервю на руския блогър Денис Селезньов, в което тя казва, че ѝ се струва, че разрушението е предизвикано от артилерийски обстрел, а не от авиобомба и оспорва някои от тълкуванията в информацията на Асошиейтид прес (Селезнев 2022). Асошиейтид прес пък изтъква противоречията в първоначалните сведения, които тя дава на журналистите от агенцията веднага след пораженията на родилния дом, и следващите ѝ изказвания в разговора с руския блогър (Tulp 2022).

Разрушаването на театъра в Мариупол

Театърът в Мариупол е разрушен на 16 март 2022 г. и много хора, които са се криели в него, загиват. Двете воюващи страни дават съвършено различни обяснения как се е стигнало до трагедията. Украинската страна изтъква, че театърът е разрушен от бомба, хвърлена от руски самолет (Укринформ 2022: 3 юня). Русия твърди, че сградата е използвана от украинските военни и те са я взривили. Драматичният театър в Мариупол е бил масивна сграда с дебели стени и вероятно до 1200 души са се укривали в него (Hinnant et al. 2022). Градските власти предполагат, че около 300 души загиват при разрушаването на сградата, но разследване на Асошиейтид прес сочи, че броят на загиналите може да е много по-голям, около 600 души (Hinnant et al. 2022). На паважа от двете страни на сградата е имало големи надписи на руски с бяла боя „Дети“ („Деца“), които са се виждали ясно отгоре с цел да информират руските пилоти да не хвърлят бомби.

Неясен момент при разрушаването на театъра е липсата на сведения за мъртви тела – при разрушаването на родилния дом загиват само няколко души, но има снимки и видеа с пострадалите, а при много повече загинали в театъра, 300–600, няма сведения за труповете. Районът на театъра в центъра на Мариупол попада под руски контрол и руснаците извършват изнасянето на труповете и разчистването на разрушенията. Руският кмет на града твърди, че част от намиращите се в театъра са го напуснали преди поразяването му и към 24 април 2022 г. при разчистване на сградата са открити едва 11 трупа (ТАСС 2022: 24 априля). Украинският кмет на Мариупол смята, че на 20 май руснаците са завършили разчистването на разрушенията в театъра и изнасянето на намерените тела, а Петр Андрющенко, съветник на украинския кмет на Мариупол, заявява, че загиналите в театъра са заровени в общ гроб край селището Мангуш (Укринформ 2022: 3 юня – а).

Проруски настроеният американски журналист Патрик Ланкастър интервюира жена в центъра на Мариупол, която смята, че театърът е разрушен от украинската армия (Lancaster 2022: 4 April), но това е само нейно предположение, тя не е била непосредствен свидетел на станалото. Петр Андрющенко твърди, че руски пропагандисти търсят мариуполци, които да заявят, че „Украйна е разрушила всичко, убила е всички, вкл. и че е взривила отвътре драматичния театър“ (Укринформ 2022: 15 юня).

Ясно е, че двете воюващи страни ще дават обяснения в своя полза и затова за осветляване на станалото в театъра от значение е информацията от трета страна. Значимо е разследването на агенция Асошиейтид прес, която интервюира 23 души, които са били укриващи се в театъра, спасители или други лица, които са имали преки впечатления за станалото в зданието по време на обсадата на Мариупол. Оцелелите от театъра, интервюирани от Асошиейтид прес, казват, че са видели много убити и ранени под отломките на театъра, но не са виждали украински бойци, които да са били в сградата преди разрушаването ѝ (Hinnant et al. 2022). Мария Кутнякова, която на 16 март излиза от театъра, казва, че е чула самолет да лети наблизо, последвала експлозия и сградата е била разрушена (Hinnant et al. 2022). Двама експерти по муниции смятат, че срутването е предизвикано от 500 килограмова авиационна бомба (Hinnant et al. 2022). Обяснението за липса на информация за убитите (снимки и др.) след рухването на театъра, което интервюираните от Асошиейтид прес предлагат, е, че тъй като районът е бил под контрол на руските сили, те вероятно са изнесли телата или някои от труповете са станали на прах (Hinnant et al. 2022).

В Русия журналистката Мария Пономаренко е осъдена на два месеца затвор заради публикуването на нейния канал в Телеграм на информация, че руските въздушно-космически сили са извършили нападението срещу театъра (ТАСС 2022: 27 априля). Това е въз основа на промени в руския наказателния кодекс, приети скоро след започването на войната, че публикуването на „фалшиви новини“ за армията на Русия е наказуемо.

Смъртта на вероятно голям брой цивилни в театъра на Мариупол е сериозно престъпление, което заслужава да се разследва. Засега везните накланят, че виновна е руската страна. Ако сградата е била използвана от украински военни, както твърди руската пропаганда, при разчистването на разрушенията руснаците биха потърсили материални следи, които доказват това (оръжия, знамена, документи), но за такива не е съобщено. Остава оръжейните експерти да преценят дали театърът е поразен от авиационна бомба, което означава, че Русия е виновна, тъй като нейната авиация доминира в небето на Мариупол. Или по-спорното твърдение, че сградата е поразена от

украинските военни – с артилерийски удар или взривена отвътре, което обаче се споделя от някои местни жители. Твърде голямо е несъответствието в броя на жертвите в театъра – 300 според украинските градски власти срещу 11 трупа, които руснаците твърдят, че са открили при разчистването на развалините. А и ако украинските военни са взривили театъра, както смята руската страна, то руските власти нямат интерес да посочват толкова малко число на загиналите в сградата.

Цивилните, укриващи се в „Азовстал“

Стоманодобивният завод „Азовстал“ е последното огнище на съпротива на украинските бойци в Мариупол, но наред с тях там се укриват и стотици цивилни. Заводът е построен през 30-те години на XX в. и има 36 бункера дълбоко под земята, за някои от които се смята, че могат на устоят на ядрена атака. Част от цивилните в „Азовстал“ са работници от завода или техни роднини и познати, които отиват там, тъй като знаят предварително за бомбоубежищата. Те слизат в подземията на комбината, защото домовете им са разрушени или се страхуват, че ще бъдат разрушени, а мазетата на жилищните блокове, където се укриват много от жителите, могат да не издържат бомбардировките. Водоснабдяването в Мариупол е прекъснато при обсадата, доставките на храна са проблемни, а в бункерите е имало вода, храна и генератори (Медуза 2022: 12 мая).

Но последните украински защитници на града също избират подземията на „Азовстал“ за свое убежище, руските сили ги обкръжават към края на април и това поставя под заплаха и живота на цивилните. Евакуацията на цивилните от завода се оказва сложна, но все пак е осъществена между 30 април и 7 май 2022 г. Отразяването на събитието ярко демонстрира пристрастното представяне на войната от различните страни и изкривяването на информацията от пропагандата.

Предишните опити за извеждането на цивилните от „Азовстал“ са неуспешни, като руската и украинската страна взаимно се обвиняват за това. Вицепремиерът на Украйна Ирина Верешчук, която отговаря за евакуацията, твърди, че руснаците често блокират хуманитарните коридори и дори откриват стрелба по тях (Верещук 2022b). Успешната евакуация от „Азовстал“ се случва едва след като Антониу Гутериш, генерален секретар на ООН, се среща с украинския президент, Володимир Зеленски, и после и с руския, Владимир Путин, и посредници за евакуацията, в която участват и служители на ООН и Червения кръст. Президентът Зеленски в съобщение в Туитър отбелязва, че евакуацията на цивилните е поради „нашия екип“ и ООН и после добавя и Червения кръст сред имащите заслуга за станалото. Съобщение на сайта на Министерството на отбраната на

Русия пък изтъква, че извеждането на гражданските лица от стоманодобивния комбинат е по инициатива на Владимир Путин (Минобороны России 2022: 1 мая).

Гражданските лица от „Азовстал“ първо са откарани до село Безименное на територията на Донецка област, контролирана от Русия. Там е първата им възможност да говорят с журналисти и да разкажат за пребиваването си от около два месеца в бункерите. После са разпитвани от руските сили и една част остават на територията, контролирана от Русия, а други продължават до гр. Запорожие, на територията под украински контрол, където пак разговарят с журналисти. И руската, и украинската страна се опитват да представят евакуацията в своя полза и да разпространят изказвания на евакуираните, които отговарят на пропагандните тези на воюващите.

Първите журналистически интервюта с евакуираните от „Азовстал“ са на 1 май 2022 г. в село Безименное, където десетки репортери посрещат укривалите се в бункерите. Наталия Усманова, работничка в завода, е най-словоохотлива и споделя своите впечатления. Тя видимо е облекчена от напускането на подземията и разказва за нелекия живот в укритието – че два месеца не е виждала дневна светлина, че се е страхувала, че бункерът може да не издържи бомбардировките. Интересно е какво воюващите страни и медиите селектират от споделеното от нея.

Руското министерство на отбраната публикува на сайта си видео, в което Наталия Усманова и друга, по-възрастна жена казват, че украинските бойци не давали на цивилните да напуснат „Азовстал“, което потвърждава често изказваната руска теза, че украинските военни използват цивилните за жив щит. По думите на по-възрастната жена: „Ние се опитвахме много пъти да излезем ... но те [украинските военни] не ни пускаха. Всички [цивилните] се възмущаваха – как може да ни задържате, ако ние доброволно се крием от обстрела, беше ни страшно, бягахме...” (Минобороны России 2022: 1 мая). Наталия Усманова също твърди, че украинската армия не е пускала гражданското население да се евакуира от Мариупол, че някой от бойците на батальона „Азов“ са били агресивни към цивилните, тъй като са смятали, че много от жителите на Мариупол са проруски настроени, тъй като често виждали в жилищата в града руски флагове. Руската информационна агенция РИА Новости публикува видео с интервю с Наталия Усманова, в която тя категорично заявява негативната си позиция спрямо Украйна: „Семейството ни реши единодушно: в Украйна не искаме! Ако решим да се върнем, то само в Мариупол, не в Украйна. Т.е. в ДНР. Украйна като държава, за мен, като гражданка на Украйна, тя е умряла.” (Цит по: Посольство России в Болгарии 2022: 2 мая).

Някои от западните медии, напр. „Гардиън“, поместват непосредствените впечатления на Усманова за живота в бункера (The Guardian 2022: 2 May), но не и критичното ѝ мнение за Украйна или че украинските военни не са пускали цивилните. По-коректни са Ройтерс и Би Би Си, които публикуват на сайтовете си видео с разказа на Усманова и все пак оставят едно изречение, в което тя казва „не ни пускаха“, макар че и двете медии не включват частта, в която тя се изказва негативно за Украйна (Reuters 2022: 2 May; BBC 2022: 2 May). Различните редактирани версии на интервюто с Наталия Усманова показват и възможностите чрез монтажа на видеоматериала се да внушават определени идеи (Вълова 2021: 252–270). Част от западните медии имат репутация на обективни, но те симпатизират на Украйна, която е жертва, тъй като е нападната от Русия и тези симпатии повлияват на отразяването на войната. Подобни пукнатини в обективността на водещи западни медии са забелязани и при отразяването на кризата в Украйна през 2014 г. (Станкова 2016: 107–108).

Колко от евакуираните от Мариупол предпочитат да останат на контролираните от Русия или от Украйна територии също е част от информационната война. Според руското Министерство на отбраната на 30 април и 1 май 2022 г. общо 126 цивилни са изведени от Мариупол, като повечето са от „Азовстал“. От тях 57 решават да останат на територията, контролирана от Русия, а 69 предпочитат да продължат до Запорожие, на украинска територия (Минобороны России 2022: 2 мая).

Евакуираните решават да останат на руска или на украинска територия поради сложен баланс от фактори, един от които явно е симпатиите им към една от страните в конфликта. Друг фактор е къде имат роднини, които биха могли да ги приемат и да им помогнат – в Русия или в Украйна. Съпругите на военни, които са в украинската армия, отиват в Украйна, тъй като иначе биха злепоставили своите съпрузи. Украинските граждани, отишли в териториите под контрола на Русия, е възможно да са преценявали прехвърлянето на руска територия за по-лесно, тъй като не се налага да се минава през фронтовата линия, където може да се водят сражения.

Логично е да се предполага, че продължилите към Запорожие цивилни от „Азовстал“ симпатизират на Украйна и когато са интервюирани отново там, те демонстрират критичното си мнение за руската страна в конфликта. В Запорожие те споделят, че разпитът от руснаците в Безименное е бил неприятен – разпитващите искали да се убедят, че евакуираните не са бойци, търсели компрометиращи татуировки и мазоли от стрелба, проверявали дори бельото, телефоните им били преглеждани за съобщения, снимки и видеа, приятелките и съпругите на украински бойци били заплашвани. Споделят и че се страхували да

не бъдат задържани на руска територия (Radio Free Europe/ Radio Liberty 2022: 5 May). Ирина Верешчук, вицепремиер на Украйна, посреща евакуираните от „Азовстал“ в Запорожие и също използва разговорите си с тях за пропагандни цели, както правят и руските сили в Безименное преди това.

Как да преценим дали мариуполци подкрепят Украйна или Русия след като имаме изказвания на жители в полза и на едната, и на другата страна в конфликта? Гражданите с украинска и с руска идентичност в Мариупол са приблизително поравно преди войната и е логично и двете страни да имат поддръжници сред тях. Цивилните в Мариупол са в ситуация на оцеляване и е възможно техните изказвания да са в полза на руската или на украинската страна според това под чий контрол са.

Цивилните в „Азовстал“ са били в контакт с украинските бойци около два месеца и донякъде са зависели от тях. Командирът на батальона „Азов“ във видеообръщение призовава световните лидери да съдействат за извеждането на цивилните от металургичния комбинат (Укринформ 2022: 18 априля). Бойците от „Азов“ публикуват видеа с цивилните от завода (Azov Media 2022) и така привличат общественото внимание, което допринася семействата да напуснат подземията. Вероятно цивилните и украинските бойци са изградили и емоционални връзки през двата месеца от съвместното си пребиваване в бункерите. Някои от евакуираните благодарят на украинските бойци и казват, че са получавали от тях храна и вода: „Азовците са храбри момчета... претенции към военните [украинските] нямаме, винаги предлагаха помощ, [показваха] човешко отношение“ (Цит. по Медуза 2022: 12 мая).

Кой пречи на кораба „Царевна“ и екипажа му да напуснат Мариупол?

Корабът „Царевна“ с предимно български екипаж остава на пристанището в Мариупол след началото на войната и в разнопосочните информации за съдбата на плавателния съд се отразява трудността да се достигне до истината. Случаят с „Царевна“ илюстрира как и български медии, институции и личности се включват в борбата на противоречащите си сведения за ставащото в Мариупол

Над 120 чуждестранни кораба се намират в украински пристанища в началото на войната и много от тях не успяват да ги напуснат поради опасности (Meade and Diakun 2022). Някои от плавателните съдове успяват да излязат от пристанищата, но ТАСС съобщава, че в края на юни все още 70 чуждестранни кораба се намират в шест украински пристанища (ТАСС 2022: 25 юня) и не могат да ги напуснат поради опасност от обстрел и мини. Такава е съдбата и на кораба за насипни

товари „Царевна“, който плава под малтийски флаг, но повечето моряци са българи. Той пристига в Мариупол на 21 февруари 2022 г. и започналата след няколко дни война го блокира на пристанището. Международната морска организация (International Maritime Organization) предлага организирането на т.нар. сини коридори, по които корабите да могат да отплават, но това се оказва трудно, тъй като и руската, и украинската страна трябва да съдействат за осигуряването на безопасното излизане на корабите, а и има предупреждения за плаващи мини и потопени баржи (Meade and Diakun 2022).

Кой е виновен, че чуждестранните кораби не могат да напуснат украинските пристанища? Украйна заявява в първия ден на войната, 24 февруари 2022 г., че неутралните кораби не могат да напускат и да влизат в нейните пристанища (Organization for Security and Co-operation in Europe 2022: 46). В същия ден Министерството на отбраната на Русия забранява плаването на търговски съдове в Азовско море. Все пак руската страна разрешава излизането на неутрални кораби през Керченския пролив на юг, но не допуска влизането на кораби през пролива в Азовско море (Organization for Security and Co-operation in Europe 2022: 45). Руската страна твърди, че всеки ден отваря хуманитарен воден коридор от 8 до 19 ч., но украинската страна не сътрудничи за безопасното извеждане на корабите, тъй като използва корабите и екипажите като човешки щит (TASS 2022: 27 April).

Опасността от морски мини, на които могат да се натъкнат неутралните кораби, ако искат да напуснат украинските пристанища, не е за подценяване. Русия казва, че мините са поставени от украинците, което най-вероятно е така, тъй като поставянето на минни заграждения е начин да се попречи на достъпа на по-силния руски флот до украинските пристанища. Същата е и стратегията на България при Балканската война, 1912–1913 г. – Варненският залив и преграден с мини, за да се попречи на навлизането на турския флот. Моряци от „Царевна“ споделят, че украинците в началото на войната са им казали, че пристанището на Мариупол е минирано и напускането на кораби е невъзможно (Тодоров 2022). Така руските военни кораби не могат да влязат в пристанището, когато то е под украински контрол, но и неутралните търговски кораби не могат да го напуснат.

Някои от мините са се откъснали и свободно плават из Черно море, което е опасно за търговските кораби. Морските мини трябва да са заложени така, че ако се откъснат, след един час да са безвредни (Organization for Security and Co-operation in Europe 2022: 44), но изглежда това не е направено и безконтролно плаващите мини могат да са опасни. В края на март се съобщава за три случая на

безконтролно плаващи мини в Черно море – два край бреговете на Турция и един край бреговете на Румъния (The London P&I Club 2022). Четвърти случай на плаваща мина, която е забелязана в югозападната част на Черно море и впоследствие обезвредена, е от 6 април (NATO Shipping Centre 2022). Украинското министерство на външните работи твърди, че мините са пуснати от руските военни – идентификацията на мините показвала, че не били сред регистрираните към началото на 2022 г. от морските сили на Украйна, а били мини, попаднали в руски ръце след завладяването на Севастопол през 2014 г., и сега съзнателно използвани от Русия, за да се дискредитира Украйна (Quoted in: International Maritime Organization 2022). Тук определено се вижда сблъсъкът на руските и украинските твърдения с взаимното прехвърляне на вината за блокирането на неутралните плавателни съдове.

Първопричината, че много търговски кораби на неутрални страни се оказват в капан в украинските пристанища, е нападението на Русия срещу Украйна, а минирането на пристанищата и блокирането им от украинците с потопени съдове е следствие, но пък то действително пречи на неутралните кораби да се измъкнат.

Интересна е информацията от българския сайт Maritime.bg, специализиран в областта на корабоплаването. Той предлага някои професионални сведения, но ориентацията му е със симпатии към Русия и критично за Украйна. Сайтът твърди, че украинците съзнателно са потопили поне два плаващи крана в пристанището на Мариупол (Христов 2022: 6 април) и така те са виновни, че неутралните кораби не могат да напуснат. Цитиран е капитанът на „Царевна“, който казва, че моряци от неговия екипаж са видели как украинците потопяват плаващ кран през нощта в пристанището (Христов 2022: 14 май).

Сестра на български моряк от кораба съобщава, че брат ѝ е казал, че украинските войски, а не руските държат „Царевна“ в пристанището като жив щит (Maritime.bg 2022: 27 март). Това е заявено на пресконференция на 27 март, организирана от партия „Възраждане“ с участието на близки на екипажа, където лидерът на партията Костадин Костадинов обвинява премиера Кирил Петков и държавните институции, че не правят необходимото за извеждането на моряците.

На 2 април 2022 г. се появява фалшива новина, че българският кораб „Царевна“ е взривен от украинския батальон „Азов“ в пристанището на града и всички моряци са загинали. Министерството на отбрана на страницата си във Фейсбук заявява, че информацията за унищожаването на „Царевна“ е невярна. Екипът за проверка на новини на Българското национално радио установява, че ефектната снимка на горящ кораб всъщност е на друг кораб и от друго място –

на контейнеровоз, пренасящ химикали, който се запалва край бреговете на Шри Ланка. Фотографията е публикувана от Асошиейтид прес на 26 май 2021 г. (Петрова 2022).

Ярко се откроява неморалността на фалшивите новини: на кораба има 20 моряци – 17 българи и 3 украинци. Всичките те имат роднини, приятели, колеги. Съобщението, че са загинали е наскърбило всичките им близки, които са повярвали, че е истинно.

Първоизточникът на дезинформацията изглежда е сайтът Alarma News BG, който обаче след това е изтрит. Дезинформацията е препубликувана от сайта Informiran.net, който помещава тенденциозни новини със съмнителна истинност. Фалшивата новина за мнимата гибел на „Царевна“ от двата сайта е споделяна в социалните мрежи. Новините в Informiran.net са публикувани от името на лице, което е посочено като главен редактор и собственик на сайта, но някои български медии сочат, че собственик на сайта е български политик (Мартinov 2018), критичен към правителството на „Продължаваме промяната“ и нейните коалиционни партньори. Публикациите на Informiran.net са силно критични към премиера Кирил Петков, който често е иронизиран. Сайтът има проруска ориентация и помещава негативни материали за украинските бежанци. Текстовете в Informiran.net са тенденциозни, провокативни, едностранчиви.

Възможните мотиви зад дезинформацията за взривяването на „Царевна“ са атакуване на правителството на Кирил Петков и създаване на негативни впечатления за украинската страна в конфликта. Премиерът Кирил Петков и правителството са нападени от опозицията, че не правят достатъчно за безопасното извеждане на кораба и екипажа от пристанището. Премиерът съобщава на 8 април 2022 г. по време на парламентарен контрол за подготвяна операция на български военни за извеждане на моряците от Мариупол. След това е критикуван от опонентите си, че такава операция не бива да се оповестява, което не е лишено от основания.

Другата фалшива новина за „Царевна“ се появява на 10 април 2022 г., когато милицията на ДНР публикува съобщение в Телеграм, че украинските националисти в Мариупол са превзели кораба, държат екипажа като заложници и стрелят от палубите с минохвъргачки, гранатомети и стрелково оръжие. Това е заявено от Едуард Засурин, заместник-началник на милицията на ДНР в изявление пред медиите, от което има видео (Цит по: Днес 2022: 10 април) Министерството на външните работи на България и Даниел Стефанов, директор на компанията, която оперира „Царевна“, заявяват, че информацията е невярна. Сайтът Maritime.bg също пише, че информацията за пленяването на „Царевна“ е неистинна – бойните действия се водят на около 2 км от кораба и той не е превзет (Велев 2022). Ако

предишната фалшива новина за кораба е свързана с българския политически живот и най-вероятно е атака срещу правителството на Кирил Петков, то тази от 10 април изхожда от проруската ДНР и явно обслужва нейните интереси.

Повечето от моряците на „Царевна“, 15 души, вкл. един украинец, напускат кораба на 13 април 2022 г., изведени са до Донецк и през Ростов на Дон и Сочи пристигат във Варна на 18 април. Пристигането им дава възможност те да разкажат кой е пречел на тяхната евакуация, кой им е помогнал и доколко българските държавни институции са съдействали за извеждането им.

Сайтът Maritime.bg публикува видео от над 16 мин. с интервю с трима от моряците на „Царевна“ след завръщането им в България (Тодоров 2022). Моряците съобщават, че украинците са им казали, че пристанището е минирано и не е възможно да бъде напуснато. Моряците потвърждават, че украинците са потопили два плаващи крана, за да блокират пристанището, както и че са потопили и кораб със същата цел. „Царевна“ е пострадала заради сраженията за пристанището, които са продължили около две седмици, има поражения по корпуса, дори два снаряда са попаднали в хамбарите на плавателния съд. За пораженията по кораба е допринесло и обстоятелството, че бункерът, в който са се укривали украинските военни на пристанището, е бил на 100 метра от кърмата на „Царевна“ и така обстрелът на бункера в някои случаи засягал и кораба.

Моряците смятат, че усилията на българската държава за извеждането на екипажа са се активизирали едва след пресконференцията на техните роднини и партия „Възраждане“. Особено са разочаровани, когато разбират, че всички други екипажи на търговски кораби в Мариупол са евакуирани, а българското Министерство на външните работи не им съдейства за евакуация. По техните думи напускането им на кораба е тяхна инициатива, а не организирано от българската държава – един от моряците отишъл до най-близкия пост на руските сили, които му казали, че екипажът може да се евакуира. Извеждането на моряците от пристанището на Мариупол е извършено от силите на ДНР, които ги закарват до Донецк. Българите от екипажа казват, че руснаците са се държали добре с тях, помогнали са им, дали са им храна. Доколко българската държава е съдействала за евакуацията остава неясно, но един от моряците споделя, че войниците от ДНР са им казали, че контактуват с българската страна (Тодоров 2022). Все пак правителството е предоставило правителствения самолет, с който моряците се прибират в България. При пристигането във Варна един от моряците благодари на служител в кризисния център, че е поддържал редовна връзка с тях.

Тримата моряци от „Царевна“ във видеото на Maritime.bg може да са проруски настроени, интервюирани са от медия, която симпатизира на Русия, но те все пак са преки участници в станалото, за разлика от някои политици, които коментират случилото се с кораба. Но все пак да не забравяме и причинно-следствената връзка: „Царевна“ и другите кораби са блокирани в украинските пристанища заради войната, която Русия започва, а минирането и блокирането на изходите от украинците са следствие.

На 28 май 2022 г. пристанищните власти в Мариупол обявяват, че пристанището е открито. На този ден в него влиза руски търговски кораб, който товари метал и го транспортира до Ростов на Дон на 3 юни (ТАСС 2022: 4 юня). Първият чуждестранен кораб, напуснал Мариупол, турският „Азов Конкорд“, е трябвало да отплава на 18 юни, но новият собственик на пристанището – Донецката народна република – изисква плащането на такси и отпътуването е отложено. Все пак след няколко дни турският кораб напуска Мариупол и на 25 юни влиза в руското пристанище Новоросийск с курс към Турция (ТАСС 2022: 25 юня).

Заклучение

Мариупол вече е превзет от руските сили, но войната на Русия срещу Украйна не е приключила към момента на написването на този текст и съдбата на града е неясна. Русия явно ще опита да включи това важно азовско пристанище към територията на самопровъзгласилата се Донецка народна република, която претендира да обхваща цялата Донецка област, чиято западна част все още се контролира от Украйна. Ще бъдат нужни сериозни усилия да се възстанови унищоженото по време на сраженията. Но още по-сериозен е въпросът за хората – над половината жители на града са го напуснали и не е ясно дали те ще искат или ще могат да се върнат. Може да се предполага, че част от останалите в Мариупол и евакуираните се в районите под контрола на руснаците, предпочитат Русия. Напусналите града и отишли в други региони на Украйна, вероятно предпочитат Мариупол да остане под контрола на Киев.

Погребаните в градските градинки и край жилищните блокове може би ще бъдат пренесени в гробищата, заводите и пристанището ще бъдат възстановени, но Русия и Украйна ще продължават да спорят за контрола върху Мариупол. Русия вече владее двете най-важни украински пристанища на Азовско море – Бердянск и Мариупол. Така Украйна е напълно откъсната от Азовско море, което се превръща в „руско езеро“.

Войната на Русия срещу Украйна е трагично събитие с дълбоки последици не само за двете страни, но и за Европа и дори за света.

Това са двете най-големи по територия страни в Европа и двете най-големи славянски нации. Руснаци и украинци имат общ произход (от източните славянски племена), една и съща религия (православие), близки езици, векове наред са живеели съвместно в Руската империя и после в Съветския съюз. А са вплетени в една жестока, брутална война, която е отнела живота на хиляди. Когато и войната да завърши, последиците от нея ще тегнат в продължение на десетилетия.

Установяването на достоверността на сведенията за ставащото във войната в Украйна е трудно. Всяка новина от държавните информационни агенции и от институциите на една от воюващите страни за нещо, което би могло да се тълкува като престъпление – обстрелване на болници и жилищни блокове, смърт на цивилни, използване на граждани за жив щит – неизменно се обявява за лъжа от другата страна, която веднага предлага алтернативно обяснение. Така вероятно истински събития и факти се обявяват за фалшиви, а неистинни събития и факти се представят за истина и от двете воюващи страни.

Когато двете воюващи страни са пристрастни, остава възможността за информиране за войната от международни организации и чуждестранни медии, особено ако имат хора на мястото на събитията. Но международните организации и чуждите медии също биха могли да са пристрастни или да имат проблеми с установяването на достоверността на фактите. Дори и доклади на международни организации, напр. Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа, изтъкват, че не могат със сигурност да преценят за някои от конфликтните твърдения на воюващите страни дали са истинни или не (Organization for Security and Co-operation in Europe 2022).

Друга възможност е да се съпоставят противоречащите си информации от различни източници и по логически път да се преценява кое е достоверно. За повечето хора е трудно да преценят достоверността на сведенията за войната в Украйна и Мариупол – те нямат време и нагласа да съпоставят противоречащите си съобщения. В резултат хората са объркани в стремежа си да формират достоверна картина за ставащото в Украйна, за което няма как да имат непосредствени впечатления.

Когато информацията е атрактивна и отговаря на предварителните нагласи на индивидите, те са склонни да я препубликуват в социалните мрежи без да проверяват дали тя е истинна или не. Така фалшиви снимки и видеа се разпространяват във Фейсбук, Ютюб и другаде. Това отговаря на хомеостатичната теория за нагласите: индивидите приемат новата информация, ако тя отговаря на

досегашните им нагласи, и я отхвърлят, ако не отговаря, за да избегнат когнитивен дисонанс (Festinger, 1957; Арънсън 2009: гл. 7).

Преценката за достоверността на информацията по време на война зависи и от специфична експертна компетентност, каквато голяма част от аудиторията не притежава. Дали кратерът край Родилен дом № 3 в Мариупол е от авиационна бомба, хвърлена отгоре, или е от експлозив, заровен в земята? Дали театърът в Мариупол е разрушен от авиационна бомба или е взривен отвътре? Може ли морска мина сама да се откъсне от минно заграждение или по-скоро свободно плаващите мини са пуснати съзнателно от една от воюващите страни? И от коя? Отговорите на тези въпроси се очаква да бъдат дадени от експерти, които медиите са осигурили и които аудиторията би трябвало да преценява за компетентни и безпристрастни.

Открояват се някои предимства на традиционните медии в сравнение със социалните онлайн мрежи – редакционна отговорност и стремеж за достоверност. Някои от традиционните медии създават отдели за проверка на фактите, factchecking, които се борят с дезинформацията. Не всеки от прочелите или разпространилите фалшиви новини би направил усилие да попадне на техните публикации, но все пак дейността на отделите към медиите за проверка на фактите допринася за противодействието на дезинформацията. И все пак ако хиляди хора в социалните мрежи са попаднали на фалшива новина, само една част от тях по-късно биха видели нейното опровержение и биха разбрали, че е неистинна.

В много случаи неверните информации се публикуват заради политически интереси, извличане на политическа изгода. Разпространението на фалшивите новини е свързано и с нивото на доверието в едно общество. В общества с ниска степен на доверие, каквото е и българското общество, борбата на държавните институции и традиционните медии с дезинформацията е трудна.

Мариупол, красив преди обсадата град, трудно лекува раните от войната. Остава да се надяваме, че Мариупол ще може да се възстанови. Но хората, живели в него, ще останат разделени задълго. Както и мнозина от украинците и руснаците.

БИБЛИОГРАФИЯ

Арънсън, Е. 2009: Арънсън, Е. *Човекът – „социално животно“*. София: Дамян Яков, 2009.

Бер 2022: Бер, Ил. Правда ли, что украинцы сфальсифицировали репортаж об обстреле роддома в Мариуполе? *Проверено*, 12 марта 2022. <<https://provereno.media/2022/03/12/pravda-li-chto-ukraincy-sfalsificirovali-reportazh-ob-obstrele-roddoma-v-mariupole/>>

Велев 2022: Велев, Д. Няма бойни действия край кораб „Царевна“ в Мариупол. *Maritime.bg*, 10 април 2022. <<https://www.maritime.bg/83861/>>

Верещук 2022а: Верещук, I. Facebook, 10 April, 2022. <<https://www.facebook.com/vereshchuk.iryna/posts/pfbid0JUmp4MkC41zUXfVCGCaKBvmu5bsLHom38VadMoCKDdyQUNEZrrhAus9XXWhKT2k8I>>

Верещук 2022б: Верещук, I. Facebook, 21 April, 2022. <<https://www.facebook.com/vereshchuk.iryna/posts/pfbid06mv47Lg1UG4y1UbA8fJM9U6uA3ubKhYcNi7gx4KzPDreD2y1Lwk3jyqTRfKbWxnSI>>

Вълова 2021: Вълова, И. *Аудио-визуален свят*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2021.

Днес 2022: *Днес*. ТАСС: Отстъпващи от Мариупол украинци са пленили българския кораб „Царевна“ (видео), 10 април 2022. <<https://dnes.dir.bg/intsidenti/tass-otstapvashti-ot-mariupol-ukraintsi-sa-plenili-balgarskiya-korab-tsarevna>>

Енциклопедія Історії України 2009: Енциклопедія Історії України, Том 6. Київ: Наукова думка, 2009.

Ефтимова 2016: Ефтимова, А. *Двойственият език в медиите: езикът на политическата коректност vs езика на омразата*. София: Просвета, 2016.

Ковачева 2019: Ковачева, Р. „Хибридната война“ в българските медии. *Медialog*, 2019, бр. 6. <http://www.medialog-bg.com/wp-content/uploads/2019/12/174-183-Ralitsa-Kovacheva_THE-HYBRID-WAR-IN-BULGARIAN-MEDIA.pdf>

Лукиянов 2022: Lukyanov, A. Bunkers of the industrial zone of Mariupol, 19 May 2022. <https://www.youtube.com/watch?v=GcANr4Jt5aM>

Maritime.bg. 2022: Maritime.bg. Украйна държи като жив щит кораб с наши моряци, 27 март 2022. <<https://www.maritime.bg/83305/>>

Мartiнов 2018: Мартинов, Д. Бабилян и Добри Божилов – бащите на сайтовете informiran.net, 4udoslav, gudel news и Вале Нюз. *168 часа*, 5 дек. 2018. <<https://www.168chasa.bg/article/7186794>>

Медуза 2022: 12 мая: *Медуза*. „Во время больших обстрелов закрывали двери. Успокаивали детей. Крестились. Прощались с жизнью“, 12 мая 2022. <<https://meduza.io/feature/2022/05/12/vo-vremya-bolshih-obstrelov-zakryvali-dveri-uspokaivali-detey-krestilis-proschalis-s-zhiznyu>>

Медуза 2022: 25 апреля: *Медуза*. Осада Мариуполя. История одной семьи. 25 апреля 2022. <<https://meduza.io/feature/2022/04/25/osada-mariupolya-istoriya-odnoy-semi>>

Медуза 2022: 22 апреля: *Медуза*. Многие жители Украины вынуждены эвакуироваться в Европу через ДНР и Россию. Им приходится проходить „фильтрацию“ и сниматься в пропагандистских видео. 22 апреля 2022. <<https://meduza.io/feature/2022/04/22/mnogie-zhiteli-ukrainy-vynuzhdeny-evakuirovatsya-v-evropu-cherez-dnr-i-rossiyu-im-prihoditsya-prohodit-filtratsiyu-i-snimatsya-v-propagandistskih-video>>

Минобороны России 2022a: Минобороны России, 1 мая 2022. <https://z.mil.ru/spec_mil_oper/news/more.htm?id=12419603@egNews>

Минобороны России 2022b: Минобороны России, 2 мая 2022. <https://z.mil.ru/spec_mil_oper/news/more.htm?id=12419666@egNews>

Петрова 2022: Петрова, Р. Български кораб не е взривен в Украйна. Снимката е от Шри Ланка. *Българско национално радио*, 5 април 2022. <<https://bnr.bg/factcheck/post/101627000/ne-balgarskia-korab-ne-e-vzriven-v-ukraina>>

Попова 2012: Попова, М. *Журналистическата теория*. Велико Търново: Фабер, 2012.

Посольство России в Болгарии 2022: Посольство России в Болгарии. *Facebook*, 2 мая 2022. <<https://www.facebook.com/watch/?v=686598909229111>>

Селезньов 2022 Селезнев, Д. 2022. Interview with a girl from the Mariupol: the truth about explosion, Associated Press journalist. <<https://www.youtube.com/watch?v=aYPWMXQgX0g>>

Станкова 2016: Станкова, Св. Украинската криза в онлайн изданията на The New York Times, BBC и The Economist. *Годишник на СУ, ФЖМК*, 2016, Том 22.

Станкова 2014: Станкова, Св. Образът на врага – ефективна политическа технология. *Медиите на 21 век*, 16 януари 2014. <<https://www.newmedia21.eu/analizi/obrazat-na-vraga-efektivna-politicheska-tehnologiya/>>

ТАСС 2022: 25 июня: ТАСС. Вышедший первым из порта Мариуполя турецкий "Азов Конкорд" прибыл в порт в Новороссийске. 25 июня 2022. <<https://tass.ru/obschestvo/15031637>>

ТАСС 2022: 4 июня: ТАСС. Второе судно для загрузки металлопродукции прибыло в порт Мариуполя. 4 июня, 2022.
<<https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/14822145>>

ТАСС 2022: 20 мая: ТАСС. "Азовсталь" освобождена. Украинские боевики и военные сдались после месяца блокады, 20 мая 2022.
<<https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/14689929>>

ТАСС 2022: 27 апреля: ТАСС. Суд в Петербурге арестовал журналистку за фейк об авиаударе ВС РФ по Мариуполю. 27 апреля 2022. <<https://tass.ru/proisshestviya/14493247>>

ТАСС 2022: 24 апреля: ТАСС. Мэр Мариуполя заявил, что часть людей перед обстрелом драмтеатра смогла уйти. 24 апреля 2022.
<<https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/14460553>>

ТАСС 2022: 21 апреля: ТАСС. Отмена штурма "Азовстали" и освобождение Мариуполя. Что обсудили Путин и Шойгу на встрече. 21 апреля 2022. <<https://tass.ru/armiya-i-opk/14434291>>

ТАСС 2022: 10 марта – а: ТАСС. Лавров заявил, что роддом в Мариуполе использовался в качестве базы батальона "Азов" 10 марта 2022. <<https://tass.ru/politika/14022235>>

ТАСС 2022: 10 марта – б: ТАСС. РФ отмечает инсценировку "фотографий" с якобы пациентами больницы в Мариуполе. 10 марта 2022. <<https://tass.ru/obschestvo/14030435>>

Тодоров 2022: Тодоров, Ал. Разказ на трима от евакуираните моряци от „Царевна“. *Maritime.bg*, 19 април 2022.
<<https://www.maritime.bg/84236/>>

Укринформ 2022: 15 июня: Укринформ. Советник мэра Мариуполя рассказал, как захватчики заставляют горожан давать показания против ВСУ. 15 июня 2022. <<https://www.ukrinform.ru/rubric-regions/3507031-sovetnik-mera-mariupola-rasskazal-kak-zahvatciki-zastavlaut-gorozan-davat-pokazania-protiv-vsu.html>>

Укринформ 2022: 8 июня: Укринформ В Мариуполе больше всего тел погибших находят под руинами "хрущевок". 8 июня 2022.
<<https://www.ukrinform.ru/rubric-regions/3502661-v-mariupole-bolse-vsego-tel-pogibsih-nahodat-pod-ruinami-hrusevok.html>>

Укринформ 2022: 5 июня: Укринформ Против каждого полицейского-предателя в Мариуполе возбуждается дело. 5 июня 2022. <<https://www.ukrinform.ru/rubric-regions/3500117-protiv-kazdogo-policejskogopredatela-v-mariupole-vozbuzdaetsa-delo.html>>

Укринформ 2022: 3 июня – а: *Укринформ* В захваченном Мариуполе зафиксировано более 1250 военных преступлений РФ – мэр. 3 июня 2022. <<https://www.ukrinform.ru/rubric-ato/3498862-v-zahvacennom-mariupole-zafiksirovano-bolee-1250-voennyh-prestuplenij-rf-mer.html>>

Укринформ 2022: июня 3 июня юни – б): *Укринформ* Украинский язык – одна из главных целей путина – Кремль. 3 июня 2022. <<https://www.ukrinform.ru/rubric-society/3498811-ukrainskij-azyk-odna-iz-glavnyh-celej-putina-kremlin.html>>

Укринформ 2022: 2 июня: *Укринформ* Украинцы направили в чат-бот "Евробот" более 700 заявок о коллаборантах. 2 июня 2022. <<https://www.ukrinform.ru/rubric-uarazom/3498336-ukraincy-napravili-v-catbot-evorog-bolee-700-zaavok-o-kollaborantah.html>>

Укринформ 2022: 18 апреля: *Укринформ* Командир „Азова“ призывает мировых лидеров организовать гумкоридор с „Азовстали“ 18 апреля 2022. <<https://www.ukrinform.ru/rubric-ato/3461059-komandir-azova-zaklikae-svitovih-lideriv-organizuvati-gumanitarnij-koridor-iz-azovstali.html>>

Укринформ 2022: 19 марта: *Укринформ*. Зеленский: Убираем на таможне все бумажки и платежи. 19 марта 2022.

<<https://www.ukrinform.ru/rubric-politics/3433840-zelenskij-ubiraem-na-tamozne-vse-bumazki-i-platezi.html>>

Укринформ 2022: 14 марта: *Укринформ*. В Мариуполе умерла пострадавшая во время бомбардировки роддома беременная. 14 марта 2022. <<https://www.ukrinform.ru/rubric-ato/3429031-v-mariupole-umerla-beremennaa-postradavsaa-vo-vrema-bombardirovki-roddoma.html>>

Укринформ 2022: 11 марта: *Укринформ*. Украина в ОБСЕ: Пора признать, что Россия может вести только варварскую войну. 11 марта 2022. <<https://www.ukrinform.ru/rubric-ato/3426175-ukraina-v-obse-pora-priznat-cto-rossia-mozet-vesti-tolko-varvarskuu-voynu.html>>

Христов 2022: 14 май: Христов, И. Капитанът на „Царевна“: Видяхме как потопиха плаващ кран в пристанището. *Maritime.bg*, 14 май 2022. <<https://www.maritime.bg/85159/>>

Христов 2022: 6 април: Христов, И. Затопени плаващи кранове, мини и тежки сражения за пристанище Мариупол. *Maritime.bg*, 6 април 2022. <<https://www.maritime.bg/83729/>>

Associated Press 2022: *Associated Press*. Russia attacks Ukrainian hospital in Mariupol. 9 March, 2022.

<<https://www.youtube.com/watch?v=6-NC-QOhhv4>>

Azov Media 2022: Azov Media. Забути світом, але не Азовом. 23 April, 2022. <https://www.youtube.com/watch?v=a8wk_jMknag>

BBC 2022: *BBC*. Ukraine war: Evacuation of Mariupol civilians under way. 2 May, 2022. <<https://www.bbc.com/news/av/world-europe-61294744>>

Clausewitz 1997: Clausewitz, C. *On War*. Ware: Wordsworth, 1997.

Festinger 1957: Festinger, L. *A Theory of Cognitive Dissonance*. Stanford, CA: Stanford University Press, 1957.

Guardian 2022: *Guardian*. Mariupol evacuee recounts terror in bunkers below Azovstal steelworks. 2 May, 2022.

<<https://www.theguardian.com/world/2022/may/02/mariupol-evacuee-recounts-terror-in-bunkers-below-azovstal-steelworks>>

Hinnant, Chernov and Stepanenko 2022. Hinnant. L. M. Chernov and V. Stepanenko. AP evidence points to 600 dead in Mariupol theater airstrike. *Associated Press*, 4 May, 2022.

<<https://apnews.com/article/Russia-ukraine-war-mariupol-theater-c321a196fbd568899841b506afcac7a1>>

Hurska 2022: Hurska, A. Russia's Hybrid Strategy in the Sea of Azov: Divide and Conquer. In: Marples, David (ed.) *The War in Ukraine's Donbas: Origins, Contexts, and the Future*. Budapest: Central European University Press, 2022.

International Maritime Organization 2022: International Maritime Organization. Circular Letter No.4544, 31 March 2022.

<[https://wwwcdn.imo.org/localresources/en/MediaCentre/HotTopics/Documents/Black%20Sea%20and%20Sea%20of%20Azov%20-%20Member%20States%20and%20Associate%20Members%20Communications/Circular%20Letter%20No.4544%20-%20Communication%20From%20The%20Government%20Of%20Ukraine%20\(Secretariat\).pdf](https://wwwcdn.imo.org/localresources/en/MediaCentre/HotTopics/Documents/Black%20Sea%20and%20Sea%20of%20Azov%20-%20Member%20States%20and%20Associate%20Members%20Communications/Circular%20Letter%20No.4544%20-%20Communication%20From%20The%20Government%20Of%20Ukraine%20(Secretariat).pdf)>

Lancaster 2022: 4 April: Lancaster, P. Russian Flag Raised In Center Mariupol (Exclusive Special Report), 4 April, 2022.

<<https://www.youtube.com/watch?v=v2CVUlojD80>>

Lancaster 2022: 29 March: Lancaster, P. Mariupol Human shields, 29 March, 2022. <<https://www.youtube.com/watch?v=kZsWKXDKI-0>>

London P&I Club 2022: London P&I Club. Black Sea – Mine Threat, 29 March 2022. <<https://www.londonpandi.com/knowledge/news-alerts/black-sea-mine-threat/>>

Meade and Diakun 2022: Meade, R. and Br. Diakun. Over 300 vessels and at least 1,000 seafarers are stuck in Ukraine. *Lloyd's List*, 24 March 2022. <<https://lloydslist.maritimeintelligence.informa.com/LL1140295/Over-300-vessels-and-at-least-1000-seafarers-are-stuck-in-Ukraine>>

NATO Shipping Centre 2022: NATO Shipping Centre. Risk of Collateral Damage in the NorthWestern, Western, and Southwest Black Sea, 13 May 2022. <<https://shipping.nato.int/nsc/operations/news/-2022/risk-of-collateral-damage-in-the-north-western-black-sea-2>>

Organization for Security and Co-operation in Europe 2022: Organization for Security and Co-operation in Europe. Report on Violations of International Humanitarian and Human Rights Law, War Crimes and Crimes against Humanity Committed in Ukraine since 24 Feb. 2022. OSCE, Office for Democratic Institutions and Human Rights, 13 April 2022. <<https://www.osce.org/files/f/documents/f/a/515868.pdf>>

Radio Free Europe/ Radio Liberty 2022: *Radio Free Europe/ Radio Liberty*. Azovstal Evacuees Tell Harrowing Tales Of Survival In Mariupol's Besieged Steelworks. 5 May, 2022. <<https://www.rferl.org/a/azovstal-evacuees-tell-harrowing-tales-of-survival-in-mariupol-s-besieged-steelworks/31835884.html>>

Reuters 2022: *Reuters*. Ukrainian evacuee recounts terror in the bunkers of Azovstal. 2 May, 2022. <<https://www.reuters.com/world/europe/mariupol-evacuee-recounts-heart-stopping-terror-bunkers-azovstal-2022-05-01/>>

State Statistics Committee of Ukraine 2001a: State Statistics Committee of Ukraine. General Results of the Census. National Composition of the Population, 2001. <<http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/nationality/>>

State Statistics Committee of Ukraine 2001b: State Statistics Committee of Ukraine. General Results of the Census. Linguistic Composition of the Population: Donetsk Region, 2001. <<http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/language/Donetsk/>>

TASS 2022: 27 April: TASS. Nationalists blocking 75 foreign ships at Ukrainian ports – Russian Defense Ministry. 27 April 2022. <<https://tass.com/defense/1444487>>

Tulp 2022: Tulp, S. Ukraine blogger video fuels false info on Mariupol bombing. *Associated Press*, 3 April, 2022. < <https://apnews.com/article/russia-ukraine-europe-misinformation-bombings-a39d9438da3c55d691742229cc87b2a0>>

Tzu 2013: Tzu, Sun. *The Art of War*. London: Collins Classics, 2013.

Wither 2022: Wither, J. Hybrid Warfare. In: *Encyclopedia of Violence, Peace, and Conflict*. New York: Academic Press, 2022.

Mariupol: The Information Warfare

Svetlozar Kirilov

Faculty of Journalism and Mass Communication, Sofia University
email: skivanov@uni-sofia.bg

Abstract: The article deals with the main points of the information warfare between Russia and Ukraine related to Mariupol. Which side in the conflict is supported by the inhabitants of the city? Who is to be blamed for the death of civilians and destruction in Mariupol? To what extent the statements of the warring countries are consistent with the truth? The light is shed on the information coverage of four concrete events during the siege of Mariupol: the destruction of the Maternity Yard №3; the destruction of the theater; the fate of the civilians in Azovstal and the blocking of the ship "Tzarevna" in the port.

Keywords: information warfare; Russia; Ukraine; Mariupol.

Метаданни, говорене и разбиране в дигиталните маркетингови комуникации

д-р Теодора Петкова

Компания „Онтотекст“
имейл: tpetkova@uni-sofia.bg

Резюме. Изследването на дигиталните маркетингови комуникации в мрежата е неделимо от изследването на метаданните, с които уеб съдържанието на тези комуникации бива или следва да бъде описано. В тази статия са представени теоретични аргументи в подкрепа на тезата, че текстовете на дигиталните маркетинговите комуникации в мрежата следва да бъдат възприемани (и създавани) като колективно действие и заедно с това разбирани от гледна точка и на функцията им на дигитални обекти. В статията са представени погледи към говоренето и разбирането в интерактивната, взаимосвързана на ниво текст и метаданни.

Ключови думи: дигитални маркетингови комуникации, уеб съдържание, метаданни, текст

„Говоренето за текстове може и трябва да се успореди с говорене за контексти и дискурси, тъй като всеки текст се свързва и отнася към друго, с което образува допълнителна цялост.“

Въведение

В контекста на световната мрежа, изучаването на начина, по който общуваме писмено, е свързано, от една страна, с текстовата природа на тази хипермедийна среда, и от друга, със същността ѝ на платформа, в която обменът на информация е опосредстван от алгоритмични публики, чийто основен начин на обмен на информация е зависим от метаданните, с които тази информация е описана. В този смисъл перспективата за анализ на маркетинговото общуване в Мрежата чрез текстовете трябва да бъде многостранна. Необходимо е да се осветлят аспектите на дигиталните маркетингови комуникации от гледна точка на мултимодалността на текстовата им част, както и от гледна точка на метаданните, с които е описан текстът и които опосредстват общуването с него.

Тази статия има за цел именно това – да представи маркетинговия текст в световната мрежа като сложен молекулярен модел, възприеман в условията на мултимодална страница и като дигитален обект, силно зависим от метаданните, с които е описан.

Маркетинговият текст в световната мрежа като мултимодално пространство, молекулярен модел и колективно действие

С появата на уеб технологиите, по-конкретно на дигиталните платформи read-write и спецификите, които възникват като част от тази трета медиаморфоза, текстът добавя още една зависимост към същността си на смислонабавящ елемент от културата, а именно зависимостта от мрежовото, колективно общуване. Уеб-базираните публикации трансформират текстовете от сравнително статични, не лесни за намиране, по-скоро затворени системи в динамични, отворени, сравнително лесни за намиране (и търсене) мултимодални пространства на взаимодействие.

Мултимодалност на страницата

Уеб страницата е мултимодално пространство, което подканва към интерактивност. Тази мултимодалност на страница е описана от авторите Матю Дейвис и Алекс Мюлер основно като пространство, което позволява различни степени на взаимодействие с текста, медийните формати и съобщенията в него. Когато например дадена уеб страница предлага съдържанието си, опосредствано от звук, картина, анимация, текст и видео, то това насища читателските взаимодействия и придава „реторична скорост“ (англ. rhetorical velocity) на аргументите и информацията в нея. Такава богата система от кодове ражда и нов вид комуникация, която същите автори определят като завръщане към средновековните текстове и техните маргиналии. Това са общувания в най-разнородни парадигми и реалности – от общуването в интернет до пасивното четене и разглеждане на сайтове, което обаче също оказва влияние върху формирането на нагласата на приемащия информация и в този смисъл може да се наречен негов вътрешен диалог .

От перспективата на маркетинговото общуване това теоретично осмисляне на текстуалното пространство на Мрежата дава насоки за ефективното ангажиране, чрез:

- богат набор от медийни формати, които да подкрепят реторичната тежест на маркетинговото послание;
- хипермедийно пространство за изграждане на континуум от интеракции чрез свързано съдържание и подкана към взаимодействие;
- интерактивност и непосредствена обратна връзка, които да подкрепят образа на бранда като достъпен и отворен към двупосочна комуникация.

Маркетинговият текст – сложен молекулярен модел

Както забелязва Николас Негропonte още в началото на дигиталната революция, текстът е сложен молекулярен модел, частите на който могат да бъдат пренареждани, определяни и дописвани ad hoc. Дигиталният текст се състои от „еластични“ съобщения, които могат да се разтягат или събират в зависимост от действията на интерпретиращия . Освен съставните части на дигиталния текст, които и формално, и функционално се различават от тези на пределектронния му вариант, кибертекстът запазва функцията си да „развива повече смислови редове и да включва и повече текстове, и то по пулсиращ начин, като се свива и разширява смислово“ .

Спецификите на дигиталния текст са специфики и на писмената маркетингова комуникация в мрежата. Обобщено те могат да бъдат разделени на два вида:

I. Специфики, характерни за вътрешното устройство на текста:

Хипертекст

Нелинеарност, фрагментарност

Метаданни

II. Специфики, производни на спецификата на средата и външни (паратекстуални) за текста:

Нова комуникативна (човешка) ситуация

Алгоритмични публикации

Нови интерпретативни маршрути

Маркетинговият текст като колективно действие

Интерактивният, мрежов и съграждащ (съзидателен) характер на рекламната комуникация е забелязан и описан през 1994 г. от Барбара Стерн . Този характер е и в основата на различните „молекулярни“ модели на текст, които наблюдаваме в световната мрежа. Маркетинговият текст е текст, правен от много хора, който в основата си черпи идеи и послания от по-голямата мрежа, в която се вписва и впоследствие списва.

В модела на Стерн рекламата е създадена мрежа от текстове за разлика от редовата реч. Тази мрежа бива създавана като колективно

действие (копирайтьор, спонсор) и представяна пред потребителя, който, на свой ред, интерпретира слоевете смисли, заложиени (съзнателно или не) в посланието. Този потребител е и интерактивен – той актуализира посланията чрез различни интерпретативни практики и в този смисъл може да се разглежда и като източник.

Моделът е представен в следната схема:

Общо	Кой?	Казва какво?	На кого?
Реч	Адресант	Съобщение	Адресат
Литература	Автор	Текст	Читател
Реклама	Спонсор	Реклама	Потребител

Именно от тази постановка на модела извеждам уеб текста като обособен случай на триадата „спонсор – реклама – потребител“, в който е налице взаимовръзката: организация – уеб съдържание – публики. По-конкретно връзката е описана в обогатената таблица по-долу. Триадата се състои от многоаспектни същности, част от сложен процес на взаимодействие, а текстът е елемент от една екосистема на комуникационни специфики и практики, характерни за взаимосвързаната, хипермедийна среда на мрежата.

Общо	Кой?	Казва какво?	На кого?
Уеб текст, част от маркетингова комуникация	Организация. Автор на съдържание.	Съдържание. Колективно договорени метаданни на съдържанието.	Публична сфера. Алгоритмични публики.

Подобно на мрежовото общество, текстът в мрежата като феномен на информационната епоха рядко съществува отделен и винаги протича поне в две равнини – в тази на човешката комуникация и в тази на обмена между компютърни агенти. Тези две равнини машинночетимата равнина на дигиталния текст и равнината, която подлежи на интерпретация и дописване от хората, разгръщат две полета за анализ – едно, в което следва да се вземат предвид алгоритмичните публики, и друго, осеяно с интерпретативните маршрути на всеки отделен читател и автор на текста. В частния случай на текстовото общуване в мрежата в маркетингов контекст тези две посоки на анализ са свързани с мисленето на текста като инструмент, от една страна, за общуване и съграждане на смисъл заедно със заинтересованите страни, и от друга страна, като дигитален обект, чиято видимост (основна за маркетинговите

комуникации в мрежата) е пряко зависима от данните, с които текстът е описан.

Маркетинговият текст като дигитален обект и супа от знания

Текстът в мрежата не следва да бъде анализиран единствено от гледна точка на документния му характер, но и от гледна точка на протичащия паралелно обмен на данни, свързан с управлението и разпространението му.

Уенди Хол и Тиропанис описват прехода от така наречената „мрежа от документи“ (web of documents) към „мрежа от данни“ (web of data) . Тази уговорка е важна, защото разграничава репрезентационната част на съдържанието от същинската смислоносеща част.

Това е така, защото продължава да се наблюдава „растящо желание да се използва съдържание, което да се намира лесно при търсене, да е уместно, да комуникира с потребителите“ . Създаването на такова съдържание е неотделимо от описването му с метаданни. В този му аспект създаването и управлението на текстово съдържание на маркетингови комуникации в хипермедийна среда дели сходни предизвикателства и технологични особености с областта на управление на знанието и сходни предимства с областта на управление на знанието. Предимствата на управление на знанието биха могли да бъдат получени единствено чрез посрещане на предизвикателствата пред описването на съдържание с метаданни.

Маркетинговият текст като дигитален обект

Всяко организационно съдържание, а дигиталният маркетинг текст е par excellence такова, в дигиталната епоха, както и съдържанието в мрежата, не може да бъде разглеждано отделно от метаданните, които го описват – били те структурирани или генерирани след това, били те управлявани.

Една от най-широко използваните дефиниции на метаданните гласи, че това са „данни за данните“. Макар и полезна в определени случаи, тази дефиниция е твърде неясна. Затова аз работя с дефиницията на Джефри Померанц, който определя метаданните по следния начин: „Метаданните са твърдение за потенциално информативен обект“ . По отношение на уеб съдържанието подходящо е описанието на метаданните от автори, пионери в областта на информационната архитектура – Розенфелд и Морвил: „Метаданните са тагове, които се използват за описване на документи, страници, изображения, софтуер, видео- и аудиофайлове и други обекти на съдържанието с цел подобрена навигация и извличане“ .

Майкъл Андрюс също определя метаданните като ключов елемент при работата със съдържание . Авторът представя диаграма, в която е показано как метаданните подкрепят вътрешноорганизационните комуникации и заедно с това външните потребители на съдържание.

В диаграмата „Метаданните, вътрешноорганизационните комуникации и външните потребители на съдържание“ става ясно, че в мрежата, а и вътрешноорганизационно, съдържанието е усилено от метаданните. То силно зависи от стратегиите за структуриране на съдържанието (например описване със структурирани данни от страна на публикуващия съдържание) и от стратегиите за търсене на съдържание от страна на потребителите. Структурирането чрез уеб стандарти, посредством съответните метаданни , означава улесняване на пътищата на потребителя до дадена информация, заложена в определен маркетингов текст. Означава и по-голяма видимост, откриваемост и ползваемост в различни дигитални среди на този текст.

Фигура 1. „Метаданните, вътрешно-организационните комуникации и външните потребители на съдържание“

Източник: ANDREWS, Michael C. *Metadata Basics for Web Content* .

Добре описан с метаданни, маркетинговият текст в мрежата е и потенциал, който във всеки един момент може да бъде активиран или генериран чрез (текстово или гласово) търсене, запитване, споделяне от страна на автономния, както много добре забелязва Кастелс ,

търсещ (пишещ и четящ) човек в мрежата. Начинът, по който съдържанието е описано с метаданни, е ключов за този потенциал.

Казвам потенциал, защото пред обработката на съдържанието от машини, от софтуерни агенти, които го намират, разпространяват, смесват или генерират при заявка от потребителя, съществуват много отворени въпроси и голяма част от тях са свързани с това как съдържанието в Мрежата бива (семантично) аотирано и класифицирано – от кого, посредством какви техники и до каква степен.

Маркетинговият текст като супа от знания

В своя труд за предизвикателствата пред информационните науки и в частност пред дисциплината на информационното извличане, изследователят Джейсън Сова нарича „супа от познания“ (от англ. ез. knowledge soup) информацията и опита, с които хората боравят ежедневно в търсене на решения за своите проблеми и потребности. Сова пише: „Супа от знание характеризира по-добре флуидната, динамична, променяща се природа на информацията, която хората научават, използват и комуникират. Комплексността на тази супа от знание поставя проблеми пред компютърните системи и пред методите за управление на тази информация. Защото най-важното изискване за всяка една интелигентна система е гъвкавостта ѝ по отношение на приютяването и извличането на смисъл от тази супа“ .

От гледна точка на маркетинговия текст представеното от Сова осветлява два важни аспекта за текстовото съдържание в мрежата:

1. Нуждата от класификация;
2. Връзката между интелигентни системи за обработка, търсене и показване на маркетинговия текст в мрежата.

Именно тези два аспекта са неотделими при концептуализирането и създаването на уеб маркетинговия текст.

Именно метаданните са пряко свързани с тези аспекти и по-конкретно, с ефективността на текста в мрежа, както и с процесите на създаването му. Както отбелязват Инмън и колектив , в контекста на организацията има много системи, програми и бази данни, които обуславят необходимостта от управление на метаданни, защото с напредването на технологии, като търсенето в Гугъл, потребителите все повече се настройват към лесна откриваемост на съдържанието и бързи отговори на въпросите им, свързани с даден бизнес. Авторите

посочват и стойността на метаданните за организациите в три ползи за управлението на съдържание, а именно:

1. Добре описаната и класифицирана чрез метаданни информация спестява време и усилия;
2. Метаданните позволяват създаването на репозиториум от налично съдържание, което може да бъде използвано многократно и достъпвано по-лесно;
3. Метаданните позволяват на специалистите да разберат по-детайлно събраната информация.

Заключение: Калейдоскопичният маркетингов тунел

В същността си мрежата остава система от кодове, която служи за записване и пренасяне на смисъл или смисли, както и на информация. Възникването ѝ е неразривно свързано с някаква социална среда, с отношения (потенциални или вече създадени) в дадена общност. Мрежата е и поле за представяне на множество знакови системи; среда, в която медии от различен тип работят за предаването на смисъл или информация.

Тези аспекти на мрежата се отразяват и на създаването и планирането на маркетингово общуване. Линейните модели на „пазаруващия“ онлайн човек вече не отразяват фрагментираната реалност на един потребител, който достига до бранда в различни времена, през различни устройства, с различна нагласа за взаимодействие. Може да се каже, че съществува един калейдоскопичен маркетингов тунел, в който пътят на клиента до бранда самовъзниква на базата на епизодични интеракции, различни проучвания и сортиране на съдържание и на базата на общуване, основано на иманентната интерактивност на хипермедията .

Онлайн този калейдоскоп е съграден от писане и код, от послания и метаданни, които са метакомуникацията на тези послания, стратегия, за която следва да бъде вградена както във вътрешната така и във външната динамика на маркетинговия текст в световната мрежа.

Създаването на маркетингов текст следва да отчита световната мрежа като социо-технологичен конструкт, в който писането и публикуването са свързани както с мултимодалността на уеб страниците, така и с метаданните, които описват тях самите или отделни елементи. В маркетингов контекст метаданните представляват потенциален ускорител на посланията, които организациите вграждат в дигиталните си маркетингови комуникации онлайн. Маркетинговите модели (напр. AIDA, DRIP и др.) следва да бъдат допълнени и с разбиране за увеличаващия се брой алгоритмични публики и за езика

на маркетинговите комуникации, който винаги има и машинночетима страна, която несъмнено влияе на разпространението, разбирането и употребата им, и не на последен последно място, реторичната им сила.

БИБЛИОГРАФИЯ

БОГДАНОВ, Б. Какво е литература? [онлайн]
https://www.bogdanbogdanov.net/bg_forum_arch.php?page=discussion_show&ofs=5&discID=24. Достъпено на 29.06.2022.

БОГДАНОВ, Богдан. Разговаряне, разговор, диалог [онлайн]. [Достъпено на 3.07.2022] Достъпно от:
https://www.bogdanbogdanov.net/bg_literature_poetry_history_arch.php?page=discussion_show&discID=106

БОГДАНОВ, Богдан. Текст, дискурс и смисъл. [онлайн]. [Достъпено на 10.07.2022] Достъпно от:
https://www.bogdanbogdanov.net/bg_literature_theory_arch.php?page=discussion_show&discID=104

ПЕШЕВА, Маргарита (съст.) Речник на дигиталните термини. София: Фабер, 2012. [онлайн]. [Прегледан 30.11.2019] Достъпно от:
https://www.newmedia21.eu/content/2011/11/Margarita-Pesheva_Digitalnite-medii_rechnik.pdf, с. 32.

РАСТИЕ, Франсоа. Изкуства и науки за текста. София: Лик, 2003

ANDREWS, Michael C. Metadata Basics for Web Content. Wroclaw: Amazon Fulfilment, 2017.

CASTELLS, Manuel. Communication power. Oxford: Oxford University Press, 2008. P.58

DAVIS, Matthew, and Alex MUELLER. The Places of Writing on the Multimodal Page. In: Writing Changes: Alphabetic Text and Multimodal Composition. New York: The Modern Language Association of America (ed. By Pegeen Reichert POWELL), 2020. 103-122.

HALL, Wendy. Thanassis TIROPANIS. Web evolution and Web Science. Comput. Networks 56, 2012, 3859-3865.

INMON, W. et al. The Value of Business Metadata Management. S.I.: Morgan Kaufmann Publishers, 2008, 25-35.

HOFFMAN, Donna L., Thomas P. NOVAK. Marketing in Hypermedia Computer-Mediated Environments: Conceptual Foundations. Journal of Marketing, 60, 3, 1996.

MORVILLE, Peter. Louise ROSENFELD. Information Architecture for the World Wide Web, Third Edition. Sebastopol: O'Reilly Media, 2007, p. 194.

NEGROPONTE, Nicholas. Being Digital. London" Coronet Books. Hodder and Stoughton, 1995, p. 70.

POMERANTZ, JEFFREY. Metadata. Cambridge: The MIT Press, 2015, p. 26.

SOWA, John. The Challenge of Knowledge Soup [online]. [Accessed 3.11.2019] Available from: <http://www.jfsowa.com/pubs/challenge.pdf> (превод мой)

STERN, Barbara. A revised communication model for advertising: Multiple dimensions of the source, the message. Journal of Advertising, 23, 1994, 5-15.

Metadata, communication and understanding in digital marketing communication

Teodora Petkova
Company Ontotext
email: ttpetkova@uni-sofia.bg

Abstract. The study of digital marketing communications on the Web is inseparable from the study of the ways metadata with which the web content of these communications is or should be described. This article presents the aspects of digital marketing communication and understanding in the interactive, interconnected on the levels of text and metadata, hypermedia environment of the Web. The article argues that the texts of digital marketing communications on the Web should be perceived (and created) both as a collective action and together and from the point of view of their function as digital objects.

Keywords: digital marketing communication, web content, metadata, text

МЕДИЕН МОНИТОРИНГ

Пълна прозрачност или контролирано изпускане на информация като дилема на съвременния кризисен PR¹

Сергей Тодоров

Факултет по журналистика и масова комуникация,
катедра „Комуникация, връзки с обществеността и реклама“
към СУ „Св. Климент Охридски“
имейл: sergtod@gmail.com

Резюме. Използването на контролирано изпускане на информация в днешния информационен XXI век е факт и някои биха го определили като действителен проблем, ако не се използва правилно само в определен сектор и при определени обстоятелства. Други пък биха го определили като оръжие или средство за постигане на определена комуникационна цел, но за сметка на огромни рискове. Важното в случая е, че изследването на подобни действия би разкрило една практика, която се развива от дълго време и за която не е обърнато достатъчно внимание. И не само. Използването на тази тактика в съвременния комуникационен свят крие огромни рискове, които могат да имат много тежки последици в един комуникационен процес. Контролирано изпускане на информация е процес, при който комуникационните специалисти използват, за да бъде съобщена дадена информация, но в точно подбран момент и ситуация. „Спускането“ на тази информация в повечето случаи цели заблуда на обществеността – тя може да бъде изцяло невярна, недостоверна и на по-късен етап опровергана от комуникационните специалисти, частично вярна или напълно вярна. В последните два случая това се прави, за да се проучи каква би била обществената реакция при дадено намерение за определени действия на дадена институция – министерство, агенция, правителство, неправителствена организация. Ако няма отрицателна публична реакция за намерението на институцията или организацията след „изпускането“ на информацията, следователно шумът в комуникационния процес е минимален. Следователно контролираното изпускане на информация е инструмент в съвременния кризисен PR, който може да се прилага в различни комуникационни ситуации и с различни цели. Това е тактика, която цели в кризисни моменти за дадена обществена организация, институция, публична личност или корпорация да провери, в повечето случаи по анонимен път, непряко свързан с организацията, публичната реакция за дадено намерение, или да се публикува заблуждаващата информация, която цели да отклони общественото внимание в друга насока. За прилагането на такива действия се изисква голяма доза находчивост и преценяване на точния момент, в който това да се случи. Рисковете за организацията не са толкова големи, тъй като това е тактика, която трудно може да бъде доказана, че е използвана. Причината е, че се използват медии и правото да бъде защитен източникът на информация, ако той пожелае това. По този начин трудно, ако не и

¹ Статията е откъс от дипломна работа на същата тема за степен „магистър“ с научен ръководител доц. д-р Дияна Петкова.

невъзможно, е да се разбере кой и защо е казал на определен журналист да публикува дадена статия и какво цели източникът (организацията).

Ключови думи: контролирано изпускане на информация, пълна прозрачност, медии, отклоняване на вниманието, провокация, социални нагласи, обществено мнение

Теории и тези за контролираното изпускане на информация – генезис на понятието

Контролирано изпускане е термин, добре познат в техническите среди. В повечето случаи контролирано изпускане може да се прави с язовири, с цел предотвратяване на бедствия и аварии. В повечето случаи, когато става дума за боравене с огромни инженерно-технически съоръжения, става дума именно за това – контролираното изпускане е процес, който се прави с превантивен характер, за да се предотврати голямо бедствие или авария. По всяка вероятност терминът е бил заимстван именно от подобни източници с техническа терминология, макар да съществуват съществени различия от целите и функциите, които изпълнява този термин от инженерно-техническия сектор и от сферата на връзките с обществеността.

Преди всичко следва да се уточни, че понятието „контролирано изпускане на информация“ не е официално въведено в теорията. То е тактика и част от действията на специалистите от връзките с обществеността и се е наложило в практиката. Затова трудно може да се определи точно и какъв трябва да е произходът на понятието, както и кога точно се е появило в обращение. Въпреки това може да се направи предположението, че контролираното изпускане на информация е функционирано още с възникването на двустранния асиметричен PR модел, както и дори с информационния модел. Причината се състои в това колко голям е кръгът от лицата, които разполагат с информацията, която следва да бъде разпространена. Колкото по-малък е кръгът от лицата, толкова повече се създават условия за контролирано изпускане на информация. Заради това генезисът на понятието трябва да се търси с няколко десетилетия назад, когато влиянието на интернет върху разпространението на новини е силно ограничено и когато е нямало социални мрежи.

Въпреки че официално понятието не е въведено в специализираната литература, такъв термин се открива, при това точно в контекста на разпространението на информацията от ограничен кръг от лица с определена цел, като този процес е отчетен като факт още преди няколко десетилетия.

Според Стоукс² например „традиционният PR се е фокусирал върху написани прессъобщения и имидж на компанията. Той е осигурил **контролирано изпускане на информация** и комуникационен процес, който разчита на журналисти и традиционни медии като например вестниците. Този режим на работа в огромна степен е повлиян от разпространението и влиянието на интернет“.

Следователно действително би могло да се приеме, че контролираното изпускане на информация произлиза от информационната ера на телевизията и печатните медии, когато интернет и социалните мрежи не са били все още осезаем факт. Какво още обаче би могло да се каже за този процес и навлизането на интернет и социалните мрежи? „Докато интернет осигурява отлични условия на PR индустрията, промяната в комуникациите, наложена от него, причинява врява в света на връзките с обществеността. Информацията е свободна и достъпна навсякъде до все по-голяма аудитория, за разлика от това да бъде контролирана от селектирана група журналисти. Комуникацията се осъществява в средата, където консуматорът се чувства най-удобно, за разлика от комуникационни канали, управлявани от компанията“³.

Казано по друг начин, контролираното изпускане на информация има ясно определен генезис, въпреки че не съществува точно определение за това действие, и то е свързано с еволюцията на връзките с обществеността. Първо, този процес е контролиран от определена група хора – тесен кръг от комуникатори, които дирижират с информацията общественото мнение или поне имат възможност да правят това. Както беше посочено, основната предпоставка за контролирано изпускане на информация е именно информацията да бъде съсредоточена в тесен кръг от лица, комуникатори, журналисти, които да я разпространяват, но с ясно определена цел. Затова е напълно логично този процес да произхожда от миналото, когато интернетът е бил само информационен лукс, или още не е съществувал, а социалните мрежи или дори идеята за тях са изглеждали като абстрактна футуристична химера или част от нечия антиутопия.

² Stokes, Rob. eMarketing. The essential guide for Online Marketing [online]. Quirk eMarketing, 2008, USA, p. 180 [цитиран 23 април 2022]. Достъпно на адрес https://books.google.bg/books?id=O2wSAwAAQBAJ&pg=PR4&dq=eMarketing.+The+essential+guide+for+Online+Marketing.+Rob+Stokes+and+the+minds+of+Quirk.+Quirk+eMarketing+Ltd.+2008,+USA&hl=bg&sa=X&ved=2ahUKEwi01d_P66n3AhUIQ_EDHQYID88Q6AF6BAgEEAI#v=onepage&q=eMarketing.%20The%0essential%20guide%20for%20Online%20Marketing.%20Rob%20Stokes%20and%20the%20minds%20of%20Quirk.%20Quirk%20eMarketing%20Ltd.%202008%2C%20USA&f=false

³ Пак там

Истината е, че развитието на журналистиката е свързано с развитието на връзките с обществеността и както журналистиката оказва влияние върху развитието на връзките с обществеността, така и връзките с обществеността оказват влияние върху развитието на журналистиката. Предимствата, които дава интернет върху развитието на връзките с обществеността, са безспорни. Това е бързината на предаване на информация, актуалността, обменът на данни, предаването (излъчването) на събитие на живо и не на последно място по значение – възможността за обратна връзка между адресат и адресант. Това е изключително важно с оглед на оценка и анализ на комуникационния процес. Но те не се изчерпват само с това. Предимствата са и разпространението на информация към все по-голяма аудитория, а компаниите, които искат да са напълно прозрачни в сферата на връзките с обществеността, могат да извлекат от тези поцеси огромни ползи, като показват и представят всичко, което са направили, пред все по-широката аудитория. Това е до голяма степен заключението на редица специалисти, според които „когато комуникационните инструменти са станали достъпни с разпространението на интернет, това се е случило и с PR индустрията. Той е осигурил по-голяма аудитория за събитията на компанията и е развил нови комуникационни канали, както и да ги промотира. С развиването на социалните медии и по-специално с растящото влияние на блогъри, стана очевидно, че PR служителите трябва да достигнат до повече хора, не само до журналистите“.⁴

Това е едно от най-важните заключения за все по-нарастващия потенциал на връзките с обществеността като дейност – информацията не трябва да достига само до журналистите, нито пък да е зависима единствено от тяхната дейност. Още преди десетилетия тази все по-очертаваща се тенденция е била предсказана от комуникационните специалисти и анализатори, а именно че посланията на PR експертите не трябва да достигат само до журналистите и да са зависими от тях. Ерата на журналистическия монопол върху информацията е основополагаща, но технологичното развитие на интернет и след това на социалните мрежи дава нова свобода за действията на комуникационните специалисти. Това е продължителен процес, който не е приключил и за който не може да се твърди с абсолютна категоричност, че действията на комуникационните специалисти са изцяло независими от тези на журналистите. Напротив. Тежестта на журналистическия авторитет е незаменима, когато критиката по даден въпрос е добре структурирана и аргументирана. Важното в случая е, че понятието контролирано изпускане на информация е било характерно именно за този етап от развитието на връзките с обществеността, когато влиянието на

⁴ Пак там

интернет и на социалните мрежи не е било толкова осезаемо и първоначалната информация е била концентрирана само в определен кръг журналисти. По този начин основният или частичен монопол върху информацията е бил концентриран единствено в определен кръг от експерти.

„Умри! Прессъобщение! Умри! Умри! Умри!“⁵ Това не са просто думи на журналист, отчаян от усилията на служители от сферата на връзките с обществеността, а наблюдение върху процес, който ще обхване целия свят – именно, нарастващото влияние на интернет. Думите са на известния журналист от The Financial Times Tom Foremski, който е един от първите журналисти, които напускат позицията си, за да бъдат блогъри, и това се е случило още през далечната 2004 година. Не след дълго той казва следното относно интернет, прессъобщенията и функционирането на връзките с обществеността като дейност дотогава: „От дълго време казвах на PR индустрията, че нещата не могат да продължат, както досега“⁶.

Контролираното изпускане на информация не е просто процес, който е измислен и е вмъкнат в теоретичните трудове на различни специалисти. Той се открива и в контекста на глобалната икономика и боравенето с информация. Тийкър и Уаксли⁷ например обръщат внимание на глобалната икономика и на ролята на специалистите от връзките с обществеността. Те обръщат внимание на няколко основни фактора, които са оказали влияние на международната търговия и инвестициите – намаляването на цените на трансакциите като следствие от електронните комуникации и стокообмена и улеснен достъп до информация. Именно улесненият достъп до информация според тях е пряко свързан с ролята на финансовия PR, който използва дигиталните и социалните медии. Ето какво още посочват те: „По-специално, продължителният информационен цикъл поддържа

⁵ Stokes, Rob. eMarketing. The essential guide for Online Marketing [online]. Quirk eMarketing, 2008, USA, p. 181 [цитиран 23 април 2022]. Достъпно на адрес https://books.google.bg/books?id=O2wSAwAAQBAJ&pg=PR4&dq=eMarketing.+The+essential+guide+for+Online+Marketing.+Rob+Stokes+and+the+minds+of+Quirk.+Quirk+eMarketing+Ltd.+2008,+USA&hl=bg&sa=X&ved=2ahUKEwi01d_P66n3AhUIQ_EDHQYID_88Q6AF6BAgEEAI#v=onepage&q=eMarketing.%20The%20essential%20guide%20for%20Online%20Marketing.%20Rob%20Stokes%20and%20the%20minds%20of%20Quirk.%20Quirk%20eMarketing%20Ltd.%202008%2C%20USA&f=false

⁶ Пак там

⁷ Theaker, Alison, Yaxley, Heather. The Public relations strategic toolkit. An essential guide to successful public relations practice [online]. Routledge, 2013, USA, p. 263 [цитиран на 24 април 2022]. Достъпно на адрес https://books.google.bg/books?id=wFhaMINjHsQC&printsec=frontcover&dq=The+Public+Relations+Strategic+Toolkit:+An+Essential+Guide+to+Successful&hl=bg&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=The%20Public%20Relations%20Strategic%20Toolkit%3A%20An%20Essential%20Guide%20to%20Successful&f=false

незабавната комуникация, но също така поставя под въпрос **контролираното изпускане на информация**. Изтичането на информация и слуховете от онлайн канали са допълнителна трудност, свързана с менажирането на финансовия PR⁸.

Ето тук контролираното изпускане на информация е свързано с определена роля и тя е от съществена важност за корпоративния PR. Именно заради слуховете и изтичането на информация функционирането на процеса контролирано изпускане на информация може да бъде поставено под съмнение. Причината е повече от ясна – когато има теч на информация, независимо какъв е той и под каква форма е, това опорочава първоначалния план по контролирано изпускане на информация. Когато информацията е ограничена само до ограничен кръг от лица, това създава предпоставки за контролирано изпускане на информация. Но когато това ограничение не е спазено, това би могло да обезмисли целия процес. Важното в случая е, че този процес, макар и косвено споменат, играе важна роля в сферата на връзките с обществеността, при това наравно с функционирането на интернет и социалните мрежи.

Чан и Лий⁹ анализират редица случаи на кризисни ситуации в обществено-политическия живот в редица държави и реакцията на медиите и правителството в такива случаи. Те отделят специално внимание на реакцията на китайското правителство по време на предишната епидемия от коронавирус през 2003 г., обхванала Китай. Те обръщат внимание каква е реакцията на медиите в комунистическата държава преди, по време и след разгара на епидемията. Първоначално реакцията на правителството е затегнат контрол по отношение на информацията за коронавируса. Според тях в този момент неизнасянето на информация е довело до опитите на някои китайски журналисти и учени да определят случващото се като „шуй“¹⁰, което на китайски означава „липса на глас“. Следователно в този случай имаме класически предпоставки за контролирано изпускане на информация, тъй като информацията е съсредоточена в тесен кръг от комуникационни специалисти, които могат да я употребят по предназначение или част от нея да бъде използвана с прикрита цел точно в определен момент. До какви заключения са

⁸ Пак там

⁹ Chan, M. Joseph, Lee, L. F. Francis. Advancing comparative media and Communication research [online]. Routledge, 2017, USA, New York, p. 173 [цитиран на 2 май 2022]. Достъпно на адрес <https://books.google.bg/books?id=gqkqDwAAQBAJ&pg=PT169&dq=controlled+release+of+information&hl=bg&sa=X&ved=2ahUKEwiS39DocD3AhU2QvEDHYr0BrIQ6AF6BAgGEA1#v=onepage&q=controlled%20release%20of%20information&f=false>

¹⁰ Пак там

достигнали изследователите? Те отбелязват, че едно-единствено финансово списание¹¹ е успяло да публикува информация за епидемията, но информацията не е била разпространена от други национални медии, когато SARS се е смятал единствено за локална епидемия в интервала между ноември 2002 година и февруари 2003 година. Учените отбелязват, че това се е случило въпреки опитите на някои медии да публикуват информация за пандемията с риск да обидят китайските власти и в крайна сметка са взели решение да не публикуват информация за коронавируса на свой риск. Авторите отбелязват обаче, че въпреки правителствения монопол върху медиите, информация за вируса все пак е циркулирала неофициално – чрез текстови съобщения на мобилните телефони, в интернет, както и в затворени локални мрежи. Тези слухове и тази неофициална информация е била туширана през средата на февруари 2003 година, когато местните китайски власти са решили да успокоят населението за обставновката с разпространението на вируса. Авторите на изследването отбелязват, че местните китайски власти са се обърнали към традиционни подходи, като да контролират потока на информация и дори публикуването на невярна информация, за да успокоят местното население и да постигнат стабилност на управлението си. Чан и Лий отбелязват, че дори и здравните власти са били държани в неведение относно разпространяващата се зараза. Ето какво още твърдят изследвателите: „Докато¹² SARS се разпространяваше в Хонг Конг и в друга части на света, националните власти прибегнаха до използването на националните медии, например People’s Daily, като трибуна за **контролирано изпускане на информация**. Първоначалното съобщение беше, че SARS е „лечим“ и е „под контрол“. Същността на китайската информационна политика по време на разпространението на вируса беше добре обоснована в директивата на Департамента по пропаганда, която разпорежда „новините на всички нива да се придържат към принципите на единство, стабилност, насърчаване към откритост и позитивна пропаганда и здраво да захванат коригираната посока на общественото мнение“.

Чан и Лий определят тази политика за обществен контрол над медиите като „потискаща“ и проследяват нейната метаморфоза, когато през април 2003 година, когато бившият президента и генерален секретар на Китайската комунистическа партия на Китай Ху Дзинтао обявява се за пълна прозрачност за ситуацията с разпространението на вируса и обявява случилото се за война между хората и вируса. Изследователите отбелязват и какви са по-нататъшните действия на националните китайски власти – уволнение на здравния министър на

¹¹ Пак там

¹² Пак там

Китай и освобождаването на кмета на Пекин, защото не са били искрени и не са изпълнили задълженията си.

Чан и Лий забелязват и друго – китайските национални власти обявяват, че ще споделят принципа на още по-пълна прозрачност и ще забранят на всеки да укрива, забавя или измисля каквато и да била информация, свързана с разпространението на вируса. Назначен е и говорител, който всеки ден да представя информация за случващото се в страната и да представя актуализирани данни. На китайските медии е дадена по-голяма независимост да публикуват съобщения за разпространението на вируса. Авторите отбелязват, че след средата на април в действията на медиите се забелязва следната тенденция – информацията от онлайн сайтовете и журналистическите репортажи от телевизиите става разнообразна и все по-значима и към края на месеца тя все повече започва да прилича на медиите от Хонг Конг и Тайван, които изпълняват журналистическите си задължения да информират обществото и да представят всичко най-важно за разпространението на вируса, както и да дават ценни съвети на хората как да се предпазят от заразяване.

Какво може да се каже за изследването на Чан и Лий. Първо, те също открояват термина „контролирано изпускане на информация“ и това е повече от очевидно. Той е част от тактиката на дадена институция, а в случая това са китайските местни и национални власти. Ограничена ли е информацията в малък кръг от комуникационни специалисти – да. Използват ли се медии, за да бъде изпълнена комуникационната задача – да. Ясна ли е целта на комуникационната задача пред широката аудитория или това е по-скоро ясно само за авторите на комуникацията? В случая целта е ясна само за авторите на съобщението в комуникационния процес.

В случая бихме могли да направим и предположение, че щом тази тактика е била използвана за кризата със SARS през 2003 г. значи е била използвана и преди. Следователно генезисът на понятието наистина би могъл да се търси назад във времето на развитието на връзките с обществеността, когато информацията и боравенето с информация е било съсредоточено в тесен кръг от комуникационни специалисти, а за разпространението на информация не са ангажирани толкова много медии, както и толкова много различни видове медии. Това особено може да бъде забелязано в комунистическите държави, чиито прийоми за контрол над средствата за масово осведомяване са пословични и обслужват единствено интересите на единствената управляващата партия. В такива държави концепцията за дейността за връзките с обществеността е морално остаряла. Поради тази причина в такива държави по-лесно би могло да се открие използването на тактиката „контролирано изпускане на информация“, както и предпоставките за нейното използване. В

случая е важно да се отбележи, че контролираното изпускане на информация е важен комуникационен феномен от сферата на връзките с обществеността, който е констатиран като използвана тактика от различни специалисти – той може да се използва както в Китай, така и в САЩ, в Северна или Южна Корея. Терминът описва конкретни действия от сферата на връзките с обществеността. Следователно специалисти от различни сфери и от различни краища на света описват едно и също комуникационно действие, приложено в различен социален контекст и при сходни обстоятелства. Това комуникационно действие може да бъде приложено в различни сфери на общественно-политическия живот – бизнес, национална сигурност, здравеопазване, политика, корпоративен мениджмънт... Важното е, че щом различен кръг от специалисти описват дадени процеси и дори косвено споменават термина „контролирано изпускане на информация“ като важно и определящо обществените взаимоотношения действие, следователно този процес има своя произход, действие и развитие.

Контролираното изпускане на информация е приложима тактика от отминали времена, когато навременната и ограничена информация е била лукс. Тогава някои комуникационни специалисти са я използвали по предназначение, докато други – не. Или поне са я използвали, но в точно определено време и в точно определен момент. Не може да се каже със сигурност кой е основоположник на тази тактика, нито с абсолютна увереност да се твърди, че това е архаичен инструмент за реагиране при криза, но можем да заявим, че е твърде вероятно тази тактика наистина да произлиза от времена, в които видовете средства за информация не са били много, а възможностите да се достигне до определена информация са били ограничени. Колкото до информационните канали, бихме могли да заявим, че те също са били ограничени и не са били толкова много на брой, колкото са в наши дни. От всички тези факти може да се направи обосновано предположение, че в действителност генезисът на понятието „контролирано изпускане на информация“ е свързан с предишен етап на развитие на връзките с обществеността и като тактика произхожда именно от там. Ако трябва да бъдем по-конкретни, бихме могли да кажем, че това е периодът преди революцията на интернет и социалните мрежи. Трябва да се уточни, че контролираното изпускане на информация произхожда от старите модели на комуникация от сферата на връзките с обществеността, когато комуникацията е била изцяло или почти изцяло линейна, и е свързана с двустранния асиметричен модел на връзките с обществеността, както и с информационния модел. Информацията е била лукс, тя е била ограничена и това е предоставяло различни възможности за нейното използване. Нещо повече – комуникацията като процес е била елитарна. Другото основно предположение е, че

контролираното изпускане на информация произхожда от сферата на националната сигурност. Причината за това е, че честа практика в случай на военни конфликти е да се използва информация, която да заблуждава противника и да играе ролята на дезинформация. Ако приемем, че част от тази тактика е пренесена в контролираното изпускане на информация от сферата на националната сигурност, това прави предположението логично. Нека разгледаме и какви са основните предполагаеми видове контролираното изпускане на информация.

Основни видове контролирано изпускане на информация

Биха могли да се открият три основни вида контролираното изпускане на информация – в сферата на националната сигурност, в политическия PR и в корпоративния PR. Прилагането на контролираното изпускане на информация в тези три основни сфери на връзките с обществеността има своите прилики, но и съществени разлики. Прилагането на контролираното изпускане на информация в тези сфери на връзките с обществеността в обществено-политическия живот е основополагащо и всеобхватно. Контролираното изпускане на информация в сферата на политическия PR обхваща обществено-политическия сектор, както и институциите на държавната администрация. Прилагането на контролираното изпускане на информация в сферата на националната сигурност обхваща различни институции от държавното управление, чиято основна цел е да гарантират националната сигурност – това биха могли да бъдат дирекциите от "връзки с обществеността" от Държавна агенция „Национална сигурност“, Министерство на отбраната, Министерство на вътрешните работи, Министерство на икономиката, както и определени действия при определени ситуации на различни институции и държавни агенции при определени кризи. Прилагането на контролираното изпускане на информация в сферата на корпоративния PR е третият основен вид. Той също е от съществено значение за развитието на връзките с обществеността, защото засяга икономическото взаимодействие между различните икономически субекти и тяхната публична реакция и комуникация в различен социален контекст. Всички тези видове се различават, защото именно те се прилагат в различен социален контекст. Затова ефектът и значимостта от тяхното използване е различен.

Контролираното изпускане на информация в сферата на националната сигурност

Това е областта на прилагане на обществено-политически комуникации, която касае националната сигурност. Тук всяка една комуникация е добре премерена или поне би следвало да бъде така,

защото общественно-политическите последици, ако това не бъде направено по най-правилния начин, биха били с тежки и необратими процеси. В сферата на националната сигурност се прилага и контролираното изпускане на информация. Това е най-често срещаният вид контролираното изпускане на информация. Причината за това се крие в основната му разлика от останалите два други вида. Тук използването на „контролираното изпускане на информация“ е напълно позволено от комуникационните специалисти. Причината е, че това може да се отнася до националната сигурност или да спаси човешки живот с цената на заблуждаваща информация. Примерите за това могат да бъдат много, но всички се обединяват около тази прилика – контролираното изпускане на информация е позволено да бъде използвано в комуникационния процес, ако става дума за гарантиране на националната сигурност или спасяване на човешки живот. Затова е позволено да бъде използвана информация в комуникационния процес, която цели проверка на общественото мнение в специално избран момент. Възможно е дори информацията да бъде използвана и за заблуда на общественото мнение, отново поради гореизброените причини. Това е очертаващата се тенденция при използването на контролираното изпускане на информация в сферата на националната сигурност. Тук обаче следва да направим и една хипотеза за генезиса на контролираното изпускане на информация. Ако приемем твърдението, че контролираното изпускане на информация е често използвана или поне позволена тактика от комуникационните специалисти в сферата на националната сигурност, защото гарантира националната сигурност, следователно бихме могли да търсим генезиса на понятието именно от тази сфера. Произходът на контролираното изпускане на информация не е никак случаен и е твърде вероятно произходът за неговото използване да произлиза именно от сферата на националната сигурност. Честа практика в случай на военни конфликти е използването на информация, която да заблуждава противника и да играе ролята на дезинформация. Ако приемем, че част от тази тактика е пренесена в контролираното изпускане на информация от сферата на националната сигурност, това би обяснило до голяма степен и произхода на понятието. Изглежда, че това е най-логичният път за генезиса на понятието. Първо – докажахме, че то е част от времената, когато интернет и социалните мрежи не са били фактор в обществените отношения. Второ – докажахме, че за използването на контролираното изпускане на информация е необходимо самата информация да е съсредоточена в тесен кръг от комуникационни специалисти. Трето – докажахме, че този термин се използва от комуникационните специалисти. Четвърто – докажахме, че този термин се използва от комуникационните специалисти в различни области на обществения живот и връзките с обществеността.

Важно е да се отбележи, че тази тактика се използва и до днес, когато интернет и социалните мрежи са не само фактор в общественото-политическия живот, но и важен елемент в комуникационния процес на връзките с обществеността. Тоест, тук имаме пренасяне на една тактика от предишен период на връзките с обществеността в съвсем нова ера на дигиталните комуникации.

Контролираното изпускане на информация в корпоративния PR

Това е сфера на приложение на контролираното изпускане на информация, която е доста специфична, но в тази област също широко се използва, при това и днес, а не само в миналото. Комуникацията в корпоративния PR по принцип би могла да се определи като по-специфична дейност, за разлика от политическия PR и този в сферата на националната сигурност. Тук комуникационният процес е планиран и всеки един елемент в него е базиран на очаквани резултати и минимален комуникационен шум. Контролираното изпускане на информация тук се основава именно на публикуването на информация, която не подвежда или обърква в дадена комуникация, а информира, но в точно определен, критичен момент за дадена организация, за да бъдат изведени и направени необходимите изводи за корпоративната организация от данните, предоставени от въпросната информация. Това е основната разлика от другите два вида контролираното изпускане на информация. Сходните черти са, че се публикува важна информация в критичен момент, от която се правят изводи и анализи. Необходимо е да се подчертае, че и тук тази тактика е пренесена от предходен период на развитие на връзките с обществеността. Това пренасяне на отминали тактики в съвременния и информационен XXI век, от една страна, обогатява инструментариума на връзките с обществеността, но от друга страна, прави тази тактика рисков елемент и фактор, който може да използва манипулацията на общественото мнение, ако не бъде използван внимателно и отговорно.

Контролираното изпускане на информация в политическия PR

Контролираното изпускане на информация в политическия PR е най-противоречивият от трите основни вида контролираното изпускане на информация. Причината се крие в естеството на политическата комуникация, която е изпълнена с политическа демагогия, гръмки фрази, остри обвинения и популистка лексика. Това са предпоставки за манипулация на общественото мнение още преди дори да се е пристъпило към прилагането на контролираното изпускане на информация. Прибавянето му към политическия инструментариум в процеса на комуникация прави контролираното изпускане на информация опасна тактика в сложен комуникационен процес. С тази тактика, особено в период по време на криза или преди настъпването

на такава, може да се насочи общественото мнение в друга посока. С тази тактика може „да се провери“ какво е общественото мнение по даден въпрос, без това да носи негативни дивиденди като загуби и вреди на самата политическа сила. С тази тактика може да се манипулира общественото мнение, като контролирано се публикува дадена информация, свързана с определена политическа сила или тема със засилен обществен интерес. Типичното тук е и че информацията в повечето случаи е анонимна. Тя се появява в дадени медии, замаскирана като журналистическа находка. В нея не са посочени конкретни източници, а ако има такива изобщо – те са анонимни. По този начин авторът на съобщението е предпазен от негативна обратна връзка в комуникационния процес.

Примери и анализ на случаи

Споменаването на контролираното изпускане на информация и случаят „Тетрадките с имената“

Годината е 2015-а, месец май. Само месец, след като съдът е обявил с решение Корпоративната търговска банка в несъстоятелност. Депутатът от Реформаторския блок и председател на парламентарната комисия по вътрешна сигурност и обществен ред ген. Атанас Атанов е гост в сутрешния блок на Нова телевизия, където открито заявява, че по случая КТБ е приложена тактиката „контролираното изпускане на информация“. Според депутата това е направено с цел отклоняване на вниманието и за да не се конкретизира кой е виновен за източването на банката. Той обвинява политическата сила ДПС, че стои зад това и дирижира дезинформационната тактика.

Ето какво казва тогава депутатът: „Контролирано се изпуска пикантна информация за КТБ, за да се отклонява вниманието от основния въпрос – кои са тези кухи фирми, които източиха необезпечено кредити в размери на милиарди левове, кой ги контролира тези схеми, ще стане ли ясно и ще има ли арестувани“¹³. Той казва още: „Тетрадките с имената на хората, посетили банкера Цветан Василев, сами по себе си нищо не доказват, но огряват терена за други, по-интересни списъци. Факт е, че много политици са ходили при Василев, но пикантната информация за банката се изпуска контролирано, за да се отклонява вниманието от основния въпрос – кои са кухите фирми, които източиха необезпечено кредити в размери на милиарди левове,

¹³ Атанасов: Контролирано се изпуска пикантна информация за КТБ [online]. Nova.bg, 2015. [цитиран на 21 май 2022]. Достъпно на адрес <https://nova.bg/news/view/2015/05/18/111602/атанасов-контролирано-се-изпуска-пикантна-информация-за-ктб>

кой ги контролира тези схеми, ще стане ли ясно и ще има ли арестувани“¹⁴.

Това е един от малкото, ако не и единственият такъв случай, в който политик назовава конкретната PR тактика в пряко телевизионно излъчване по национална телевизия.

Историята на случая с така наречените „Тетрадки с имената“ е следната: на 14 май, 2015 година редица медии получават писмо на редакционните си електронни адреси. Писмото е от лице, представящо се за Цветан Василев, мажоритарният собственик на банката, който по-късно ще бъде и основният обвинен от прокуратурата за източването на финансовата институция. В писмото е публикуван списък с имена на лица, които са посещавали офиса на банкера от последните две години при злополучните събития с КТБ. Като прикачени файлове са изпратени факсимилета от пропускателните тетрадки, където са имената на известни политици от всички политически партии. Същия ден Цветан Василев в съобщение до медиите заявява, че не е той човекът, който е изпратил съобщението до медиите и публично се разграничава от този случай. Той не коментира самата информация, нито дали тя е вярна, или не. В същото време медиите, публикували информацията, уточняват, че банкерът публично се е разграничил от информацията и че не е той човекът, който я е публикувал, но въпреки това информацията е достоверна. Това се потвърждава дори и от един от адвокатите на Цветан Василев¹⁵. В случая можем да говорим за класически случай на контролираното изпускане на информация, а каква е целта му ще стане ясно, след като напълно го анализираме.

Първо – чувствителна ли е била информацията? Определено да. Второ – известна ли е била тя на ограничен кръг комуникационни специалисти? Да. Трето – от обществен интерес ли е информацията? Да. Четвърто – пуска ли се информацията точно в определен и чувствителен момент, когато обществената реакция (в случая това е ситуацията с КТБ) е силно изострена за определен проблем? Да. Пето – имат ли тези действия комуникационни последици? Да. Шесто – има ли сценарий? Въпреки че не може да се докаже с пълна категоричност, по всяка вероятност – да. Всички тези въпроси и

¹⁴ Ген. Атанасов: ДПС изпуска контролирано информация за КТБ [online]. Vesti.bg, 2015. [цитиран на 21 май 2022]. Достъпно на адрес <https://www.vesti.bg/temi-v-razvitie/tema-krizata-s-ktb/gen.-atanasov-dps-izpuska-informaciiata-za-ktb-6036268?page=1>

¹⁵ Списъци показват кой е ходил при Цветан Василев в КТБ [online]. Vesti.bg, 2015. [цитиран на 22 май 2022]. Достъпно на адрес: <https://www.vesti.bg/bulgaria/politika/spisyci-pokazvat-koj-e-hodil-pri-cvetan-vasilev-v-ktb-6036093>

отговори ни навеждат на мисълта, че става дума за типичен случай на контролирано изпускане на информация и по-точно това е политически вид контролирано изпускане на информация. Причината е, че комуникационното събитие отговаря на почти всички критерии и условия, за да се случи това. Всъщност тук става дума за отклоняване на вниманието. Това е основната цел.

Причината да има отклоняване на вниманието е, че се представя информация, която, от една страна, е свързана с горещата тема КТБ. Следователно има обществен интерес за това. Политици са се срещали с Цветан Василев. Не е ясно точно какво се е дискутирало на тези срещи, нито дали е имало финансови последствия. Но най-важните въпроси са други – кой е виновен за това. Този любопитен щрих предизвиква общественото внимание в друга насока. Важните въпроси се отклоняват по агресивен начин, защото общественото внимание е силно фокусирано върху основните въпроси. След като стане факт, настъпва и медийният натиск. Всеки един политик, споменат във въпросните „тетрадки“, дава лично обяснение защо е присъствал на тези срещи, какво е говорено, имало ли е финансови последствия, или не. Всяка медия разработва темата, търси политици от срещите за коментар. И една важна подробност – информацията е вярна. Тя е потвърдена от един от адвокатите на основния тогава заподозрян от прокуратурата, който е напуснал страната преди да бъде задържан. Следователно информацията е вярна, но какво следва оттук нататък? Самият Цветан Василев отрича той да е авторът, разпространил съобщението. Тоест, тук, от една страна, един от основните тогава заподозрени публично се разграничава от това той да е разпространил информацията, но от друга страна, един от адвокатите му потвърждава автентичността ѝ. На какво ставаме свидетели, ако не на един предварително разигран сценарий за контролирано изпускане на информация, в който имаме потвърждаване на автентичност на информация, която е чувствителна за обществото, представлява обществен интерес, но в същото време цели отклоняване на вниманието?

Случаят с Първа инвестиционна банка – целенасочено контролирано изпускане на информация с цел отклоняване на вниманието

По време на кризата с КТБ изникнаха и други любопитни случаи, на които не беше обърнато достатъчно внимание. Един от тях обаче може да се окаже като контролирано изпускане на информация и това е случаят с Първа инвестиционна банка. В какво се състои този случай. На 25 юни 2014 година, когато бушува тежката финансова криза с КТБ, има опит за отклоняване на вниманието. Той се състои в следното. На стотици клиенти се изпраща текстово съобщение по телефона или на електронната поща, в което те се предупреждават,

че и Първа инвестиционна банка е в лошо финансово състояние. Два дни по-късно случаят е отразен и от Българската национална телевизия¹⁶. Само за няколко дни десетки клиенти изтеглят спестяванията си от банката – над 800 милиона лева. Това е част от масираната информационна атака срещу банковата организация. Слухът за лошото финансово състояние и че банката може да последва съдбата на тази от КТБ, довежда до огромни опашки пред клоновата мрежа в цялата страна, което допълнително внася напрежение, смут и спекула във финансовите среди. Службите определят информационната атака като „организирана“ и „масивна“¹⁷. Целта, естествено, е да се дестабилизира банката. В статията се цитира и позицията на самата банка, според която това е „криминално организирана атака“¹⁸.

Ден по-късно случаят придобива още по-голяма известност и лавинообразност сред медийното пространство¹⁹. Така направеното съобщение от анонимните комуникатори допълнително се мултиплицира. Съобщава се за разпитвани бизнесмени, които може да имат интерес от публикуваното съобщение. Следователно целта на контролираното изпускане на информация донякъде е изпълнена, след като е постигнато отклоняване на общественото внимание, фокусиране върху друг проблем, който да предизвика силен обществен интерес. Всъщност в тази статия има и едно много важно изречение – „Оказа се, че sms-и с притеснително съдържание са изпращани и към вложители на друга банка“²⁰. Следователно наблюдаваме налице един феномен, при който контролираното изпускане на информация се използва като опасен инструмент, който дори може да застраши националната сигурност чрез опит за дестабилизиране на банковата система. И не само. Виждаме мултиплицирането на една и съща тактика, а именно контролираното изпускане на информация, която се прилага в един и същ социален контекст, но като се използват различни банки (коя е другата банка, клиентите на която са получавали текстови съобщения по телефона, така и не стана ясно). Следователно има не само опит да се отклони общественото внимание чрез използването на контролираното изпускане на информация, но и цялостна стратегия за прилагането на

¹⁶ Огромни опашки пред ПИБ [online]. bntnews.bg, 2014. [цитирана на 29 май 2022]. Достъпно на адрес <https://bntnews.bg/bg/a/ogromni-opashki-pred-pib-786499>

¹⁷ Организирана масова атака срещу банка вие опашка във Варна [online]. moreto.net, 2014. [цитирана на 29 май 2022]. Достъпно на адрес <https://www.moreto.net/novini.php?n=256159>

¹⁸ Пак там

¹⁹ Очаква се БНБ да налее пари в ПИБ [online]. standartnews.com, 2014. [цитирана на 31 май 2022]. Достъпно на адрес <https://www.standartnews.com/biznes-finansi/ochakva-se-bnb-da-nalee-pari-v-pib-243916.html>

²⁰ Пак там

тази тактика върху различни банкови институции. Финалната цел е да се отклони общественото внимание от най-наболелия обществен проблем, а именно – тежката финансова ситуация с КТБ. Колкото повече общественият интерес е фокусиран върху друг проблем и колкото по-дълго време трае това, толкова по-успешна и ефективна е тактиката. Нека обаче обърнем и внимание как точно се случва това. Обществено внимание не се отклонява просто с някакъв друг проблем, който да бъде прихванат лесно от медиите. Точно обратното. Намира се сходна тема, близка по значение, която обаче да навежда аудиторията постепенно и последователно към друга територия. Така с течение на времето и с помощта на всякакви комуникационни канали основната обществена тема е изместена от друга, която неусетно придобива потенциала да се превърне в основна и да направи прилагането на тази тактика ефективно. Затова, напълно очаквано, случаят с Първа инвестиционна банка няколко дни по-късно достига и до чуждестранните медии²¹. И въпреки че контролираното изпускане на информация е било забелязано, това е станало твърде късно, за да бъдат предотвратени всякакви щети върху банката. Стига се дори и до там, че тогавашният министър-председател, в отчаян PR ход, показва дебитната си карта в опит да опровергае информацията²².

Нека да анализираме и дали всъщност става дума наистина за контролирано изпускане на информация, като приложим отново същите въпроси, които бяха използвани за анализ и на предишните случаи на контролираното изпускане на информация.

Първо – чувствителна ли е била информацията? Информацията наистина е била чувствителна и именно поради тази причина е предизвикала такава паника сред финансовите среди и истерия сред тези, които са били клиенти на банката. Информацията е такава и защото може да накърни интересите и публичния имидж на банката. Така изглежда на пръв поглед, но всъщност истинската цел е да се отклони вниманието в друга посока, като общественият интерес се насочи върху друг подобен проблем с банка (Първа инвестиционна банка), която не е КТБ.

Второ – известна ли е била информацията на ограничен кръг комуникационни специалисти? Информацията наистина е била известна на ограничен кръг от комуникационни специалисти, но тук

²¹ Чуждите медии за паниката в България [online].dw.com, 2014. [цитирана на 31 май 2014]. Достъпно на адрес <https://www.dw.com/bg/чуждите-медии-за-паниката-в-българия/a-17746620>

²² Слуховете извадиха 800 млн. лева от ПИБ за ден [online]. economix.bg, 2014. [цитирана на 31 май 2014]. Достъпно на адрес <https://economix.bg/bnb-poiska-namesa-na-prokuraturata-zaradi-sluhove-za-banki>

трябва да направим важното уточнение, че тази информация е спекулативна. Това е нейното предназначение. Тя се оказва невярна, но въпреки това всява смут и объркване в обществото, защото клиентите на банката може да загубят спестяванията си, ако не ги изтеглят навреме (поне такава е информацията). Затова информацията не само е чувствителна, защото разкрива нещо, което създава впечатление, че е било известно на ограничен кръг от хора, но и защото може да навреди и създава впечатление за дълбоко пазена тайна, за нещо, което се дава като информация на аудиторията и което е от съществена важност за благосъстоянието на хората и за личните им спестявания. Затова и тук е важно впечатлението за нещо, което се разкрива пред аудиторията.

Трето – от обществен интерес ли е информацията? Всяка една информация за опасността дадена банка да изпадне в несъстоятелност е от обществен интерес, тъй като засяга банковата система в страната и спестяванията на хиляди души. Този случай не е изключение и именно на този ефект разчита контролираното изпускане на информация и по-скоро да бъде засегнат общественият интерес и да се предизвика колкото се може по-голямо внимание към представената информация.

Четвърто – пуска ли се информацията точно в определен и чувствителен момент, когато обществената реакция (в случая това е ситуацията с КТБ) е силно изострена за определен проблем? Това е същността на цялата тактика – информацията е чувствителна, известна е на ограничен кръг от комуникационни специалисти, от обществен интерес е и не на последно място, тя се публикува в точно определен момент. В случая този момент е в разгара на кризата с КТБ, а какъв по-подходящ момент да се отклони вниманието от това, да се направи контролираното изпускане на информация за това, че и друга банка е в тежко финансово състояние. Какъв по-добър начин да се направи това би било освен да се покаже как хората се редят на опашки пред различни клонове на банката в цялата страна, за да изтеглят спестяванията си? Избирането на точно определен момент да се направи това е от съществено значение. Ако всички други фактори са налице, но не е правилно точният момент да се разпространи информацията – това би застрашило цялата тактика по контролираното изпускане на информация. В случая този момент е избран правилно, а главната цел е да се отклони вниманието.

Пето – имат ли тези действия комуникационни последствия? Несъмнено тези действия имат комуникационни последствия, тъй като информацията предизвиква спекулации във финансовия сектор. От друга страна, контролираното изпускане на информация предизвиква силен медиен отзвук. Това е желаният ефект, тъй като информацията е чувствителна, тя е от обществен интерес и преди това е била

известна на ограничен кръг от комуникационни специалисти. Комуникационните последиствия се състоят в това, информацията да се разпространява вирусно, да бъде споделяна, коментирана, отричана, дори опровергавана. Всички тези действия водят до комуникационни последиствия. Именно това са желаните ефекти, които подсилват действието и реализирането на контролираното изпускане на информация.

Шесто – има ли сценарий? Несъмнено можем да говорим за реализирането на сценарий, който се случва на няколко последователни етапа. Предварителен етап – разпращат се текстови съобщения на телефони и на електронни адреси на клиенти на банката. Това е вирусен ефект. Първи етап – хората започват да се редят на опашки пред банковите клонове в цялата страна. Втори етап – медиите започват да обръщат внимание на случващото се, макар това да става с известно закъснение. Трети етап – обстановката става напрегната – опашките продължават, медиите отразяват случилото се. Четвърти етап – реакция от страна на банката, която след загубите от 800 млн. лева изтеглени спестявания на клиентите си обявява, че е станала жертва на целенасочена атака. Пети етап – медиите развиват различни хипотези кой може да е авторът на атаката срещу банката. Шести етап – БНБ и други държавни институции вземат мерки и следят случая. Всички тези етапи разкриват един добре планиран и осъществен сценарий за контролираното изпускане на информация, чиято основна цел не е да обезсили финансово банката, а да отклони общественото внимание от КТБ. Това обаче е направено чрез представянето на сходен проблем с друга банка, който е изкуствено провокиран.

В случая трябва да се спомене и друго – случаят е от значение за националната сигурност и дори Държавната агенция „Национална сигурност“ се заема да разбере кой стои зад атаката. Това не е и първият случай с опит да се внесе спекула за състоянието на ПИБ. Няколко години преди кризата с КТБ имаше друг такъв опит отново с ПИБ, който също беше неуспешен. Тогава вероятно целта е била съвсем различна от тази през 2014 година. Една от причините вероятно е, че банката е с изцяло българска собственост. Важното обаче е друго – авторът на контролираното изпускане на информация. Независимо кой е той, действията му може да се характеризират като изключително опасни за националната сигурност и прилагането на контролираното изпускане на информация в случая е в разрез с всякакви закони и морални норми на поведение. Независимо от това прилагането на контролираното изпускане на информация постига своя ефект, но само донякъде. Този ефект е временен. Причината се крие във фалшивата информация, че банката е нестабилна. Това се оказва невярна и подвеждаща информация. Именно поради тази причина отклоняването на вниманието беше кратковременен процес,

който не успя да измести темата с КТБ от дневния ред на обществото. Случаят обаче породил и друг важен проблем, за който по-късно бяха взети мерки и беше предприета законова промяна – дали медиите могат да съобщават за състоянието на една банка и дали това може да създаде спекула.

Анкета – „контролирано изпускане на информация“

За да има това изследване емпиричен характер е необходимо да се направи и емпирично проучване. То се състои от 10 въпроса за пълната прозрачност и контролираното изпускане на информация и беше изпратено до водещи PR специалисти в България. Основната цел е да се разбере дали PR специалистите в България са запознати с това явление и с тази дилема между контролираното изпускане на информация и пълна прозрачност по време на криза, както и дали са прилагали контролираното изпускане на информация.

Тема на емпиричното проучване: „Контролираното изпускане на информация“ – 2022 г.

Цел на емпиричното проучване: да се провери запознати ли са PR специалистите в България с контролираното изпускане на информация.

Задача 1: Да се изясни запознати ли са PR специалистите в България с контролираното изпускане на информация.

Задача 2: Да се проучи какъв е процентът от PR специалистите в България, които са прилагали контролираното изпускане на информация.

Задача 3: Да се проучи какъв е процентът от PR специалистите в България, които са прилагали пълната прозрачност по време на криза.

Задача 4: Да се проучи какъв е процентът от PR специалистите в България, които одобряват контролираното изпускане на информация.

Задача 5: Да се проучи какъв е процентът от PR специалистите в България, които одобряват пълната прозрачност по време на криза.

Задача 6: Да се проучи от кои сектори от връзки с обществеността са комуникационните специалисти, участвали в анкетната карта.

Задача 7: Да се проучи какъв е професионалният опит на комуникационните специалисти, взели участие в анкетната карта.

Обект на изследването:

Обект на изследването са специалистите от връзките с обществеността, взели участие в анкетната карта.

Предмет на изследването:

Предметът на изследването представлява всички ценности, нагласи, чувства, знания на изследваните лица. Те са свързани с професионалната ориентация на лицата, участвали в анкетната карта.

Представяне и анализ на анкетната карта

Анкетната карта се състои от 10 въпроса и е разделена на три части – въстъпителна, същинска и финална. Първите два въпроса (прил. 1 и прил. 2) са въстъпителни. Те целят да предразположат респондента, но също така и да представят важна информация за проучването. Следващата част е същинската. Важно е да се уточни, че няма нито един отворен въпрос. Това улеснява събирането на информация от анкетната карта. Също така е важно да се уточни, че някои от въпросите са дихотомни. Целта е да се получи ясен отговор от респондента, без да му се даде възможност „да избяга“ от зададения въпрос. Също така е важно да се уточни, че най-важната цел при формулирането на въпросите от анкетната карта е да няма никакво влияние върху респондента. В същинската част от респондентите се изисква повече информация, като целта е да бъдат изпълнени задачите на изследването. Ключов момент при изготвянето на анкетната карта е вмъкването на косвени въпроси (прил. 2, прил. 4, прил. 5, прил. 8). По този начин въпросът се задава към колектива, към който принадлежи респондентът, но той отговаря от свое име. Въпроси от този тип са изключително полезни, тъй като, зададени по правилния начин, предоставят нужната информация. Третата част на анкетната карта е заключителната, където се задават социално-демографски въпроси (прил. 9, прил. 10).

Метод за набиране на информация

Методът за набиране на информация ще е количествен и той е онлайн анкета. Причината е, че по този начин набирането и обработването на информацията става бързо. Също така по този начин се елиминира всякакъв възможен начин за влияние между автора на анкетната карта и респондентите.

Методика на извадката

Важно е да се уточни, че това не е изчерпателно изследване, а извадково. То обаче не е представително, а непредставително. Причината е, че за да се проведе представително извадково изследване е необходим много по-голям времеви ресурс и организация.

Анализ на отговорите от анкетната карта

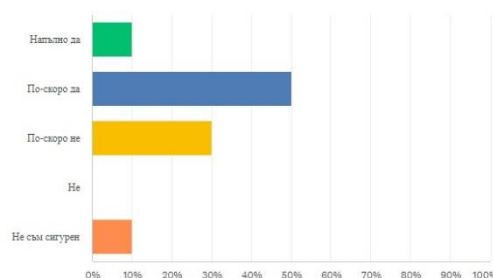
Въпрос 1 (прил. 1): Смятате ли, че служител от сферата на връзките с обществеността трябва винаги да прибягва до принципа за пълна прозрачност?

Тук 50% от респондентите отговарят с „по-скоро да“, 30% отговарят с „по-скоро не“ и 10% отговарят с „не съм сигурен“, както и с „напълно да“. Това е встъпителен въпрос, който цели да предразположи респондента към темата и задачите в анкетната карта. Интересно е, че мнозинството от анкетираните отговарят с „по-скоро да“, а само 10% от тях отговарят с „напълно да“. Въпреки че е прибързано да се правят заключения, оттук следва изводът, че според анкетираните комуникационните специалисти трябва „по-скоро“ да се придържат към принципа на пълна прозрачност. Това обаче не означава винаги.

Q1

Customize Save as

Смятате ли, че служител от сферата на връзките с обществеността трябва винаги да прибягва до принципа за пълна прозрачност? Моля отбележете само един отговор.

ANSWER CHOICES	RESPONSES
Напълно да	10.00%
По-скоро да	50.00%
По-скоро не	30.00%
Не	0.00%
Не съм сигурен	10.00%

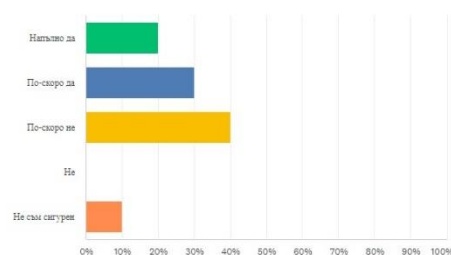
Въпрос 2 (прил. 2.): Вашият работен колектив одобрява ли използването на принципа за пълна прозрачност?

Това също е встъпителен въпрос, но както беше уточнено, за по-чувствителни теми се използват косвените въпроси. Интересното тук е, че близо 40% са дали отговор „по-скоро не“ на въпроса. Другите отговори са както следва: „по-скоро да“ с 30%, „напълно да“ с 20% и „не съм сигурен“ с 10%. Следователно близо

Q2

Customize Save as

Вашият работен колектив одобрява ли използването на принципа за пълна прозрачност? Моля отбележете само един отговор.

ANSWER CHOICES	RESPONSES
Напълно да	20.00%
По-скоро да	30.00%
По-скоро не	40.00%
Не	0.00%
Не съм сигурен	10.00%

40% от анкетираните са дали не напълно категоричен, но ясен отговор, че използването на принципа на пълна прозрачност не е напълно одобрен в техния работен колектив. Работната хипотеза тук би била, че преобладава мнението, че не винаги този принцип е най-добрият избор, обществеността не винаги трябва да бъде информирана напълно прозрачно. Преминаваме към същинската част на анкетната карта.

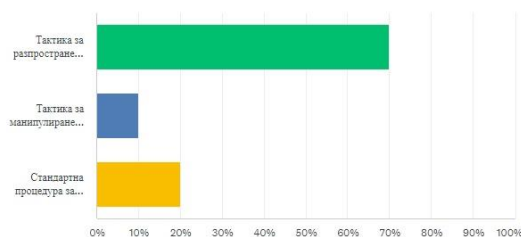
Въпрос 3 (прил. 3): Според Вас кои са най-характерните черти на контролираното изпускане на информация?

Целта тук е да се разбере колко голяма част от респондентите са запознати с този термин и дали изобщо са запознати с него. Отговорите са учудващи. Цели 70% от анкетираните посочват „Тактика за разпространение на информация в специално избран от комуникационния специалист момент, която може да служи за заблуда или проверка на общественото мнение, както и за публикуване на корпоративна информация в избран момент“, което ясно говори, че са добре запознати с тази тактика.

Q3

Customize Save as

Според Вас кои са най-характерните черти на "контролното изпускане на информация"? Моля отбележете само един отговор.

ANSWER CHOICES	RESPONSES
▼ Тактика за разпространение на информация в специално избран от комуникационния специалист момент, която може да служи за заблуда или проверка на общественото мнение, както и за публикуване на корпоративна информация в избран момент	70.00%
▼ Тактика за манипулиране на общественото мнение	10.00%
▼ Стандартна процедура за разпространение на информация, която с нищо не се отличава от другите	20.00%

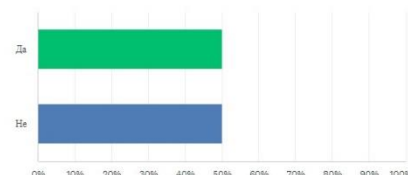
Въпрос 4 (прил. 4): Вашият работен колектив от сферата на връзките с обществеността прилагал ли е тактиката контролирано изпускане на информация?

Този въпрос е косвен, защото зададен по този начин, има най-голяма възможност за искрен и достоверен отговор от страна на респондента. Въпросът е и дихотомен. По този начин респондентът трябва да посочи само една от двете зададени опции. Резултатите тук също са

Q4

Customize Save as

Вашият работен колектив от сферата на връзките с обществеността прилагал ли е тактиката "контролно изпускане на информация"? Моля отбележете само един отговор.

ANSWER CHOICES	RESPONSES
▼ Да	50.00%
▼ Не	50.00%

любопитни. Точно 50% от анкетираните отговарят с „да“, а другите с „не“.

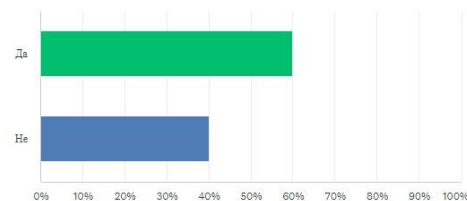
Въпрос 5 (прил. 5): Вашият работен колектив одобрява ли използването на тактиката „контролирано изпускане на информация“?

Този въпрос също е косвен и отново е дихотомен, а причините за това бяха обяснени в анализа на четвъртия въпрос. Тук интересното е, че 60% от анкетираните одобряват контролираното изпускане на информация, а 40% – не.

Q5

Customize Save as

Вашият работен колектив одобрява ли използването на тактиката "контролно изпускане на информация" ?Моля отбележете само един отговор.

ANSWER CHOICES	RESPONSES
Да	60.00%
Не	40.00%

Въпрос 6 (прил. 6):

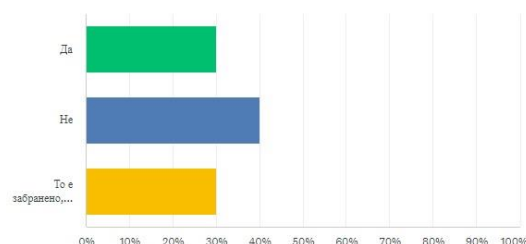
Смятате ли, че използването на тази тактика трябва да бъде забранено в Етичния кодекс на PR специалистите в България?

Този въпрос е донякъде провокативен, но отговорите му са важни, за да бъде направен извод какво е мнението на PR специалистите за тази тактика. Точно 40% отговарят с „не“, а 30% отговарят с „да“, както и че „то е забранено, макар самата тактика да не е спомената“.

Q6

Customize Save as

Смятате ли, че използването на тази тактика трябва да бъде забранено в Етичния кодекс на PR специалистите в България?Моля отбележете само един отговор.

ANSWER CHOICES	RESPONSES
Да	30.00%
Не	40.00%
То е забранено, макар самата тактика да не е спомената	30.00%

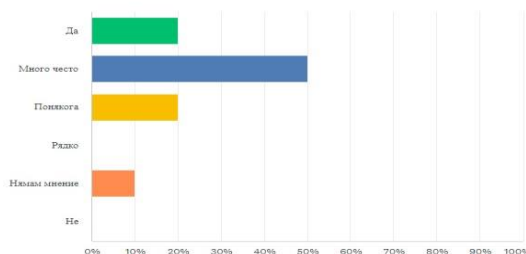
Въпрос 7 (прил. 7): Смятате ли, че се злоупотребява с тактиката „контролирано изпускане на информация“?

Отговорът на този въпрос е много важен, тъй като той не само разкрива емпиричния опит на респондентите с тактиката, но и представя тяхното мнение дали с нея се злоупотребява, или не.

Q7

Customize Save as

Смятате ли, че се злоупотребява с тактиката "контролно изпускане на информация" ?Моля отбележете само един отговор.

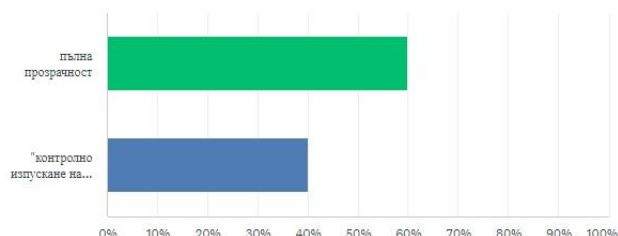
ANSWER CHOICES	RESPONSES
Да	20.00%
Много често	50.00%
Понякога	20.00%
Рядко	0.00%
Нямам мнение	10.00%
Не	0.00%

Въпрос 8 (прил. 8): Към коя от изброените тактики се придържа основно Вашият колектив?

Q8

Customize Save as

Към коя от изброените тактики се придържа основно Вашият колектив?
Моля отбележете само един отговор.

ANSWER CHOICES	RESPONSES
пълна прозрачност	60.00%
"контролно изпускане на информация"	40.00%

Това е един от най-важните въпроси в анкетната карта. Естествено, той е зададен косвено и е дихотомен. Точно 60% от респондентите отговарят „пълна прозрачност“, а останалата част – „контролирано изпускане на информация“. Тези отговори изглеждат напълно логични, тъй като постоянното придържане към тактиката за контролирано изпускане на информация крие сериозни репутационни и морални рискове, ако тя не бъде съобразена с редица фактори, включително и социалния контекст.

Въпрос 9 (прил. 9): Вашият трудов стаж в сферата на връзките с обществеността е?

Това е

заключителната част от анкетната карта.

Точно 40% отговарят, че стажът им е от 6 до 10 години в сферата на връзките с обществеността, 30% – от 16 до 25 години, 20% – от 1 до 5 години и 10% – от 11 до 15 години. От това може да се направи извод, че

мнозинството от специалистите по връзки с

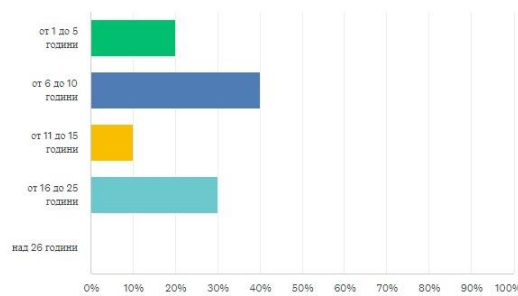
обществеността,

участвали в анкетата, имат значителен опит в областта. Това обяснява и техния богат емпиричен опит и факта, че голяма част от тях знаят какво е контролирано изпускане на информация и признават, че са го прилагали.

Q9

Customize Save as

Вашият трудов стаж в сферата на връзките с обществеността е:Моля отбележете само един отговор.

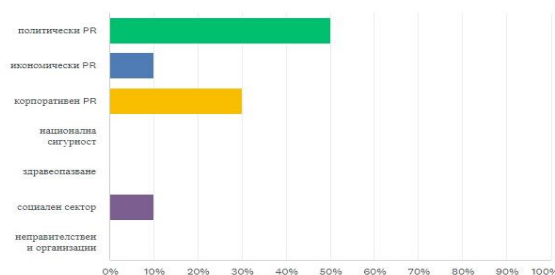
ANSWER CHOICES	RESPONSES
от 1 до 5 години	20.00%
от 6 до 10 години	40.00%
от 11 до 15 години	10.00%
от 16 до 25 години	30.00%
над 26 години	0.00%

Въпрос 10 (прил. 10): Вашата реализация в сферата на връзките на обществеността е в?

Това е последният въпрос от анкетата.

Тук 50% от анкетираните отговарят, че реализират труда си в политическия PR, 30% в корпоративния PR и 10% работят икономически, както и социален PR. Това обяснява и мнението на анкетираните в петия въпрос, където мнозинството одобряват използването на контролирано изпускане на информация.

Вашата реализация в сферата на връзките на обществеността е в:Моля отбележете само един отговор.

ANSWER CHOICES	RESPONSES
политически PR	50.00%
икономически PR	10.00%
корпоративен PR	30.00%
национална сигурност	0.00%
здравеопазване	0.00%
социален сектор	10.00%
неправителствени организации	0.00%

Извод от резултатите от анкетата:

Резултатите за проведената анкета говорят ясно – контролирано изпускане на информация присъства отдавна в сферата на връзките с обществеността и у нас и то е едно от най-разпространените в политическия PR. Работните колективи от връзките с обществеността се стремят да се придържат към пълна прозрачност, но прибегват и до използването на контролирано изпускане на информация, с което се злоупотребява доста често. Резултатите от представената анкета не са нещо ново, но те подкрепят хипотезата, че тази тактика се използва доста по-често, което води до нарушаване на комуникационния процес и често до шум в комуникацията. Това се случва, когато тази тактика не се прилага в правилния момент или когато не е съобразена със социалния контекст. Относно дилемата между пълна прозрачност и контролирано изпускане на информация, изводът след направената анкета е, че по-голямата част от участниците в анкетата основно се придържат към пълната прозрачност. Въпреки това една немалка част от тях са прилагали контролирано изпускане на информация и мнозинството от анкетираните го одобряват. Ако прилагането на тази тактика е така масово, изводът, че с нея се злоупотребява често, е напълно логичен. Следователно тази тактика отдавна присъства в PR средите, тя се използва и с нея се злоупотребява, специалистите знаят нейните основни характеристики и за какво е предназначена тя.

Заклучение

Основният извод, до който се достигна, е свързан предимно с особеностите на контролираното изпускане на информация и неговото прилагане. То може да се прилага само в строго определени случаи и в определени сектори на PR, в които неговото използване не е забранено. Това е сложна комуникация, при която информацията е средство за постигане на скрита цел от организацията и при която информацията е инструмент, който се използва в най-подходящия за организацията момент. Характерното е, че в повечето случаи авторът на комуникационното съобщение остава скрит, анонимен. Това прави комуникацията уникална по своя вид, при която авторът на комуникационното съобщение не търпи отрицателни дивиденти. Съществува и една важна особеност, свързана с контролирано изпускане на информация – вярна ли е информацията в комуникационното съобщение, или не. Ако тя не е вярна, контролираното изпускане на информация се превръща не просто в инструмент на PR, а в оръжие за масова заблуда и дезинформация, което притоворечи на всякакви морални принципи и норми.

Независимо дали искаме, или не, в днешното информационно общество сме заобиколени постоянно от обмен на данни и комуникация. И независимо дали искаме, или не, неволно или не, ние постоянно сме свидетели на прилагането на тези тактики в

съвременната комуникация. Важно е да познаваме тези тактики, техните особености, както и рисковете до какво може да доведат, ако не са приложени правилно и съобразно конкретните особености на комуникационното съобщение и комуникационния процес. Затова е необходимо да познаваме и разберем обективно това, което ни заобикаля. Само по този начин всеки един комуникационен специалист от сферата на връзките с обществеността може да бъде максимално полезен на организацията, за която работи, както и отговорен за действията си пред обществото.

БИБЛИОГРАФИЯ

Градев 2005: Градев, Д. *Психология на масите*. София, „Наука и изкуство“, 2005.

Дерменджиева 2012: Дерменджиева, Г. *Онлайн журналистика: Медиите в дигиталния свят*. София, УИ „Свети Климент Охридски“, 2012.

Десев 1997: Десев, Л. *Психология на малките групи*. София, БАН, 1997.

Ефтимова 2017: Ефтимова, А. *Двойнственият език в медиите: езикът на политическата коректност vs езика на омразата*. София, „Просвета“, 2017.

Златева 2011: Златева, М. *Мостове към консенсуса. Пъблик рилейшънс, журналистика и медии: проблемни области и конфликтни зони*. София, УИ „Свети Климент Охридски“, 2011.

Кафтанджиев 2016: Кафтанджиев, Хр. *Интегрирани маркетингови комуникации. Първа част*. София, УИ „Свети Климент Охридски“, 2016.

Кафтанджиев 2020: Кафтанджиев, Хр. *Рекламата и маркетинговите комуникации по време на черната смърт (коронавируса)*. София, УИ „Свети Климент Охридски“, 2020.

Кафтанджиев 2013: Кафтанджиев, Хр. *Хармония в рекламната комуникация. Седмо издание*. София, УИ „Свети Климент Охридски“, 2013.

Кътлип 1999: Кътлип, С., Сентър, Ал., Бруум, Гл. *Ефективен пъблик рилейшънс*. София, „Рой комюникейшън“, 1999.

Льобон 2021: Льобон, Г. *Психология на тълпите*. София „Асеновци“, 2021.

Малецке 1994: Малецке, Г. *Психология на масовата комуникация*. София, Издателска къща „Хъски“, 1994.

Московичи 2007: Московичи, С. *Ерата на тълпите*. София. „Дамян Яков“, 2007.

Начев 2009: Начев, Й. *Общуването. Как да влияем на другите*. София, „Сиела“, 2009.

Нешев 2004: Нешев, П. *Политическа психология*. София, „Парадигма“, 2004.

Петков 2005: Петков, М. *Персоналният имидж*. София, „Атлантис – Медиа“, 2005.

Петев 2012: Петев, Т. *Комуникационната спирала. Трансформации и конфликти*. София, „Аскони-Издат“, 2012.

Райков 2003: Райков, З. *PR. Технология на успеха*. София, „Дармон“, 2003.

Семов 2013: Семов, М. *Изследвания и есета за българската народопсихология. Том 2*. София, Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 2013.

Серафимова 2020: Серафимова, М. *PR. Теоретични основи и историческо развитие*. София, „Ентусиаст“, 2020.

Серафимова 2020: Серафимова, М. *PR в дигиталната ера*. София. „Ентусиаст“, 2020.

Стойков 2005: Стойков, Л., Пачева, В. *Връзки с обществеността и бизнескомуникации*. София, София 2005.

Холидей 2017: Холидей, Р. *Истината е: Аз лъжа. Изповедта на един медиен манипулатор*. София „Изток – Запад“, 2017.

Христов 2008: Христов, Ч. *Убеждаване и влияние. Кой? Защо? Как?* София, „Сиела“, 2008.

Чалдини 2005: Чалдини, Р. *Влиянието. Психология на убеждаването*. София, „Изток – Запад“, 2005.

Чан 2017: Chan, M. Joseph, L., L. F. Francis. *Advancing comparative media and Communication research*. 2017. USA, New York. Routledge, 2 may 2022
<<https://books.google.bg/books?id=gqkqDwAAQBAJ&pg=PT169&dq=controlled+release+of+information&hl=bg&sa=X&ved=2ahUKEwiS39DocD3AhU2QvEDHYr0BrIQ6AF6BAgGEAI#v=onepage&q=controlled%20release%20of%20information&f=false>>

Чонг 2010: Chong, St. *Required Information Release*. School of Engineering and Applied Sciences. 2010. USA, Harvard University. 2 may 2022
<https://people.seas.harvard.edu/~chong/pubs/cs10_required_release_t r.pdf>

Гарланд 2002: Garland, D. *The Culture of Control. Crime and Social Order in Contemporary Society*. 2002, USA, Chicago. University of Chicago press. 2 may 2022 <<https://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/C/bo4092002.html>>

Лий 2014: Lee, M., McGovern, A. *Policing and Media: Public relations, simulations and communications. New directions in critical criminology*. 2014, USA, New York. Routledge. 2 may 2022
<https://books.google.bg/books?id=DU03AgAAQBAJ&pg=PT84&dq=controlled+release+in+public+relations&hl=bg&sa=X&ved=2ahUKEwjn5pD9pfP2AhWJQ_EDHQMxCscQ6AF6BAgGEAI#v=onepage&q=controlled%20release%20in%20public%20relations&f=false>

Роудс 2015: Rhodes M., Bonawitz E., Shafto P., Chen A., Caglar L. *Controlling the message: preschoolers' use of information to teach and deceive others. Frontiers in Psychology*. 2015, USA, New York. Brown University. 2 may 2022 <doi.org/10.3389/fpsyg.2015.00867>

Стоукс 2008: Stokes, R. *EMarketing. The essential guide for Online Marketing*. 2008, USA. Quirk eMarketing. 23 april 2022
<https://books.google.bg/books?id=O2wSAwAAQBAJ&pg=PR4&dq=eMarketing.+The+essential+guide+for+Online+Marketing.+Rob+Stokes+and+the+minds+of+Quirk.+Quirk+eMarketing+Ltd.+2008,+USA&hl=bg&sa=X&ved=2ahUKEwi01d_P66n3AhUIQ_EDHQYID88Q6AF6BAgEEAI#v=onepage&q=eMarketing.%20The%20essential%20guide%20for%20Online%20Marketing.%20Rob%20Stokes%20and%20the%20minds%20of%20Quirk.%20Quirk%20eMarketing%20Ltd.%202008%2C%20USA&f=false>

Тийкър 2013: Theaker, A., Yaxley, H. *The Public relations strategic toolkit. An essential guide to successful public relations practice*. 2013, USA. Routledge. 23 april 2022
<https://books.google.bg/books?id=wFhaMINjHsQC&printsec=frontcover&dq=The+Public+relations+strategic+toolkit.+An+essential+guide+to+successful+public+relations+practice.+Routledge&hl=bg&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=The%20Public%20relations%20strategic%20toolkit.%20An%20essential%20guide%20to%20successful%20public%20relations%20practice.%20Routledge&f=false>

<https://bdvo.org/> позиция-на-комисията-по-етика-на-бдво/

<http://www.bnews.bg/article/167009>

<https://bntnews.bg/bg/a/ogromni-opashki-pred-pib-786499>

<https://btvnovinite.bg/bulgaria/ravnosmetkata-2018-shestornoto-ubijstvo-v-novi-iskar.html>

<https://darik.bg/policiata-izdirva-56-godishnia-rozen-angelov-zaradi-ubiistvata-v-novi-iskar>

<https://debati.bg/lukoil-bulgaria-rafineriata-v-burgas-raboti-normalno/>

https://www.dnevnik.bg/bulgaria/2014/07/11/2341392_preskonferenciiata_na_bnb_za_sustoianieto_v_ktb_se/?ref=id

<https://www.dnes.bg/notifikacii/2018/01/04/kuhi-firmi-za-dds-prichinata-brutalnii-razstrel-v-novi-iskyr.364022>

<https://www.dnes.bg/stranata/2022/03/02/dylgi-opashki-pobenzinostanciite-na-mesta-lityryt-skochi-nad-3-leva.522209>

<https://www.dw.com/bg/чуждите-медии-за-паниката-в-българия/a-17746620>

<https://economix.bg/bnb-poiska-namesa-na-prokuraturata-zaradi-sluhove-za-banki>

<https://fakti.bg/krimi/278265-borislav-sarafov-kolegite-piat-kafe-pushat-cigari-i-gledat-sledi-ot-novi-iskar>

<https://fakti.bg/mnenia/279127-ubiistvoto-v-novi-iskar-golam-kredit-neasni-dohodi-i-izmamni-firmi>

<https://glasove.com/novini/borislav-sarafov-shestte-zhertvi-v-novi-iskyr-sa-dryzko-ubiti-nyama-samoubijstvo>

<https://money.bg/business/booking-uvolni-hilyadi-svoi-sluzhiteli-s-video-saobshtenie.html>

<https://www.moreto.net/novini.php?n=256159>

<https://news.bg/crime/shestoto-tyalo-ot-tragediyata-v-novi-iskar-otkrito-v-kladenets.html>

<https://nova.bg/news/view/2015/05/18/111602/атанасов-контролирано-се-изпуска-пикантна-информация-за-ктб>

<https://novavest.bg/2018/01/10/сарафов-дава-отговори-за-шесторното-у/>

https://www.novinite.bg/articles/73947/Bil-Gejts-Koronavirusat-moje-da-ni-poseche-s-mnogo-po-zarazen-variant?fbclid=IwAR2hmIpcYICCg0u82nRPbh168Pr8WDPHPntuq-Zp_wf3n3CqOIqoqHm2bIE

<https://offnews.bg/politika/10-te-vaprosa-na-georgi-kadiev-za-skandala-s-ktb-362218.html>

<https://offnews.bg/politika/donchev-za-panikata-s-gorivata-predstavete-si-ako-se-angazhipa-papti-771726.html>

https://www.standartnews.com/biznes-finansi/ochakva_se_bnb_da_nalee_pari_v_pib-243916.html

<https://www.svobodnaevropa.bg/a/31735860.html>

<https://www.vesti.bg/temi-v-razvitie/tema-krizata-s-ktb/gen.-atanasov-dps-izpuska-informaciata-za-ktb-6036268?page=1>

<https://www.24chasa.bg/novini/article/6644130>

Full transparency or control release of information as a dilemma of the contemporary PR crisis

Sergey Todorov

Sofia University „St. Kliment Ohridski“
email: sergtod@gmail.com

Abstract. The use of the control release of information in today's informational 21st century is a fact and some would say it is really a problem, if it is not used properly and only in particular spheres and under specific circumstances. Others would say that it serves as a weapon or a tool for achieving a communication purpose with certain risks.

The most important in the case is that the use of such actions would show a certain actions, which were evolving in the past and that was never on the spotlight. And not only. The use of the tactics such as the control release of information is risky and could have huge and could have very heavy consequences for the communication. The control release of information is a process, used by the PR specialists to tell a certain information in a particular moment of time. The release of this information in most cases is aiming to deceive the public – it can be totally untrue, untrue and later on refuted by the PR, partially true or totally true. In the last two cases the reason is to study the public reaction for a specific intention of institution, agency, government, non government organisation. If there is no negative public reaction for the intention of the institution or organisation after the release of the information "the negative feedback" in the communication is minimal.

The control release of information is a tool in today's PR crisis, which can be applied in different communicational situations and with different purposes. This is a tactics, that is meant to be used in the moments of crisis for the public organisation and to check in most cases anonymously and not directly connected with the organisation the public reaction for an intention of the organisation or to publish deceiving information, which

aims to distract the attention in another direction. It takes resourcefulness judging the right moment to apply the tactics. The risks for the organisation are not so big, because it can hardly be proved that is used. The reason is that are using media and the right of protect the source of information without discovering the name. In this case is very difficult to know who is the real source in information.

Keywords: Control release of information, full transparency, media, distract the attention, provocation, social attitudes, public opinion.

МЕДИЕН КОРПУС

Транскрипция на откъс от телевизионното предаване „Тази събота и неделя“ по bTV (03.04.2022 г.)

Радостина Димитрова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“
имейл: radost_96@abv.bg

Етикет на записа: медии, телевизионно публицистично предаване, интервю в „Тази събота и неделя“ с шеф Андре Токев

Дата на излъчването: 03.04.2022 г.

Основна тематика: Животът на топ готвача в затвора след присъдата за шофиране в нетрезво състояние

Допълнително засегнати теми: Ситуацията преди влизането в затвора

Участници:

Мария Цънцарова – пол Ж, професия/занимание – разследващ журналист, репортер, телевизионен водещ, образование – висше, спортно-елегантно облекло

Андре Токев – пол М, професия/занимание – шеф-готвач (главен готвач), образование – висше, спортно облекло

Ситуационен комплекс: Затвор. Водещата М.Ц. и интервюираният А.Т. са разположени един срещу друг, седнали в двата края на дървена пейка – отляво е М.Ц., а отдясно – А.Т. На заден план се вижда стъклена врата, а около двамата участници има други мебели

Ситуационна тоналност: Служебна, спонтанно-неутрална тоналност (по скалата на Ризел-Тарасов-Лендел (Леонтьев, Сорокин, Тарасов 1977, 194; Виденов 1979, 30))

Транскрибирал: Радостина Димитрова, магистърска програма „Реклама и публична комуникация“, ФЖМК

Дата на транскрипцията: 03.05.2022 г.

Продължителност на транскрибирания откъс: 7 минути и 14 секунди

Линк към записа в интернет:

<https://www.youtube.com/watch?v=vXHUnwILc8k> (04.04.2022 г.)

Транскрибиран текст

М.Ц.: какво е чувството/ когато животът тече зад решетки // (по време на цялото изказване говори през усмивка; изпъва пръстите на вpletените си една в друга ръце, поставени на коляното ѝ, поклаща единия си крак, който е кръстосан)

А.Т.: (преглъща) ми/ (поглежда ту надолу, ту встрани) няма голяма промяна/ (поглежда с усмивка към Мария Цънцарова, кима и леко повдига дясното си рамо) защото за мен/ (поглежда отново встрани и надолу) дали съм зад решетки (поглежда към водещата с усмивка и повдига вежди) или извън решетките/ (накланя тялото си надясно и протяга ръка надясно, потропва еднократно с крак) животът продължава и човек трябва да се амбицира (повдига леко ръцете си и започва да извършва въртеливи движения с тях) и да използва максимума от времето си/ а не да зарови главата в пясъка/ (повдига лявата си ръка)

М.Ц.: (кима, гледайки в очите с усмивка Андре Токев)

А.Т.: и/ (поглежда встрани, затваря очите си и преглъща, отново ги отваря) така че/ (поглежда надолу и след това отново към Мария Цънцарова) използвам максимум времето за неща/ (поклаща главата си) дали ще е четене (повдига ръце) или други неща/ от които мога да се възползвам/ разбира се съм безпомощен (сбръчква вежди) в това да мога да помогна на моето семейство или на моя отбор в ресторантите/ където работя/ това най-много ми пречи/ (ту слага едната си ръка като юмрук в другата, ту отпуска ръцете си и ги повдига напред) не мога да се видя с близките/ това е наистина един неприятен момент/ (повдига дясното си рамо, поглежда встрани и пак връща погледа си към водещата) но все пак съм тука/ (накланя главата си надясно) по наказание/ (казва думата с лека усмивка и повдига вежди) (протяга дясната си ръка напред, след което отново я прибира в другата ръка) и/ нещо човек трябва да усети/ за да може следващия път да се поучи (прави жестове с ръце, които отваря и отново затваря в юмрук една върху друга) и да не прави/ амм/ (повдига палците на ръцете си, които са една върху друга, заключени в юмрук) лоши крачки// (усмихва се и кима с глава)

М.Ц.: спомняш ли си (присвива леко очи) какви мисли те връхлетяха/ когато чу присъдата// (говори през усмивка, докато задава въпроса,

поклаща леко тялото си напред, докато седи с кръстосан крак с преплетени една в друга ръце върху него)

А.Т.: (въздиша) аамм/ (въздиша отново) ммм/ не мога точно да си спомня/ беше ми неприятно/ (накланя леко глава надясно и преглъща) все пак човек (поглежда към водещата) винаги/ си мисли (усмихва се и прави жест с ръка) за времето/ (поглежда надолу) когато (поглежда отново към водещата и повдига вежди) е можел да предотврати нещата/ но не ги е предотвратил/ (поглежда настрани) присъдата беше по споразумение/ със съдията и с/ прокурора/ така че знаех предварително и предварително се бях подготвил за това нещо/ така че не беше шок/ разбира се неприятно/ но/ при споразумение е по-лесно/ защото ти уговаряш // (през цялото време поглежда ту към водещата, ту встрани, ту разпъва ръцете си и ги вдига напред, ту ги събира една в друга като юмрук)

М.Ц.: помниш ли последната нощ/ когато беше вкъщи/ преди да събереш нещата си тук и да дойдеш в Казичене// (повдига ръцете си напред, след което ги преплита една в друга и ги поставя отново върху коляното на кръстосания си крак)

А.Т.: (въздиша) да/ съвсем нормално//

М.Ц.: успя ли да спиш//

А.Т.: да/ да/ нямаше/ нямаше никакви/ проблеми със съня// (върти главата си наляво и надясно) защото имах достатъчно време/ (изтегля тялото си леко назад и повдига напред дясната си ръка) защото бях два месеца под домашен арест/ (поглежда встрани и отново връща погледа си към водещата) и/ психически успях да се настроя и да се наглася за това нещо/ (повдига напред дясната си ръка) ммм/ както се казва/ донякъде съм и по собствено желание/ (повдига напред дясната си ръка) споразумях се да дойда тук/ за да си отлежа наказанието// (няколко пъти повдига напред дясната си ръка, говори през усмивка)

М.Ц.: кои бяха нещата/ които събра/ кой беше/ какъв беше багажът/ който взе със себе си/ (ръкомаха и връща ръцете си, вплетени една в друга, върху коляното на кръстосания си крак) тръгвайки насам//

А.Т.: амм/ взех си/ стари дрехи разбира се/ защото не знаех/ нямаш представа точно/ (върти главата си наляво и надясно, поглежда ту встрани, ту към водещата, повдига вежди и говори през усмивка) амм/ бях в ареста (изпъва ръката си напред)там беше достааа/ (усмихва се, поглежда надолу, прави жест с ръце – сякаш претегля нещо) особено/ (поглежда встрани) нннетипично за мен/ (протяга дясната си ръка напред) точно както в затвор/ (протяга и двете ръце напред и кима с

глава) и си взех наистина стари дрехи но като попаднах сега тук и в Казичене вече/ (поглежда встрани и замахва с дясната си ръка) тук е по-различно/ тук е общезитието/ (повдига вежди и кимва с глава) то се води затворническо общезитие/ много по-свободно можеш дааа/ се движиш/ няма тези рестрикции без връзки/ без колани/ (ту протяга, ту сгъва дясната си ръка) така че (повдига ръцете си и прави въртеливи движения с тях) бях се подготвил зааа много по-страшно нещо/ (протяга напред дясната си ръка) а пък/ амм/ (накланя глава надясно и я връща обратно) се озовах на място/ където/ (затваря очи и отново накланя главата си) не искам да казвам хората да не си помислят/ чее/ (ту повдига ръцете си напред и ги разтваря, ту ги връща обратно) затворът си е затвор/ ноо/ може да ходя с връзки/ (посочва обувките си) може да ходя с колан/ (показва с ръце пред корема си въображаем колан) нормално да се обличам/ (протяга дясната си ръка напред) даа/ нее беше (рязко върти глава ту наляво, ту надясно) както (протяга ръка напред) в (поглежда надолу) ареста/ (поглежда към водещата) в ареста си беше наистинаа съвсем различно и от една страна беше хубаво че бях няколко дни в ареста/ (протяга напред дясната си ръка) защото аз се бях настроил наистина/ (протяга дясната си ръка напред) на (пак протяга дясната си ръка напред) екстремно нещо/ пък човек/ като открие позитивни неща/ (повдига леко ръцете си и ги движи ту наляво, ту надясно) се чувства по-добре//

М.Ц.: а как те посрещна тук затворът// (мърда рязко главата и раменете си, разтваря ръце и пак ги събира върху коляното на кръстосания си крак)

А.Т.: съвсем нормално даже в началото/ понеже наистина бях облякъл доста/ (протяга ръка напред и говори през усмивка) (поглежда надолу) стари дрехи/ (поглежда към водещата) ммм/ (сее се и гледа встрани) и момчетата/ (протяга дясната си ръка напред) бях в/ затвора (поглежда към водещата) и те са ме помислили за клошар// (протяга напред дясната си ръка) защото ми взеха и багажа/ (движи ръцете си наляво-надясно) нямах право на сак/ (протяга дясната си ръка и я свива в юмрук, сякаш държи нещо) бях с едни чували/ (връща ръката си пред тялото и отново я свива сякаш държи нещо) много е важно човек/ вътрешно да е готов за това нещо и да се примири че/ (вдига дясната си ръка до лицето и започва да прави с нея въртеливи движения, сякаш изброява нещо) не го очаква петзвезден хотел/ (кима и отваря широко очите си) ами отива все пак в затвора//

М.Ц.: сам ли в стая// (повдига и разтваря ръце, след което ги връща отново на колято на кръстания си крак)

А.Т.: (поглежда встрани) в момента ли (вплита пръстите на ръцете си и ги мърда)

М.Ц.: мхм (кима)

А.Т.: в момента не/ по двама сме по трима/ зависи// (кима, движи глава си наляво и надясно)

М.Ц.: с какъв човек делиш дните си сега// (разтваря ръце и ги поставя върху коляното на кръстосания си как)

А.Т.: много/ (кима встрани) много приятен (усмихва се) горе-долу сме на една възраст/ (вдига дясната си ръка и я свива към тялото) (кима) и много/ той обича да чете книги аз обичам да чета книги/ дискутираме/ мии/ (кима) много добре [...]

М.Ц.: той за какво лежи тук//

А.Т.: (смее се) трябва ли да го разказвам// (протяга дясната си ръка напред)

М.Ц.: както прецениш//

А.Т.: мии/ (поглежда встрани) точно и аз не знам/ (поглежда към водещата) не съм се интересувал/ (поглежда встрани) Поли се казва/ (протяга дясната си ръка напред) (измества тялото си леко вдясно) съвсем/ има си/ (протяга дясната си ръка напред) минало което е/ но той/ се/ въобще съвсем си е променил коренно мисленето/ въобще има/ (протяга дясната си ръка напред, сякаш изброява нещо) идеи след като приключи тук/ (повдига рамене) много добре да се развива напред/ (протяга дясната си ръка напред) така че [...]

М.Ц.: за какво си говорите с Поли// (повдига рамене)

А.Т.: (повдига и разтваря ръцете си) за/ най-различни неща от живота/ (отново повдига и разтваря ръцете си) и/ за книгите които/ (протяга дясната си ръка напред) той чете (посочва с длан водещата) и аз чета/ (посочва с длан себе си) заа/ някой път/ (протяга дясната си ръка напред и преглъща) за новините [...] (пак протяга дясната си ръка напред)

М.Ц.: какво четеш//

А.Т.: в момента чета/ (смее се и поглежда встрани, след това отново към водещата) сега точно прочетох една книга (поглежда встрани, кима и повдига леко дясната си ръка) която се казва Как да работим само четири часа в седмицата// (поглежда към водещата)

М.Ц.: *(кима и повдига рамене)* звучи като бъдещ творчески план// *(усмихва се)*

А.Т.: *(завърта главата си наляво и после поглежда отново към водещата)* просто е интересно наистина как/ човек с по-малко време/ но много по-ангажирано да се развива напред// *(протяга ръката си напред)*

М.Ц.: как минават дните тук в/ затворническите общежития// *(протяга лявата си ръка напред два пъти, след което отново я преплита в другата си ръка върху коляното на кръстосания си крак)*

А.Т.: а/ всеки ден се случва нещо/ [...] *(говори през усмивка)*

М.Ц.: какво например толкова може да се случи в един живот под режим// *(протяга лявата си ръка напред, прави жест за изброяване и я връща в другата върху коляното)*

А.Т.: ми идват нови хора/ *(свива ръката към тялото си)* тръгват си/ *(протяга дясната си ръка напред)* смисъл/ *(поглежда встрани)* идва примерно запис/ отиваме да си вземем парите *(ту свива, ту протяга дясната си ръка)* които ни изпращат/ ходя аз/ всеки ден ходя на фитнес/ има закуска/ след това обяд вечеря/ *(движи дясната си ръка ту вляво, ту вдясно)* разхождаме се тук в/ *(поглежда настрани и посочва с показалец зад гърба си, затваря очи и прави до рамото си въреливо движение с дланта, обърната с пръстите надолу)* на плаца/ който е// това е хубавото/ че тук в откритото общежитие нали затворническото ти можеш да се разходиш когато поискаш/ *(прави отново въртеливото движение с дланта, но пред тялото, след което прогята и сгъва дясната си ръка)* не си затворен както в затвора там имаш само определени часове/ *(протяга напред дясната си ръка и прави насечени движения с нея)* тук можеш постоянно да вървиш/ *(вдига показалец и описва кръг с него)* да комуникираш с хората и така/ отиваме на шопинг да си купим вода/ нещо така/ имаме лафка в която пазаруваме и така [...] *(ту протяга напред дясната си ръка, ту я сгъва, смее се)*

М.Ц.: как са цените на лафката сега всички много се оплакват че всичко е много поскъпнало [...]

А.Т.: ами ние не знаем какви са цените отвън// *(смее се)*

М.Ц.: добре

А.Т.: *(смее се)*

М.Ц.: помагаш ли в кухнята//

А.Т.: засега още не/ чакам/ (поглежда встрани) да ми разрешат/ (поглежда към водещата и протяга дясната си ръка напред) ще видя кога ще стане/ засега// но момчетата някой път ме питат за някой съвет и аз им казвам// а/ храня се всеки ден в/ столовата/ готвят за тези продукти които имат добре/ (протяга дясната си ръка напред) но от време на време искат някои съвети така че (повдига дясното си рамо) помагам/ (поглежда надолу) но идеята ми е нали ако мога наистина да работя/ (поглежда към водещата)

Транскрипция на откъс от телевизионното предаване „Тази сутрин“ по bTV (20.06.2022 г.)

Радина Джабирова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“
имейл: rkdzhabirova@gmail.com

Етикет на записа: медии, телевизионно публицистично предаване, дискусия в „Тази сутрин“ по БТВ

Дата на излъчването: 20.06.2022 г.

Основна тематика: актуализация на бюджета (политика)

Допълнително засегнати теми: заплати, пенсии, бизнес, инфлация

Участници:

Златимир Йочев: пол М, професия/занимание – журналист и телевизионен водещ, образование – висше, официално облекло;

Мика Зайкова: пол Ж, професия/занимание – икономически експерт и бивш председател на НС, образование – висше, официално облекло;

Христина Христова: пол Ж, професия/занимание – политик и бивш министър на труда и социалната политика, образование – висше, официално облекло.

Ситуационен комплекс: телевизионно студио с три стола и голяма маса. Водещият З.Й. е отдясно, а гостите М.З. и Х.Х. са отляво.

Ситуационна тоналност: възвишена, служебна (спонтанно-неутрална)

Транскрибирал: Радина Джабирова, специалност „Реклама и публична комуникация“, ФЖМК

Дата на транскрипцията: 20.06.2022 г.

Продължителност на транскрибирания откъс: 9.5 минути

Линк към записа в интернет: <https://btvnovinite.bg/predavanja/tazi-sutrin/mika-zajkova-v-tozi-vid-aktualizacijata-njama-da-se-prieme.html>
(20.06.2022 г.) - започва от 27.0 сек.

Транскрибиран текст

З.Й.: добро утро

М.З.: добро утро (усмихната със събрани шепи поставени на масата пред нея) ---

Х.Х.: добро утро (усмихната със събрани шепи поставени на масата пред нея) ---

З.Й.: актуализацията мина на първо четене в бюджета/ въпроса е ако бъде приета без промени в този си вид/ (движение с дясната ръка и леко докосване на масата) ще го усетят ли българските граждани госпожо Зайкова // (обръща се към М.З. и се усмихва, бърз поглед към Х.Х.)

М.З.: сега // нека да си говорим реално в този вид актуализацията няма (поставя акцент и повдига вежди) да бъде приета / защото сме в особена ситуация/ (докосва ръце пред себе си, във въздуха) ние сме в политическа криза (раздалечава ръце и ги поставя на масата, отпуска торса леко назад) // и ся ще почне едно наддаване/ та свят ще ни се извие // (ръкомаха синхронно с две ръце пред торса) но ако трябва да говорим сериозно по бюджета/ (гледа надолу) аз искам да кажа едно изречение за този бюджет/ този бюджет/ (гледа надолу и кима с глава многократно) тоест това е актуализация/ (с дясната ръка описва няколко кръгови движения пред лицето си) е слонче на глинени крака // да ви кажа защо/ защото (поглежда над очилата си и беззвучно пляска еднократно с ръце) във този/ този бюджет и тази актуализация е построена на неверни прогнози // (със събрани длани описва няколко движения напред и назад, повдигнала е вежди и поглежда отново над очилата) нито ръста на брутния вътрешен продукт ще бъде нали две и девет/ (започва изброяване на пръсти) по никакъв начин (размахва показалеца на дясната ръка, описвайки знака за „не“) защото нито една агенция не дава повече от едно и седем или две и едно за ръст (кима с глава леко наляво и надясно, няколко пъти поглежда надолу към масата и над очилата, през цялото време държи показалеца на лявата ръка) ...

З.Й.: а инфлацията която е заложена // (формална стойка и лице с обрани емоции, гледа към М.З.)

М.З.: инфлацията/ едно и девет в никакъв случай //

Х.Х.: единайсет и девет //

М.З.: тя вече през май е петнайсет и шест/ (отваря и събира длани)
нали айде тва е индекса на потребителските цени // (кръгови
движения с дясна ръка) дори и да вземем хармоничния индекс/
(вдигнати вежди и кръговите движения с ръка продължават) той е пак
е над дванайсет/ нали/ освен това всеки месец инфлацията расте с
две две и две // (показва с дясна ръка леко раздалечени палец и
показалец, С-образно) значи като дойде края на годината/ (посочва с
дясна ръка нагоре и поглежда нагоре) а тва е инфлацията за май
месец/ (скръства ръце на масата пред себе си и свежда глава леко
надолу) дори предположението на господин Дянков (посочва с
показалец на дясна ръка в пространството) за четиринайсет процента
средногодишна/ е доста оптимистична // (прибира ръце пред себе си,
описва кръгови движения с главата) нито петрола е сто долара/
(изброява на пръсти, поглед нагоре) защото той вече е сто и двайсет/
(понижава тона на изказване) макар че ние ползваме руски петрол/
(посочва с две длани себе си, докосвайки гръдния кош) който е
седемдесет и осем/ (разперва ръце) ама цените растат // (посочва с
лява длан и събрани пръсти в пространството и силен акцент върху
„ама“) ---

З.Й.: от началото на войната по-евтин // (формалната стойка е без
промяна и прави движение, подобно на широка усмивка, но само с
уста и гледа към М.З.) ---

М.З.: вие видяхте/ че тия двайсет и пет стотинки прословути/ (силен
натиск с дясна ръка върху малкия пръст на лява ръка, последван от
няколко кръгови движения с двете длани) те отдавна вече заминаха//
(силно акцентиране върху „заминаха“) има/ искам да кажа още нещо/
искам да кажа/ че не може да строиш бюджет на неверни прогнози //
(акценти на всеки слог с помощта на две събрани длани, които леко
докосват масата) и най-страшното идва сега/ между първо и второ
четене/ защото сме си политическа криза/ (акценти на слоговете с
разтворени ръце и леко докосване на масата) и защото ще почне
наддаване // и тогава нито тавана на дълга ще бъде/ (посочва с лява
ръка нагоре) нали десет цяло и три процента/ сигурно ще се наложи
повече/ нито дефицита ще бъде четири и едно // (прехапва устни и
разтрива червило)

З.Й.: госпожо Христова/ какво ще бъде запазено от този вариант на
актуализирания бюджет/ какво ще бъде спазарено/ за да има
политическо спокойствие // (жестикулира кръгово с дясна ръка, с
разперени пръсти, и междувременно държи химикалка със същата
ръка)

Х.Х.: има една голяма група хора във България/ два милиона и шейсет
хиляди които очакват актуализацията на този бюджет // (кръгово
жестикулиране с ръцете и повдигнати вежди, гледа към водещия)

З.Й.: пенсионерите са това //

Х.Х.: трябва обаче да кажем/ че сериозно се променя пенсионната политика // няма осъвременяването да става по закона/ по кодекса за социално осигуряване/ от първи юли казват че средната пенсия със двайсет и три процента ще нарасне/ нали десет процента плюс шейсетте процента вътре ще се вкарат // ето това не е по пенсионните принципи/ няма нищо общо // и не само като ковид добавка тези шейсет лева ще влезнат/ но и за бъдещите пенсионери // (съвсем леко жестикулиране с ръцете)

З.Й.: сега има ново предложение/ което е на БСП/ те казват тази ковид добавка да се превърне в инфлационна добавка // според вас справедливо ли е/ (повдигната неподвижна лява ръка от лакътя до дланта и подпрян лакът на масата) разумно ли е // (отпуска ръка на масата)

М.З.: ма се тая е тя няма връзка с/ няма връзка с осигурителния приход... (удря дланите една в друга) ---

Х.Х.: тя е сума/ тя не е принцип/ --- не е принцип в осигуряването // (акцент с дясна длан в две събрани длани) основният принцип/ всеки път се опитвам да го припомням/ осигурителното право на човека/ тоест неговата пенсия/ да е в съответствие с осигурителния принос на човека // (тактува с докосване на масата на всеки слог с дясна ръка и с изпъната длан, думата „принос“ е с акцент в тона) същото става и от първи октомври // и там едната година ще се вземе предвид средния осигурителен доход ако е по-висок/ (посочване нагоре с дясна ръка) другата година ще се вземе предвид осигурителния стаж // на какъв принцип // това е много сериозен удар според мен върху пенсионната система/ (накланя глава наляво) макар че хората очакват да има увеличение/ защото инфлацията изяде доста от техните пенсионни средства // (лека жестикулация с ръцете, много силно повдигнати вежди, гледа директно водещия)

З.Й.: кои ще бъдат най-разочаровани госпожо Зайкова/ онези с малките пенсии/ или с по-големите // (събира длани и ги насочва към М.З.) ---

М.З.: най-страшното е/ --- че няма финансово обезпечение за тази сума // (ръкомаха с ръце)

З.Й.: откъде ще дойдат парите/ защото има тук спекулация //

М.З.: сега/ аз ще ви кажа три цифри/ (изброява на пръсти) а във а всеки/ всяка държава и всяко правителство обича инфлацията/ защото идват инфлационни пари при приходите // (силна жестикулация) само че/ във нашите приходи идват данъчни приходи

само двеста триста четирийсет и седем милиона повече/ и във
неданъчните само двеста и четирийсет // (тактува с показалецът на
дясната ръка върху малкия пръст на лявата) тоест петстотин
осемдесет и седем милиона/ (акцентиране с разтворени длани на
двете ръце, ръцете са повдигнати) а ни трябва един милиард
шестстотин трийсет и пет само за пенсиите // (сочи с показалец и
издължена дясна ръка назад в празното пространство на студиото)

Х.Х.: само за пенсиите //

М.З.: и другото/ ние ще чакаме да ни го дадат заемообразно от ПВУто/
от плана за възстановяване // извинявайте/ но тези пари ние трябва
да ги върнем // не забравяйте че (изразена жестикуляция)...

З.Й.: управляващите обаче отричат/ (М.З. е в кадър и прави жест с
вдигната дясна длан към „стоп“ към З.Й.) че от там ще дойдат аз ги
попитах лично от дълга/ или Асен Василев каза от приходи // ---

М.З.: те няма откъде // --- тогава ще ги вземат или от капиталовите
разходи/ (изброява на пръсти) или ще ги вземат от тия три милиарда/
дето качиха // (силна жестикуляция с разтворени ръце, едновременно
се обляга назад) но аз искам да ви кажа следното/ (размахва
показалец на лява ръка и се обляга напред) че догодина вече няма да
ни трябва този един милиард и шестстотин/ а три и седем/ а по-
догодина четири и два милиарда // (сочи с показалец на лява ръка)

Х.Х.: и въпреки...

М.З.: и тва означава/ че (пляска с ръце, с обърнати длани) ние
обещаваме на пенсионерите/ (разтваря ръце) ама няма с какво
финансово (скръства ръце пред себе си)...

З.Й.: няма да го няма как да го обезпечим/ да // (глежда към Х.Х. и
докосва изправена химикалка до масата)

Х.Х.: и въпреки всичко/ нека тези мерки да не ги наричаме анти
инфлационни/ --- защото не съм убедена че имат този характер нали
(кима с глава, повдигнати вежди, дланите са пред нея с много лека
жестикуляция)...

М.З.: о не //

Х.Х.: антикризисни или най-вече социални мерки // въпреки всичко
хората ги очакват тези мерки // другите държави отдавна вече
изпълняват своя пакет от антикризисни мерки // (кима с глава,
повдигнати вежди, дланите са пред нея с много лека жестикуляция) --

-

З.Й.: трябва ли да ги има обаче/ госпожо Христова // ---

Х.Х.: даже вече са/ повечето държави са в период на корекции/ нали/ на пробация на това което са дали // (обляга се назад)

З.Й.: ако допълнително ще напомним инфлацията/ защото съм разговарял със многократно с експерти и финансисти и икономисти/ казват тези мерки допълнително ще напомним инфлацията // трябва ли тогава (сочи към гостите с химикалка в лява ръка) ---

М.З.: да така е/ не само това е/ --- отваря се ножицата в дефицита е надолу/ разбирате ли // (жестикулация с две длани със събрани пръсти) ние вече над петдесет процента ще плащаме от данъците // (поставя дланите вертикално на масата) (скръства ръце)

Х.Х.: има един баланс/ в който/ за който трябва да се внимава // инфлацията/ да/ не трябва да се помпа инфлацията/ но не трябва да останат и хората без всякаква подкрепа в кризисната ситуация // цените нарастват (тактува с дясна ръка, дланта е вертикална)... (прочиства си гърлото и поставя лява длан пред лицето)

М.З.: и затова/ и затова/ откъде ще дойдат парите // (жест с ръце към себе си) това означава/ че трябва/ макар че тва е про-инфлационна мярка/ доходите малко да се вдигнат/ защото те са под/ много под инфлацията // (засилена жестикулация) девет цяло и два процента е ръста на доходите/ (изброяване на пръсти на лява ръка) а петнайсет цяло и шест е вече инфлацията (разтваря ръце) //

З.Й.: говорите за доходи/ минималната работна заплата обаче остава замразена (държи химикалка в дясна ръка с лека жестикулация) ---

М.З.: замръзва // ---

З.Й.: това на фона на всичко случващо се/ какъв ход е //

Х.Х.: замръзна минималната заплата // да/ защото се случва второ увеличение за тази година/ а аз си мисля че поне от първи януари отново ще има увеличение на минималната работна заплата // сега/ като се казва политика за доходи/ трябва да се има предвид че/ (гледа надолу и поддържа лека жестикулация с ръцете) държавата няма кой знае колко лостове да влияе на доходите // то е минималната заплата/ ето пенсиите/ както административно се пипа в цялата пенсионна система (гледа към водещия с леко смръщени вежди) до известна степен/ пенсиите (гледа надолу) и заплатите на държавните служители // (гледа към водещия) всичко друго трябва да са условия за правене на бизнес // ето защо аз винаги/ когато говорим за тези антикризисни мерки/ (гледа надолу) апелирам да има баланс на мерките/ да има подкрепа за производството/ за бизнеса/

за индустрията // (гледа към водещия) тези например компенсационни мерки за електроенергията са добре/ добри/ (гледа надолу) да видим дали ще продължат те/ --- точно както каза госпожа Зайкова откъде ще дойдат средствата за тях //

М.З.: ама те са за май и юни ---

М.З.: ама не/ ето те са за май и юни // а трябва да се подкрепи бизнеса // и той би могъл да бъде подкрепен/ и той би могъл да прогресира/ ако се/ вместо да пишат някакви ДДСта разхвърляно и акцизи тука и там/ да бяха/ да/ (засилена жестикулация с ръце) да бяха (удар по лява ръка с дясна) отнели да/ плащането на данък на корпоративния данък за реинвестирана печалба // (тактува с дясна ръка по масата) тогава бизнесът ще реинвестира/ ще прави нова техника/ нова технология/ (засилена жестикулация с ръце) ще има нова (изброява на пръсти) конкурентоспособност/ (задъхва се в края на думата) и ще има ново ДДС/ ще има нова (кашля) добавена стойност // тоест/ ще може да изнася/ (посочва с длан напред) и да получава печалба/ (посочва към себе си) и да вдига доходите // (вдигнат палец на дясна ръка, ръката е във въздуха) не административно (показалец сочи към масата и я докосва) а бизнес (вдигнат палец на дясна ръка, ръката е във въздуха) ...

З.Й.: всичко сякаш тръгна погрешно/ защото приемането на бюджета за две хиляди двайсет и втора година (сочи с лява ръка към гостите) се забави (отпуска лява ръка на масата) със два месеца но (кръгово движение с дясна ръка) ...

Х.Х.: от април го приеха/ първия бюджет //

З.Й.: но/ ако хванем/ и видим че предишният от две хиляди двайсет и първа година (гледа надолу) е бил разчетен/ така че да действа малко по-дълго/ може ли сега този приетия през пролетта на тази година/ да действа малко по-дълго // необходимо ли е сега да го променяме в средата на годината // (гледа към гостите и има движение с ръцете, но то не влиза в кадър)

Х.Х.: аз си мисля че ако не се състои актуализацията/ управлението е длъжно да направи вътрешни размествания в бюджетните показатели (лактите са на масата, торсът напред)...

З.Й.: може ли да със такива //

Х.Х.: и да има/ и да има някакъв пакет мерки и за хората и за бизнеса // ето/ финансистите казват че има възможност (посочва М.З.)---

М.З.: има/ има мегдан защото осем милиарда са капиталовите разходи/--- а са поканени/ похарчени само осемстотин седемдесет и

два милиона // (неподвижна е) тоест това може да служи като резерв
// и ако не се приеме да вземат пари от там // (засилена
жестикация с ръце)

З.Й.: с по няколко думи/ най-силния момент на това което предлагат
управляващите в момента в бюджета/ (гледа надолу) и най-слабия //
какво трябва да бъде запазено/ и какво да бъде надградено/ от двете
ви // (гледа към гостите и описва кръгови движения с дясна ръка,
държи химикалка)

М.З.: какво да ви кажа/ ами той просто трябва да се прекрои наново
// (засмива се, ръцете са скръстени пред нея)

Х.Х.: а и/ и най-вероятно между първо и второ четене ще стане едно
голямо прекрояване/ такава е традицията парламентарната при
обсъждане на бюджет (гледа към водещия) ---

М.З.: а сега ---

Х.Х.: и опозицията винаги ще наддава малко повече // и но/ но пак
казвам необходим е пакет от мерки/ а дори да имат слабости/ трябва
да се потърси малко повече баланса (гледа надолу и леко движи торса
напред и назад) между помощта за хората и помощта за бизнеса/ за
икономиката на България // (гледа към водещия и кима с плавни
движения)

М.З.: така е //

З.Й.: благодарим ви // сериозни промени между първо и второ четене
(гледа надолу и подрежда работните си листове) се очакват // следим
тази тема наред с всички политически трусове във властта // останете
с тази сутрин време е за новините и Виктория Готева // (гледа в
камерата)

ДИСКУСИИ

Как медиите отразяват проблемите на преподаването на българския език във висшите училища

Силвия Коева

ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“
имейл: ssilvia_koeva@abv.bg

Елица Топалова

ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“
имейл: elitsatopalova77@abv.bg

Резюме. Статията проследява медийното представяне на проблемите на преподаването на българския език във висшите училища. Поставя се акцент върху ролята на медиите за формирането на общественото мнение и за създаването на обществени нагласи. В текста се прави опит да се даде отговор доколко и по какъв начин проблемите на преподаването на българския език в сферата на висшето образование достигат до широката общественост, доколко се приемат за важни и актуални и как журналистическите текстове успяват да повлияят върху нагласите на хората. В резултат на преглед на материали, публикувани и в популярни, и в по-малко посещавани български електронни медии, се представят водещите теми, около които медийните текстове, посветени на българския език във висшите училища, се обединяват.

Ключови думи: медии, преподаване на български език, висши училища

Медиите не само предоставят лесен и бърз достъп до информация, а и играят основна роля за формирането на общественото мнение и за създаването на обществени нагласи. Най-силен потенциал за такъв тип въздействие притежават текстове, принадлежащи към информационните жанрове и достигащи до нас посредством най-популярните национални медии. Новините първи оповестяват най-значимите събития, най-търсени са от медийните потребители с цел получаване на информация и се ползват с висока степен на доверие. Те определят акцентите на деня, темите, заслужаващи да достигнат до аудиторията, но трябва да се вземе предвид, че върху подбора на представяните актуални събития могат да се отразят субективни фактори. Водещ е, разбира се, стремежът към по-висок рейтинг. Евдокия Борисова пише: „Редица външни и вътрешни фактори влияят върху облика и хода на новините (...) Но на първо място стои вездесъщата субективна авторова преценка за това *дали въобще това е новина*“ (Борисова 2011: 112).

Образованието попада в списъка на така наречените твърди новини (вж. Воденичаров 2003: 181), но не е трудно да се забележи, че в българското информационно пространство преобладават материалите, посветени преди всичко на политиката, икономиката и престъпността. Затова е важно да се знае доколко и по какъв начин проблемите на преподаването на българския език в сферата на висшето образование достигат до широката общественост, доколко се приемат за важни и актуални и как журналистическите текстове успяват да повлияят върху нагласите на хората.

През последната половина година сме информирани по няколко основни въпроса, отнасящи се до висшите учебни заведения и несъмнено засягащи преподавателската работа. Активно се обсъжда предложението на Министерството на образованието и науката за сливане на университети, подобряването на качеството на висшето образование, промяната в изискванията за атестиране на преподавателите, борбата срещу плагиатството. Засяга се и икономическата страна, като се говори за повишаване на финансирането на университетите. Представят се двете крайни позиции за въвеждането на реформи във висшето образование. Прегледът на водещите материали по тези теми показва, че най-актуалните новини от сферата на висшето образование от първата половина на 2022 г. са в слаба степен обвързани с въпросите на българския език, но все пак такава връзка е налична при обособилата се тема за предстояща промяна на критериите за атестиране на преподавателския състав. На няколко места се засяга проблемът доколко са адекватни те на спецификата на работа в областта на хуманитарните науки, както се вижда от следната извадка от аналитичен материал на Segabg.com от 10.05.2022 г.:

И Айнщайн няма да покрие новите академични изисквания на МОН

...

И пак за социалните и хуманитарни¹науки

Дежурна критика към минималните изисквания е, че те са подходящи за точните науки, но не и за хуманитарните.

¹ В примерите се използва болд за открояване на заглавията, както и за да се акцентира върху смисъла на определени отрязъци, по-тясно свързани с изложението, а подчертаването се използва, за да се обърне внимание на различните видове грешки в оригиналните текстове.

Проблемът се засяга бегло и в кратко изречение в новина на Trud.bg от 11.05.2022 г.:

Денков сам редактира критериите за атестиране на професори

...

„Променено в момента е да се подготвят правила, които са по-унифицирани като подход, защото предишните страдаха от разнородност. И второ – **да се отчита спецификата на различните научни области**“, каза министърът.

Но се откриват и текстове с уточнение относно научната продукция на български език и бъдещето на редица уважавани български издания, като новината със заглавие **СУ драматично отказва атестацията на министър Денков** (Segabg.com, 18.05.2022 г.), в който се съобщава:

... „Пренебрегването априори на научните издания в България е форма на самоунижение и злепоставяне на науката с български адрес.

Фиксацията върху публикации в списания, отразени в общо 3 бази данни (WoS, SCOPUS и ERIH +) е унищожителна за българската хуманитаристика и социалните науки и обрича правенето на наука на български език на постепенно отмиране“, казват философите, според които философията на промените води до „деинституционализиране на науката, като практически обезсмисля съществуването на НАЦИД и българската научна периодика в областта на социалните науки“. Според тях предложените промени водят до дискриминационно разделяне на държавните от частните университети и до противопоставяне на професионалните направления.

Подобно е съдържанието на част от текст на Offnews.bg от 18.03.2022 г.:

Софийският университет отхвърли реформите на Денков

...

Според Вас кои са проблемните моменти в предложенията му?

Всичко предложено до момента по отношение на хуманитаристиката на практика **подценява абсолютно работата с български, на български, за България**. Всички, което се занимаваме с българска литература, с история, ако щете с българско законодателство, все пак адресатът ни е България и писането на български. Идеята да пишем тези неща на английски малко е нелепа. **Идея за съхраняване и култивиране на този език, на българския, е наша грижа**.

На същата дата, но с половин час по-късно „Дневник“ представя тази новина, дори с почти еднакво заглавие (**Софийският университет отхвърли предложената от Денков реформа**), но съдържанието е съкратено – премахната е именно частта, отнасяща се до публикуването на български език. Явно не е оценена като толкова важен аспект.

Прави впечатление, че макар тези въпроси все пак да са засегнати в няколко текста, намират място или в аналитично-коментарни материали, интервюта, или в средата на разширени информации, където важността на фактите се възприема като по-слаба.

Темата за българския език се актуализира всяка година покрай 24 май, рядко във връзка конкретно с проблемите на преподаването му в университетите. Обикновено също извън новинарските емисии и с преливане на отделни теми, както е в следното интервю, излъчено в предаването „Социална мрежа“ на NovaNews и публикувано на Nova.bg на 24.05.2022 г.:

Повлия ли глобализацията върху начина на говорене на младите хора

Коментар на преподавателя по съвременен Български² език в НБУ Георги Цонев

Мит ли е функционалната неграмотност на младото поколение? Какъв е техният език и как технологиите го променят?

Отговорите на тези въпроси ще научите във видеото от асистент преподавател по съвременен Български език в НБУ Георги Цонев.

Дори тези материали да не са насочени пряко и единствено към проблемите на преподаването на български език в университетите и понякога да представят негативни явления, имат потенциал да постигнат и положителен ефект. Като цяло интервюта с преподаватели и студенти, новини за техни постижения, за изнесени лекции и под. не са рядкост. Те представляват своеобразна реклама³

² Според брояча Alexa.com Nova.bg е сред най-посещаваните новинарски сайтове у нас (по данни, публикувани на E-vestnik.bg, 11.02.2021 г., е най-посещаваният за 2020 година), затова е повече от недопустима подчертаната правописна грешка в заглавието, особено в текст, посветен на въпросната тема. Такива явления са показателни за актуалността не само на темата за проблемите на преподаването на българския език, но и за ролята на държавата и на медиите за разрешаването им.

³ Това явление се описва от Е. Добрева в книгата ѝ „Аспекти на масмедийната „реалност“, но там се анализират текстове за постижения на ученици (Добрева 2011: 163-164). Средното образование попада значително по-често във фокуса на българските медии.

на висшите учебни заведения, факултетите, катедрите и специалностите, в които се изучава български език. Но повечето от тях намират място в регионални медии, публикуват се на не особено популярни сайтове, т.е. обхватът на това въздействие е ограничен. Има, разбира се, и изключения като следващата новина на Dariknews.bg от 26.05.2022 г.:

Йотова: Българският език трябва да бъде съществена част от портфолиото на политиците

За качеството на публичната реч, за **езика на политиците и езика в медиите** разговаряха на „Дондуков“ 2 вицепрезидентът Илияна Йотова и студенти, специалност „Българска филология“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, и ученици от 21. Средно училище „Христо Ботев“, София. В срещата участваха и преподавателите езиковеди доц. Надежда Стаянова и доц. Владислав Миланов. Двамата от години изследват публичната реч на политиците.

Вицепрезидентът поздрави студентите, че са избрали „Българска филология“ – специалност, която дава много богата обща култура и създава солидна основа за всяка професионална реализация. „Езикът е белег на идентичност, на суверенитет, на национална памет – **във ваши ръце е битката за неговото опазване и разпространение**“, заяви Йотова.

[...]

Вицепрезидентът Йотова представи идеята си за създаване на Български национален културен институт по примера на Гьоте институт или Сервантес и срещна одобрението на гостите. Обсъдени бяха и **загубените позиции на лекторатите по български език и култура в университети по света**. Илияна Йотова сподели и за подготвяните от нея **форуми, посветени на българския език и на кирилицата**.

Споменаването на университета и на предимствата на специалност „Българска филология“ отнасят тази разширена информация към посочените текстове. Положително явление е и засягането, макар и в самия край, на въпроса за преподаването на българския език в чужбина, а тази тема обединява някои медийни публикации в отделна, за съжаление, не особено голяма група, които също се срещат предимно на информационни сайтове със сравнително по-слаба посещаемост. Във връзка с 24 май на сайта Kmeta.bg (24.05.2022 г.) е публикуван следният текст:

Проф. Игнатов призова: Да се изграждат катедри по българистика в световните университети

Трябва в световни университети да се изграждат катедри по българистика, а това става с активна българска позиция и финансиране. Нашата мисия е да разпространяваме словото. Това каза проф. Сергей Игнатов, български историк-египтолог и политик, министър на образованието и науката в периода 2009-2013 г.; ректор в Европейския университет за хуманитарни науки във Вилнюс, в празничната програма на Радио „Фокус“ по повод 24 май.

В последно време може да се прочетат новини като тази на Bnr.bg: **Продължава инициативата за популяризиране на българските университети зад граница** (12.05.2022 г.), или на Mediapool.bg **Бум на съвместни програми между български и чужди университети** (8.02.2022 г.), но в тях се изтъкват най-вече направления като *Икономика, Туризм, Информатика и компютърни науки*. Новините, отнасящи се до българистиката зад граница, не са много, а някои от по-актуалните в момента са като тази на БНР със заглавие **Центърът по българистика в Мелитопол, Украйна, продължава мисията си**. Публикувана е на 13.04.2022 г. и в нея повече се обръща внимание на последиците от войната в Украйна. Често, както в случаи като този, актуалността на някоя тема променя насоката на останалите новини. Като второстепенен, дори третостепенен факт в следващата извадка от новина на БТА (Bta.bg, 25.03.2022 г.) се представят курсовете по български език, организирани за украински студенти:

Университети в България и по света помагат на студенти от Украйна да продължат обучението си

...Колежът в Добрич на Висшето училище по мениджмънт във Варна също обяви, че ще настанява безплатно украински студенти и преподаватели. **"Друга форма на подкрепа, предлагана от университета, са безплатните курсове по български език за желаещите да останат в страната, както и безплатно настаняване и изхранване"**, добави той.

Курсовете по български език за украинските бежанци са сред най-актуалните новини през последните няколко месеца и на тях са посветени голямо количество журналистически материали, но е учудващо, че са твърде малко обвързани с работата на университетските преподаватели. От някои репортажи се установява, че доброволци са учители по английски или дори съвсем неквалифицирани лица. Измежду всички материали е доста трудно да се забележат тези за курсовете, организирани от Югозападния и от Пловдивския университет.

Тенденцията да се говори за т.нар. модерни специалности в споменатите малко по-рано направления, както и в медицината,

определяни като най-търсени и най-перспективни, не се открива само в новините за чуждестранните университети, а и за българските. Най-популярните ни медии периодично представят кои са водещите направления и специалности, както и най-търсените професии. Филологията не намира място в списъка с направленията, а компетенциите по български език не се изтъкват като основно изискване при повечето желани професии, като изключим част от тези в направление *Педагогика на обучението по*. Това, че доброто познаване и правилното ползване на родния език са в основата на усвояването на която и да е наука, а почти винаги и на предаването и прилагането ѝ, би трябвало да се подразбира, но след запознаването с тези новини медийната аудитория едва ли сама ще се досети за това. Обезпокояващо е също, че когато се представя кои аспекти в подготовката на българските студентите като цяло са най-важни, родният език се пренебрегва. Така е в следващия пример – извадка от текст в рубрика „Коментари“ на Noviteroditeli.bg (15.03.2017 г.):

Университетите ни не са трудни за завършване. Това е проблем

...

Независимо от специалността обаче трябва да се имат предвид няколко важни за 21. век умения. Колкото повече чужди езици владеят студентите начело с английски, толкова по-добре. Колкото по-добре владеят съвременните информационни технологии, толкова по-конкурентни ще бъдат за десетилетие напред. Колкото повече са пътували, учили, работили по специалността в чужбина, толкова по-полезни ще бъдат, **когато после се върнат да работят в България. Колкото повече стажове по специалността си са провели на престижни места, толкова по-подготвени ще бъдат за летящ старт в кариерата след завършване. **Тук най-сериозна е ролята на университетите с програмите и възможностите, които предоставят...****

В него се подчертава, че студентите у нас трябва преди всичко да владеят чужди езици. Без значение за какви специалисти се готвят, при това дори ако целта им е именно да се реализират в България. Сигурно заради подобни убеждения толкова много млади преводачи оформят текстовете си на български език с грешки от различен тип. Наред с тези мнения, коментари и интервюта медиите трябва да публикуват и такива, отразяващи нуждата от включване/увеличаване на часовете по дисциплини, насочени към изучаването на съвременния български език, в определени специалности.

И макар през последните 2-3 години да зачестяват съобщенията за недостиг на учители по български език и литература, не се прави достатъчно силна връзка с факта, че тези кадри биват подготвяни

именно от университетите и че в университетските среди се обсъжда нуждата от определени промени, които да се въведат със съдействието на МОН и да помогнат поне отчасти за разрешаването на този проблем. Разбира се, има недостиг и на други учители, на първо място – по математика и информатика, но за тези специалисти се уточнява, че просто насочват поглед към по-високоплатени професии. Не се открива материал, в който да се коментират адекватно причините за недостига на учители по български език.

В същото време има тревожни новини, отнасящи се до степента на грамотност на българските студенти. Обикновено най-много се говори за резултатите от държавните зрелостни изпити и грамотността на учениците, но доколкото те се пренасят и на равнище висше образование, се появяват и материали като публикацията на сайта на БНТ, върху основата на репортаж и интервю в предаването „Денят започва“ (2018 г.):

Неграмотните студенти

*Защо **част от студентите у нас са буквално неграмотни.***

Репортажът ни е от Велико Търново. Репортерът ни Зорница Илиева ни среща с проф. Христо Бонджолов – ректор на ВТУ „Св. св. Кирил Методий“, който цитира драстични случаи на студентска неграмотност и изтъква ролята на семейството и средното училище в обучението младежите по български език. Великотърновският университет първи въведе задължително обучение по български език за студентите от всички специалности. За втора поредна година в продължение на 30 часа първокурсниците изучават граматика, правопис и стил на българския език. Студентите одобряват тази мярка, тъй като сами са недоволни от нивото на езика на студентите и особено на писмената реч.

В него се коментира въвеждането на дисциплината *Български език и стил* във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“. Подобни материали са тези на Dnevnik.bg и Economic.bg (22.03.2016 г.):

Заради все по-неграмотни студенти Югозападният университет въвежда часове по писмена култура

Югозападният университет "Неофит Рилски" в Благоевград ще въведе допълнителни часове по писмена и говорна култура, съобщи БНТ.

Причината е, че все повече от студентите са неграмотни.

Ръководството на учебното заведение посочва, че масово студентите не знаят елементарни правила от българския език.

Все повече студенти са неграмотни

Югозападният университет "Неофит Рилски" в Благоевград ще въведе допълнителни часове по писмена и говорна култура, събщи БНТ.

Това е вторият университет в страната, който въвежда такава дисциплина след Великотърновския, който я направи задължителна за студентите...

Заглавието на „Труд“ от следващата дата е **Заради масова неграмотност: ЮЗУ ще учи студентите на правопис** (23.03.2016 г.).

Този проблем отразяват и на Dnes.bg (5.10.2015 г.):

Родните студенти – неграмотни и без обща култура

Грамотността на българите се е сринала през последните няколко години, алармират университетски преподаватели. В ефира на Bulgaria ON AIR д-р Христо Христов и проф. Силиян Йотов посочиха като причини от една страна лошата образователна система, а от друга – множеството висши учебни заведения в страната.

През миналата седмица група университетски преподаватели изпратиха писмо до президента, Министерския съвет и Народното събрание в началото на новата академична учебна година, обявявайки, че българските студенти са неграмотни, а немалка част от завършващите не притежават дори елементарни умения да четат и пишат с разбиране. Стана ясно и че в някои университети като ВТУ "Св. св. Кирил и Методий" вече има и задължителни ограмотителни курсове за всички новоприети студенти.

Веднага се забелязва, че тази тема е представлявала по-голям интерес преди около 5-6 години, сякаш вече не е актуална. Открояват се и няколко материала от 2021 и 2022 г., в които тя е засегната, но не е основна. Заглавията са подобни на това на Fakti.bg **Защо 40 % от студентите у нас не завършват?** Университетите ни не подготвят специалисти (10.07.2021 г.). Впечатлението от подобни текстове, а те не са малко, е, че университетите са виновни за описваните ситуации. Когато се посочва комплексът от причини за ниското ниво на грамотност на студентите, сред тях невинаги присъства подготовката в средните училища. Отново не се вижда връзката. Като мярка за справяне с това положение някои от най-популярните медии посочват въвеждането на специална дисциплина в учебните планове, но дори да присъства тази положителна линия, материалите залагат на негативния заряд на заглавията (което се илюстрира от представените по-горе примери). С това се привличат читатели, но така се променя и самата новина. Медиите са способни некоректно да изграждат цялостен отрицателен облик на българските университети, като

създават впечатлението, че проблемите им се дължат на работата в тях самите, без да се отчитат външните причини.

Това са в обобщен вид темите, свързани с българския език във висшите училища, които се откриха при извършения преглед. В значително по-голяма степен се обсъждат тези, засягащи българския език в средното образование. Не попадат сред най-актуалните за обществото ни, но все пак медиите способстват част от тях да достигнат до него. Рядко обаче намират място като основен акцент в стандартните новинарски текстове. „...масмедиите избирателно информират за събития и факти, представят ги по специфичен начин и същевременно поднасят винаги субективни (формулирани от нечия частна гледна точка) интерпретации за тях“ (Добрева 2011: 16).

Обособяват се заглавия и с положителен, и с отрицателен заряд. Повече от новините с положителен ефект върху нагласите на аудиторията относно дейността на преподавателите по български език и нивото на специалностите, с които те работят, необходимостта от самото обучение по български език у нас и в чужбина се отразяват най-често от не толкова популярните медии.

Със сигурност може да се отчете необходимост от периодично актуализиране на темата за ниската грамотност на студентите във всички специалности, но би било добре да няма само констатации, а да се говори повече за причините и за нуждата от предприемането на мерки за справяне с проблема. Защото, както се видя от представения материал, грешки се откриват непрекъснато и в речта на журналистите.

БИБЛИОГРАФИЯ

Борисова 2011: Борисова, Е. Жанрове в медиите. Шумен: УИ „Епископ Константин Преславски, 2011.

Воденичаров 2003: Воденичаров, П. Социолингвистика. Критика на езиковите идеологии и идентичности. София: СЕМА РШ, 2003.

Добрева 2011: Добрева, Е. Аспекти на масмедийната „реалност“. В. Търново: Фабер, 2011.

ЕЛЕКТРОННИ ИЗТОЧНИЦИ

Най-четените медии в българския интернет 2021 – класация и справка кой кой е. Е-вестник <https://e-vestnik.bg/33634/nay-chetenite-medii-v-balgarskia-internet-2021-q-klasatsia-i-spravka-koy-koy-e/> (публикувано на 11.02.2021 г., видяно на 3.07.2022 г.)

How does the media report the problems of Bulgarian language instruction in universities

Silvia Koeva

University of Veliko Tarnovo „St. st. Cyrill and Methodius“
email: ssilvia_koeva@abv.bg

Elitsa Topalova

University of Veliko Tarnovo „St. st. Cyrill and Methodius“
email: elitsatopalova77@abv.bg

Abstract. The article follows the media coverage of Bulgarian language education in universities. The role media play in forming public opinion is highlighted. The text explores if the Bulgarian language education in universities is covered by the Bulgarian media, whether the issues concerning it are considered relevant and to what extent to journalists impact the perceptions of their audience. Based on a review of popular and niche Bulgarian online media, the study outlines a list of the leading topics, related to the Bulgarian language education in universities.

Keywords: media, Bulgarian language education, universities

РЕДАКЦИОННИ ПОЛИТИКИ

„Медии и език“ е електронно научно списание за изследване на медийния език. То е регистрирано като електронно научно издание с ISSN 2535-0587 към Университетското издателство „Св. Климент Охридски“. Интердисциплинарният характер на списанието го позиционира в полето на хуманитарните и социалните науки.

Обхватът на изданието са две бързо развиващи се научни направления – *медиалингвистиката* и *медиастилистиката*, в които се изучават закономерностите на ефективното използване на целия комплекс от езикови ресурси в публичната сфера и по-специално в различните ситуации на медийното общуване.

Целта на сп. „Медии и език“ е именно тази – да обедини усилията на изследователите в тази област и да създаде платформа, върху която лесно и бързо да се откриват сродни публикации в областта на медийния език и стил. Със засилването на интереса към съвременни явления като езика на омразата, езика на политическата коректност, към езика на медиите и политиците и във връзка с нарастващата тревога от едно постистинно медийно и политическо влияние медиалингвистичните изследвания се превръщат в основен ориентир за бързо и прецизно разчитане на медийните и политическите послания.

Списанието е сновано през 2017 г. от проф. д.н. Андреана Ефтимова.

Адрес: София 1000

Ул. „Московска“, №49, каб. 60

medialinguistics@abv.bg

ПОЛИТИКА ЗА ПАРТНЬОРСКА ПРОВЕРКА

Всички статии и студии в рубриките „Анализи“, „Медиен мониторинг“ и „Дискусии“ се подлагат на **двойно сляпо рецензиране** от специалисти по съответната проблематика.

Всеки изпратен ръкопис се оценява по критерии като значимост и новост на научния проблем, познаване на чужди интерпретации на проблема и на литературата по темата, обща структура на статията, яснота и точност на изложението.

ПОЛИТИКА ЗА ОТВОРЕН ДОСТЪП

Списание „Медии и език“ използва Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International (CC BY-NC-ND 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Отвореният достъп означава, че цялото съдържание е достъпно безплатно за потребителя или неговата институция. Потребителите имат право да четат, изтеглят, копират, разпространяват, отпечатват, търсят или правят връзки към пълните текстове на статиите или да ги използват за други законни цели, без да искат предварително разрешение от издателя или авторите. Това е в съответствие с определението на Budapest Open Access Initiative (BOAI) за отворен достъп в Декларацията, подписана и от сп. „Медии и език“ – <https://www.budapestopenaccessinitiative.org/sign/signatures/>, както и със стандартите за отворен достъп на Directory of Open Access Journals.

ПОЛИТИКА ЗА ДИГИТАЛНО АРХИВИРАНЕ И ЗАПАЗВАНЕ

Дигиталното архивиране представлява набор от процеси и дейности, които осигуряват дългосрочен достъп до информация в дигитални формати. Политиката на списание „Медии и език“ за дигитално архивиране и запазване включва следните мерки:

Дигитални репозиториуми и библиотеки

Всички броеве да депозирани в Централната и източноевропейска онлайн библиотека (CEEOL) – пълнотекстов репозиториум, който осигурява достъп до материали в областта на хуманитаристиката и социалните науки, публикувани във и отасящи се до Централна, Източна и Югоизточна Европа. Копията на статиите са достъпни за научната общност чрез системата на CEEOL, както и в сайта на Списанието.

Индексиране

Списание „Медии и език“ е индексирано в 12 бази данни – ERIH PLUS, DOAJ, Crossref, JISC Sherpa Romeo, ZDB, CEEOL, Cite Factor, НАЦИД, OpenAlex, EZB, ROAD, eLIBRARY.RU. От 2023 година списание „Медии и език“ осигурява DOI за всички свои научни публикации. Статиите в списанието могат да бъдат открити в Google Scholar.

Самоархивиране

Списанието позволява на Автора да депозира приетата за публикуване версия на Ръкописа, както и публикуваната версия в PDF формат в институционални репозиториуми и други некомерсиални репозиториуми, както и да го публикува на личния си уебсайт или на уебсайта на съответната академична институция (включително в социални мрежи, например ResearchGate, Academia.edu и др.) по всяко време след публикуването в Списанието и в съответствие с [Creative Commons Attribution – NonCommercial – NoDerivs 4.0](#) лиценза. Списанието трябва да бъде посочено като първоизточник заедно с линк към публикацията в него.

ПРИНЦИПИ НА РЕДАКТОРСКАТА ЕТИКА

Списание *Медии и език* се ръководи от международните стандарти, които са установени от **Committee on Publication Ethics (COPE)**. Документите *Code of Conduct and Best Practice Guidelines for Journal Editors* и *Code of Conduct for Journal Publishers* са публикувани на сайт с адрес <http://publicationethics.org/>.

МОДЕЛ ЗА ОФОРМЯНЕ НА РЪКОПИСИТЕ

Заглавие на материала

Име и фамилия на автора
Звание, степен, месторабота
ORCID ID
Имейл

Резюме: до 10 реда.

Ключови думи: до 5 ключови думи на български език

(Обърнете внимание, че накрая на статията информацията дотук се представя на английски език!)

Увод (Използвайте стил Heading за съответните рубрики)

Основен текст

За основния текст се използва стил Normal.

Форматирането на списъци става с наличните в Microsoft Word инструменти.

Използвайте стил „Цитат“ за цитати, по-гълги от 3 реда.

Подчертаванията да бъдат в Italic или в Italic Bold.

Бележките под черта да бъдат разположени след текста. Графиките и таблиците да бъдат номерирани и озаглавени над изображенията.

Използвайте вътрешни заглавия на частите на текста.

Заключение

Библиографско цитиране в текста

Данните се поставят в скобки след цитата, като се посочва точната страница, на която се намира цитираният пасаж.

Пример: (Ухлиржова 2011: 7).

Пример: (Bauman 2000: 43).

При колебание справка за предаването на собствени имена от чужди езици може да се направи в „Официален правописен речник на българския език“, София: Просвета, 2012, с. 30-36.

Библиографско описание в списъка след текста

Подрежда се по азбучен ред на фамилните имена на авторите, без номериране. Първо се поставят източниците на кирилица. Източниците на кирилица се транслитерират на латиница само в библиографското описание, като транслитерацията се поставя в квадратни скобки. За улеснение може да се използва онлайн инструмента за транслитериране: <https://slovoed.com/transliteration/>

След източниците на кирилица се поставят по азбучен ред източниците на латиница.

При повече публикации от един и същи автор в една и съща година след годината се слага буква а, б, в... (в кирилския списък) и a,b,c... (в списъка на латиница).

Примери за стандарта на библиографско описание възприет от списанието

Книга (монография, учебник)

Караулов 1999: Караулов, Ю. Н. *Активна граматика и асоциативно-вербална мрежа*. Москва: ИРЯ РАН, 1999. [Karaulov 1999: Karaulov, Ju. N. Aktivnaja grammatika i asociativno-verbalnaja setj. Moskva: IRJa RAN, 1999.]

Bauman 2000: Bauman, Z. *Modernity and the Holocaust*. New York: Ithaca, 2000.

Stankova, Harlacova 1991: Stankova, E., I. Harlacova. *English idioms*. Sofija: UI „Sv. Kliment Ohridski”.

Статия в списание

Ухлиржова 2011: Ухлиржова, Л. Общност и многообразие на словореда на клитиките (Съпоставително изследване на българския и чешкия език). Част III. – В: *Съпоставително езикознание*, №3, 2011, 5-16. [Uhlirzhova 2011: Uhlirzhova, L. Obshtnost i mnogoobrazie na slovoreda na klitikite (Sypostavitelno izsledvane na bylgarskija i cheshkija ezik). Chast III. – V: Sypostavitelno ezikoznanie, №3, 2011, 5-16.]

Corrigan 1965: Corrigan, R. The Drama of Anton Chekhov. – In: *Modern Drama. Essays in Criticism*. Ed. by T. Bogard, W. Oliver. New York: Oxford Press, 1965, 85-90.

Статия в книга (сборник, енциклопедия)

Карагъзова 1998: Карагъзова, Сн. Езикът на рекламата. – В: *Езиково съзнание*. Под ред. на Ст. Димитрова. София: Наука и изкуство, 1998, 289-315. [Karagjozova 1998: Karagjozova, Sn. Ezikyt na reklamata. – V: Ezikovo syznanie. Pod red. na St. Dimitrova. Sofija: Nauka i izkustvo, 1998, 289-315.]

Статия в интернет

Ефтимова 2010: Ефтимова, А. „Народният“ език в „народната“ аптека. – В: *Литернет* [онлайн], № 8 (129), 24 авг. 2010. ISSN 1312-2282. [прегледан 03.03.2023].

https://liternet.bg/publish9/aeftimova/narodniiat_ezik.htm [Eftimova 2010: Eftimova, A. „Narodnijat“ ezik v „narodnata“ apteka. – V: Liternet [onlajn], № 8 (129), 24 avg. 2010. ISSN 1312-2282. [pregledan 03.03.2023]. https://liternet.bg/publish9/aeftimova/narodniiat_ezik.htm]

Забележки

Не се допуска съкращаване на името на града на издаване и издателството (напр. С.: Нар. просвета).

Името на издателството не се поставя в кавички; съкращения се допускат само в случаи като Св. Климент Охридски, Еп. Константин Преславски.

При повече от един инициал се оставя интервал между тях, например: Караулов, Ю. Н. Библиографията трябва да включва всички автори, споменати в текста.

Приложенията се поставят след библиографския списък и преди информацията на английски.

За всички споменати в тези указания случаи е препоръчително да се правят справки в „Официален правописен речник на българския език“, София: Просвета, 2012.

Article Title in English

Author(s) name(s) (according to its accepted spelling through the Latin alphabet)

Title, degree, affiliation in English

ORCID ID:

Email:

Abstract. In English

Keywords: In English